

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET
NIKŠIĆ

Svetlana Sekulić

MIKROTOPONIMI BANDIĆA
MAGISTARSKI RAD

Nikšić, jun 2015.

Podaci o magistrantu:

Ime i prezime: Svetlana Sekulić

Datum rođenja: 20.05.1966.

Naziv završenog osnovnog studijskog programa: Srpskohrvatski jezik i jugoslovenske književnosti

Godina diplomiranja: 1996.god.

Informacije o magistarskom radu:

Naziv postdiplomskog studija: Crnogorski jezik i književnost- nauka o jeziku

Naslov rada: Mikrotoponimi Bandića

Fakultet: Filozofski fakultet

Datum prijave magistarskog rada: 27.06.2012.god.

Datum Sjednice vijeća na kojoj je prihvaćena tema: 18.12.2012.god.

Komisija za ocjenu teme i podobnosti magistranta za temu:

Prof.dr Zorica Radulović

Prof.dr Rajka Glušica

Prof.dr Draško Došljak

Mentor: Prof.dr Zorica Radulović

Komisija za ocjenu rada:

Prof.dr Zorica Radulović

Prof.dr Rajka Glušica

Prof.dr Draško Došljak

Komisija za odbranu rada:

Prof.dr Zorica Radulović

Prof.dr Rajka Glušica

Prof.dr Draško Došljak

Datum odbrane:

Datum promocije:

Apstrakt

Cilj rada je da se utvrdi tačan broj onomastičkih jedinica bandićke regije i imenovanje istih, kao i obrada mikrotoponima sa morfološkog, semantičkog i etimološkog aspekta rada i sagledavanja njegovih osobenosti. Uvodno poglavlje sadrži bitne napomene u vezi sa tematikom, građom, sa posebnim osvrtom na ispitivano područje opravdanosti istraživanja govora Bandića, dijalekatske monografije, razvoj onomastike u Crnoj Gori sa akcentom na njenoj mikrotoponimiji, a tu su i teorijsko – metodološki postupci i ciljevi istraživanja. Drugo poglavlje obuhvata geografske karakteristike i uslove života u Bandićima. U trećem poglavlju iznosimo istorijat Bandića (od najstarijih vremena do danas). Četvrto poglavlje sadrži Rječnik registrovanih mikrotoponima, čiji su nazivi poređani abecednim redom i odnose se na šest bandićkih sela. Naredno poglavlje vezano je za semantičku klasifikaciju, tj. razlikovanje hidronima, fitonima, zoonima i kulturnih toponima. Šesto poglavlje obrađuje one mikrotoponime nastale od antroponima (vlastitih imena). Sljedeće poglavlje donosi pregled evidentiranih naziva – ojkonima koji uključuju naseljena mjesta, zaseoke, kao i male prirodne formacije. Osmo poglavlje daje prikaz oronima specifičnog bandićkog terena i njihovu podjelu, u zavisnosti od toga šta je motivisalo njihov nastanak. Zatim slijedi zaključak u kojem se autor kritički odnosi prema obrađenoj materiji izlažući rezultate istraživanja bandićkog onomastikona. Nakon zaključka, dat je pregled literature, i na kraju, prilozi sa fotografijama lijepog i živopisnog bandićkog pejzaža.

Ključne riječi: mikrotoponim, Bandići, hidronim, fitonim, zoonim, kulturni toponim, antroponim, ojkonim, oronim, morfologija, semantika, etimologija

Abstract

The aim of this paper is to define all the onomastic units from Bandići region and giving the appellation to the above mentioned. Further, the goal is processing the microtoponyms from the morphologic, semantic and etymologic aspect of work and the overview of its features. The opening chapter consist of the important references regarding the theme, the construction with the focus on the review on the examined area, justification for the examination Bandići' s speech, onomastic development in Montenegro, with the stress on its microtoponymy, and there are theoretical methodology acts, and the goals of this research. The second chapter includes geographic characteristics and the living conditions in Bandići. In the third chapter there is the history of Bandići since the earliest period of the month nowadays. The fourth chapter contains the Dictionary of the registered microtoponyms, which names are ordered alphabetically and they apply to the six villages from region Bandići. The next chapter is about the semantic classification, i.e. differentiate of the hydronyms, phytonyms, zoonyms and the cultural toponyms. The sixth chapter overviews those microtoponyms made of antroponyms (personal names). The next chapter brings the view recorded names / Labels – ojkonyms that include localities, countryside and the small natural formations. The eighth chapter brings the look on oronyms from the specific Bandići area, and its types depending on the reasons for their origin genesis. There is a conclusion in which the author takes the critical point regarding the processed matter, exhibiting the results of the research for Bandići's onomastic. After the conclusion, there is the bibliography, and at the end, the inset with photos beautiful and picturesque Bandići' s scenery photos.

Keywords: microtoponym Bandići, hydronym, phytonyms, zoonym, cultural toponym, anthroponym, ojkonym, oronym, morphology, semantics, etymology

SADRŽAJ

1. UVOD	8
1.1. Ciljevi i metode istraživanja	13
 2. GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I USLOVI ŽIVOTA U BANDIĆIMA	14
2.1. Geografski položaj	14
2.2. Uslovi života u Bandićima	19
2.2.1. Zajednička izvorišta, vode i vodopoji	20
 3. ISTORIJAT BANDIĆA (od najstarijih vremena do danas)	22
3.1. Bandići kao pleme	23
3.2. Porijeklo Bandića	24
3.2.1. Ličnost kneza Vuka Bandića	25
3.2.2. Stanovništvo (istorijski aspekt naseljavanja i migracije)	26
3.2.3. Bratstva i domovi u Bandićima od 1910. do 2003. godine	27
3.2.4. Narodno predanje i etnolozi o porijeklu Bandića	28
3.3. Bandići danas	31
 4. MIKROTOPONIMI	34
4.1. O mikrotoponimima i mikrotoponimiji (u kraćim crtama)	34
4.2. Livade	36
4.3. Braćani	45
4.4. Župa	50
4.5. Đeđezi	54
4.6. Mokađe	60
4.7. Milate Bandićke	67

5. SEMANTIČKI ASPEKT I KLASIFIKACIJA.....	68
5.1. Geografski termini u toponimiji.....	68
5.2. Hidronimi	71
5.3. Toponomastičke metafore.....	75
5.3.1. Metafore po obliku i izgledu.....	76
5.3.2. Metafore po kvalitetu.....	79
5.3.3. Metafore po namjeni	82
5.4. Fitonimi.....	85
5.4.1. Drveće.....	85
5.4.1.1. Šumsko drveće	85
5.4.1.2. Rodno drveće	91
5.4.2. Jagodičasto i ostalo voće.....	92
5.4.3. Žitarice i povrće	93
5.4.4. Trave i bilje	95
5.5. Zoonimi.....	100
5.6. Kulturni toponimi.....	104
5.6.1. Mikrotoponimi u vezi sa uzgojem i smještajem stoke.....	105
5.6.2. Mikrotoponimi u vezi sa obradom zemlje, uzgojem žitarica i drugih povrtarskih kultura	108
5.6.3. Ostali kulturni mikrotoponimi	111
6. MIKROTOPONIMI OBRAZOVANI OD ANTROPONIMA	117
7. OJKONIMI	123
8. ORONIMI.....	126
9. ZAKLJUČAK	130
LITERATURA	
PRILOZI	

1. UVOD

Poznato je da su imena, kao posebni slojevi leksike, važno svjedočanstvo prošlosti različitih etničkih zajednica. Oduvijek je čovjek imao potrebu da sve što vidi imenuje kako bi lakše komunicirao sa drugima i snalazio se u prostoru. Tako su imena „mijenjajući ruho, gubeći po koje slovo i dobijajući novo, završavala gotovo sasvim neprepoznatljiva.”¹ Ipak, odolijevaći zubu vremena, neka imena opstaju ili žive paralelno sa novim, savremenim, dok druga iščežavaju.

S druge strane „imena kao jezički spomenici u svom sadržaju nose bitne podatke o materijalnoj i duhovnoj kulturi vremena u kojem su nastala, a u svojim oblicima sadrže dragocjene jezičke podatke.”² Takođe, imena postaju osnovni izvor gdje god ne postoje pisani historijski tragovi, pomoću kojih se rekonstruiše prostor, vrijeme i historija jednog kraja. Ne treba zaboraviti da je ime, prije svega, proizvod čovjekove kulture nastale u kolektivu u određenom stepenu historijskog razvitka. Za izučavanje jezika, kao izvor građe, imena su zasigurno od neprocjenjivog značaja. Najbolji dokaz je toponimija budući da toponimi predstavljaju *jezičke fosile*. To je, zapravo, onaj postojan i arhaičan sloj koji baštini mnoge stare crte. Zahvaljujući predanom zapisivanju, brojni izvorni nazivi toponima sačuvani su do naših dana.

Crna Gora se nalazi na raskršću kulturâ, a time i jezika. Stoga ne čudi podatak da je njeno jezičko područje poznato po bogatstvu onomastičkog materijala, što je privlačilo brojne istraživače. Kao posebna grana lingvistike, onomastika (*grčki: onomázō* - imenujem) proučava: lična imena i nadimke odnosno značenje i historiju imena ljudi (antroponime) i imena mjesta (toponime). Bitno je napomenuti da se, u naučne svrhe, ova disciplina koristi: etimologijom, dijalektologijom, historijom, etnologijom, mitologijom.

Međutim, i pored brojnih prednosti našeg podneblja, začuđuje činjenica da se onomastika formirala relativno kasno, posljednjih decenija 20. vijeka. U prilog tome, ide podatak da su prva terenska istraživanja na prikupljanju onomastičke građe u Crnoj Gori otpočela 1963. godine.

¹ Biljana Dojčinović, *Knjiga imena*, Kreativni centar, Beograd, 2002.god., strana 8.

² Dr Božidar Šekularac, *Onomastikon Gornjih Sela*, Crnogorski P.E.N.centar, Cetinje, 2008.god., strana 5.

Tada je i osnovan Odbor za onomastiku čiji su saradnici prikupili oko 30.000 kartica onomastičkog materijala, ali je sve izgorjelo u požaru 1971. godine.

Značajno je pomenuti Prvu jugoslovensku onomastičku konferenciju koja je održana u Tivtu, u periodu od 22. do 24. oktobra 1975. godine. Iako obiluje starijim slojevima jezika, kao i geografskom šarolikošću, u Crnoj Gori nije bilo organizovanog onomastičkog rada. Stoga je cilj Onomastičkog odbora bio aktiviranje početnih istraživanja na tom planu, pa je tako odlukom Savjeta za prosvjetu i kulturu 1963. godine, formiran Republički odbor za onomastiku Crne Gore. Njegovi prioriteti bili su: a) terensko prikupljanje onomastičke građe i b) ekscerpiranje onomastičkog materijala iz pisanih dokumenata. Ipak, vrlo malo je urađeno od 1971. godine na ovamo, a razloga je više. Najvažnije, prikupljanje onomastičke građe bilo je nedovoljno organizovano (uglavnom zbog nedostatka sredstava i istraživača), a stekao se utisak da je taj posao moguć u okviru rada profesionalne institucije. U situaciji u kojoj se nalazi Crna Gora, „onomastička istraživanja treba organizovati angažovanjem istraživača svih republika i pokrajina, i to vrlo širokog kruga ljudi, jer bi se jedino na taj način blagovremeno i uspješno obavio najveći dio poslova vezanih za prikupljanje materijala na terenu.”³ Iz svega proizilazi da se moralo što hitnije pristupiti rješavanju zadataka u oblasti onomastike. Štaviše, to bi trebalo da postanu prioriteti filoloških i lingvističkih istraživanja u Crnoj Gori, utoliko više što je ubrzana urbanizacija uzimala svoj danak.

Za jezik u cjelini nije toliko bitno da li jedan toponim ima „makro” ili „mikro” status koliko je značajno područje određene jezičke pojave utemeljene u toponimima. Osim toga, u onomastičkoj literaturi nailazi se na različita mišljenja o tome šta sve ulazi u mikrotoponimiju. Tačnije, postoje brojne dileme gdje je, zapravo, granica između mikrotoponima i ostalih toponima. To su pitanja koja i do danas ostaju otvorena i pobuđuju radoznalost naučnih radnika. U tom pogledu „teško je i zamisliti važniju i zahvalniju jezičku građu, nego što je crnogorska mikrotoponimija, koja prosto buja značajnim podacima.”⁴ Prepoznatljiva je, u prvom redu, po

³ Drago Ćupić, *Onomastička istraživanja u Crnoj Gori*, CANU, Naučni skupovi, Knjiga 2, Titograd, 1976. god., strana 171.

⁴ Mitar Pešikan, *Značaj praćenja jezičkih elemenata koji se pojavljuju u mikrotoponimiji*, CANU, Knjiga 2, Titograd, 1976. god., strana 95.

svojoj izvanrednoj gustini pošto se na malom prostoru češće srijeće veći broj različitih naziva. Neki su veoma stari tako da predstavljaju jezičko blago neprocjenjive vrijednosti. Druga osobnost tiče se njene izuzetne raznovrsnosti, kako prirodne, tako i one uslovljene konfiguracijom terena. Takođe, tragove u toponimiji ostavile su brojne evolucije, kao i bogato kulturno i etničko nasljeđe. Naime, ne treba zaboraviti da „bez svjedočanstva toponomastike naša saznanja o mnogim društvenim djelatnostima ili etničkim skupinama bila bi daleko siromašnija.”⁵ Budući da brojni mikrotoponimi koji svjedoče o prošlosti nijesu ubilježeni na topografskim kartama i u katastrima, do njih se dolazi samo terenskim istraživanjima. Ipak, nesporno je da se najbolji rezultati postižu kombinovanjem toponomastičkih podataka sa drugim vrstama izvora i istraživanja.

Ovim osvrtom na onomastiku i njenim razvojem u Crnoj Gori, namjera je bila da se naglasi i opravdanost obrade mikrotoponima Bandića. To područje Katunske nahije još uvijek je nedovoljno istraženo, kad je mikrotoponimija u pitanju. Sve je to rezultiralo činjenicom da se kod mene razvije snažan podsticaj i neka vrsta izazova da se prouči ta problematika. Iako je o plemenu Bandića sačuvano dosta pisanog materijala, vrijedno je pomenuti i Monografiju Jovana Đuranovića - *Bandići kroz istoriju i predanje iz 2011. godine*. U njoj su popisani samo toponimi po selima, pa autor vrlo jasno poručuje stručnjacima - onomastičarima da nastave dalje sa sveobuhvatnijim istraživanjima i otkrićima. Inače, Monografija vrlo jasno i pregledno prati istorijska kretanja Bandića, od najstarijih vremena do danas, otkrivajući milenijumsku naseljenost ovih prostora. Istorija nas od pamtivjeka uči da „ono što nije zapisano, kao da nije ni postojalo,” pa prošlost svog plemena Bandići dobro poznaju.

Govor Bandića pripada starocrnogorskom srednjokatunskom i lješanskom zetsko - lovčenskog tipa, a te govore opisao je Mitar Pešikan u istoimenoj studiji *Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori*. Pošto je Stara Crna Gora, istorijski gledano, tokom vjekova bila odvojena od susjednih oblasti, starocrnogorski govori izdvojili su se kao zasebna dijalekatska

⁵ Siniša Mišić, *Toponomastika kao izvor za istorijsku geografiju*, Glasnik Zavičajnog muzeja, Knjiga 2, Beograd, 2001.god., strana 27.

cjelina. Iako govoru Bandića nije posvećena posebna studija, značajno je pomenuti dijalekatske monografije susjednog plemena Zagarača. Tačnije, njegovom onomastikom bavio se Drago Ćupić, koji je, takođe, sačinio rječnik govora ovoga plemena, zajedno sa Željkom Ćupićem, na čijem kraju se nalazi i onomastički rječnik. Osim toga, Drago Ćupić poznat je i kao autor Monografije *Govor Bjelopavlića*.

Brojne monografije, članci i rasprave dokazuju da su crnogorski govori najbolje opisani, u poređenju sa onima - sh jezičke teritorije.

Prikupljajući građu sa terena i onu iz pisanih izvora, navešćemo nekoliko tipičnih osobnosti govora Bandića:

- starocrnogorsko prenošenje akcenata koje podrazumijeva dva silazna akcenta (tipa: *glâva*, *žèna*, *Nôvka*, *Jânku*, *đèd*, *Jànica* i slično). Dakle, ovdje je u pitanju čist dvoakcenatski sistem uz čuvanje predakcenatskih i postakcenatskih dužina;
- vokalski sistem, kao jednu od bitnijih osobnosti, karakteriše asimilacija završne vokalske sekvence - *ao* u - *a* (*došâ*, *dâ*, *rekâ*, *pozobâ*, *kopâ*, *našâ* itd., umjesto *došao*, *dao*, *reka*, *pozobao*, *kopao*, *našao*);
- kada je riječ o konsonantskom sistemu, treba istaći da je suglasnik - *h* vrlo živ u upotrebi, mahom kod starijih mještana. Njegova pozicija u riječi vrlo je različita: a) često se gubi na početku riječi (*ladnîk*, *ladnjîkâv*, *lëb*, *odît*, *alabûka*, *aljîna*), b) pozicija na kraju riječi može da neutrališe -*h* zamjenom sa -*g* (*oräg*), ili -*k* (*strkotîna*); c) češće ga nema u finalnoj poziciji (*siromâ*, *strâ*). Međutim, imamo i položaj suglasnika *h* unutar riječi kad se sasvim gubi (*greòta*, *snâa*, *odmānùt*, *maùna*);
- kao zamjena suglasničkoj grupi -*hv* obično se javlja -*v* (*vâtât*), a kod pojedinih riječi u korijenu -*hval*, čuje se često i -*f* (*fâla*);
- uočljivo je jekavsko jotovanje suglasnika - *t* i - *d*, koje je dosljedno sprovedeno (*đevojâna*, *đèd*, *đevovânje*, *đèdovina*; *ćèrât*, *ćèšît*, *poćèrât*);
- zastupljeni su duži oblici kod stare zamjeničko-pridjevske deklinacije (*ömanjijem*, *njêzinija*, poznatîja, *băgremovijama*);

- prepoznatljivi su i prilozi tipa: *ōḍḍen, ovōḍḍen, tūḍijen, ĩgḍe, nḡḍe, kūḍijen*; od vremenskih priloga često se mogu čuti: *zadōvijeka, prēḍe, pōtlje, tādēr, prēkošutra*;
- pošto se ovdje radi o tipično ijekavskom govoru, dugo jat je refleksijom dalo *ije*: *nḡjesam, sḡjeno, bḡjesan*, dok je sasvim drugačija stvar sa kratkim jatom (*prēnōs, prēvōz*, ali imamo i *prijekōr, priječāc*).
- u govoru mještana i nazivima mikrotoponima bilježimo naročitu frekventnost glasa - *ś* (*śūtra, śerpā, ośētiće, śemē* i sl.). Rjeđe se može naići u riječima na glas -*ž*, a jedini primjeri upotrebe -*ž* jesu *kōžī* i *izēs*.⁶
- umjesto grupe -*ć(s)ki* imamo - *cki*: *bāndickī, Bandickūlja, nḡšickī*, a sa druge strane, imamo primjere tipa: *ljūckī, nārōckī, brāckī* u kojima grupe -*tsk* i - *dsk* daju - *ck*;
- kao zamjena standardnoj zamjenici *sav* imamo *vas*, dok lična zamjenica 1. lica u dativu i lokativu jednine ima oblik *mēne* (umjesto *meni* u književnom jeziku). Isto tako, i lična zamjenica 2. lica i povratna zamjenica imaju oblike *tebe, sebe (tebi, sebi)*; u dativu množine srijećemo *ni* i *vi* (*nama, vama*), a u akuzativu množine *ne* i *ve (nas, vas)*;
- primjetna je i paralelna upotreba suglasničkih grupa -*vn* i -*mn* (*ḍīmān, gūmno*);
- nerazlikovanje padeža mjesta i pravca zbog čega dolazi do nepravilne upotrebe prijedloga -*na* i -*u* (npr. *Žīvīm* u *Bāndiće* umjesto *u Bandićima* kako je standardno);
- upotreba prijedloga *po* kojim dolazi do izjednačavanja genitiva i lokativa množine (*Ide po kuća*; *Skitala je po tijama gradovima*; *Ništa ne činimo no što pjančimo po putova*);
- u infinitivu dolazi do gubljenja - *i* u finalnoj poziciji (*zrenūt, zobāt, znāt, dahtāt, darīvāt, umjesto zrenuti, zobati, znati, dahtati, darivati*);
- u 1.licu jednine prezenta imamo - *u* i u finalnoj poziciji: *vīḍu, ḍōcu, vēlju* odnosno *velīm* koji se koriste paralelno;
- od glagolskih oblika, aorist i imperfekat najzastupljeniji su, a naročito u pripovijedanju (žive kategorije);

⁶ Mitar Pešikan, *Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori*, Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga XV, Beograd, 1965.god., strana 110.

Iz priloženog može se vidjeti da starocrnogorski govori, kakav je i govor Bandića, dobro čuvaju arhaičnu slovensku leksiku, što je od neprocjenjivog značaja sa aspekta etimološke nauke.

1.1. *Ciljevi i metode istraživanja*

Prikupljajući obimnu građu na terenu, u dužem vremenskom periodu (od jeseni 2013. do kraja 2014. godine) u ovom radu su sistematizovani svi aspekti koji obrađuju *Mikrotoponimiju Bandića*. Da bi se postigao željeni cilj, obišli smo svih šest bandićkih sela, o kojima će kasnije biti više riječi. Uz nesebičnu pomoć i predusretljivost mahom starijih informatora, uspjeli smo iscrpno notirati sve nazive, a uz njih i osnovne podatke imenovanog lokaliteta.

Ciljevi istraživanja mikrotoponima pomenutog područja obuhvataju sljedeće zadatke:

- a) utvrđivanje broja onomastičkih jedinica prilikom imenovanja istih;***
- b) sagledavanje morfoloških osobenosti mikrotoponima Bandića;***
- c) otkrivanje semantičkog bogatstva toponomastičkih jedinica ispitivanog područja;***
- d) utvrđivanje etimologije nekih toponima sa posebnim osvrtom na tzv. pučku etimologiju, koja je naročito zanimljiva.***

Za postizanje najboljih rezultata u ovoj oblasti neophodno je objediniti sve faktore koji formiraju fizionomiju toponomastikona. S tim u vezi, i kombinovanje raznovrsnih metoda istraživanja biće od velikog značaja. Od metoda smo, uglavnom, primijenili: *istorijsku, analitičko-sintetičku, komparativnu, statističku i deskriptivnu*.

Međutim, treba napomenuti da je etimologija često nepouzdana kad je u pitanju područje crnogorske toponimije. Kako su toponimi često potekli iz nama nepoznatog jezika, onda do nas dolaze preko posrednika kojem nije lako utvrditi identitet. Prema tome, toponomastika uvijek mora ispuniti sljedeći uslov: prikupiti, sistematizovati i učiniti dostupnom njenu građu.

„Etimološke analize mogu biti ili uspješne ili pogrešne - i prema tome ili korisne ili promašene, ali materijal ako je prikupljen tačno i sistematično, nikad nije bezvrijedan i napor koji se u to uloži nikad uzaludan.”⁷

2. GEOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I USLOVI ŽIVOTA U BANDIĆIMA

2.1. Geografski položaj

Što se tiče geografskog položaja, može se konstatovati sljedeće: na jugu i istoku, Bandići se graniče sa Komanima; na zapadu sa Gornjim Zagaračem i Barjamovicom dok se prema sjeveru graniče sa Donjim Zagaračem. Obuhvatajući navedenu teritoriju Bandići „uvučeni u podnožju planine Siljevice i brda Sađavca i Busovnika, čine površinu od 21,50 km.”⁸

Ravničarski predio presijeca i rijeka Kulendrija odnosno Matica, a obuhvata donji dio Bandića (Livade), čija je nadmorska visina od oko 33 m. Pitome doline i proplanci krasi srednji dio Bandića (Braćane i Župu), sa nadmorskom visinom od 35 - 150m i blagom klimom. Treba pomenuti izvor Vuči studenac sa velikim zalihama pitke vode, koji se nalazi u podnožju Sađavca. Nešto oštriju klimu imamo u gornjem dijelu Bandića (Mokanji i Đeđezi) sa uvučenim rupama, podzidama i proplancima, čija je nadmorska visina od 380-430 m. Planina Siljevica je veoma bogata šumom i uvalama, odlikuje je nadmorska visina do 958 m, a nalazi se na zapadnom dijelu.

⁷ Mitar Pešikan, *Značaj praćenja jezičkih elemenata koji se ponavljaju u mikrotoponimiji*, CANU, Knjiga 2, Titograd, 1976.god., strana 96.

⁸ Jovan Đuranović, *Bandići kroz istoriju i predanja*, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje, Bandići, 2011.god., strana 11.

Slika 1. Rječica Kulendrija

(Izvor: Jovan-Joro Đuranović, *Bandići kroz istoriju i predanja, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje*, 2011.god.,strana 20)

Umjerena klima i puno sunčanih dana glavne su geografske osobnosti Bandića što je sve pogodovalo razvoju vinogradarstva, voćarstva, ratarstva i stočarstva.

Takvo bogomdano podneblje i odlična konfiguracija terena, od stočarstva su napravila glavno privredno zanimanje, od davnina. Sa druge strane, zemljište dobrog kvaliteta, sa brojnim izvorima i rijekama, dolovima i zgradama, pospješuje ratarstvo na velikoj agrarnoj površini. Od voća, takođe, uspijeva sve: smokva, kruška, jabuka, trešnja, šipak, maslina, višnja i kivi.

Ipak, omiljena djelatnost mještana koja zadire duboko u tradiciju svakako je gajenje vinove loze i proizvodnja najkvalitetnijeg vina i rakije. Vremenom je i pčelarstvo postajalo sve popularnije, pa danas ima puno onih koji proizvode odličan med. Ovakve geografske prednosti Bandića dovele su do velike naseljenosti o čemu svjedoče mnogobrojni nazivi mjesta. Tako, ovo područje zahvata šest sela, a to su: *Livade, Braćani, Župa, Đeđezi, Mokanje i Milate Bandićke*.

Livade su dobile ime po tome što su ravne, tj. po svom izgledu koji podsjeća na livadu. „Ranije se ovo selo zvalo „*Mugošina livada*, koji naziv je ostao do današnjeg dana iako se sve

manje koristi.”⁹ Smješteno je na jugoistočnoj strani brda Sađavac, koje je inače komunika svih Bandića. Pretpostavlja se da prisvojni pridjev „*Mugošina*” najvjerovatnije ima veze sa bratstvom Mugoša koji su tu živjeli ili imali imanja. U prilog ovoj hipotezi ide i blizina ovog sela sa Lješkopoljem gdje je ovo bratstvo i najbrojnije.

Bračani obuhvataju prostor od Mokanja do brda Sađavac, tj. locirano je između sela Župe i Zagarača. Odlikuje ih vrlo povoljan geografski položaj. „Granica sela, počev sa severa, vodi od Bige ka istoku na Vučji studenac i dalje na Obramovinu, te na zapadu preko Jagnjila, Dragojeve glavice i Doljana do na Bigu.”¹⁰

Župa „zahvata dosta veliki prostor u sjeveroistočnom dijelu Bandića, od Mokanja pa do pod Sađavac.”¹¹ Od istoka, granica ovog sela „vodi od Vučkaljevog ždrijela preko Mićove rone i Bliznaca dalje ka jugu preko Bužina, Kuka, Pržine, a zatim zapadno preko Rucojevića, Jagnjila i Borovika, odatle podnožjem Sađavca ide ka sjeveru do Vučkaljevića ždrijela.”¹²

Dedezi je selo smješteno u podnožju planine Siljevice i visokih brda i glavica na komansko-zagaračkoj granici. Jugozapadno, granica vodi do Pjevčine ka sjeverozapadu na Goli ober. Dalje ide u pravcu Grabovačkih rupa, zatim Siljevicom na Ušeski vrh, pa sjeverno na Patnje. Južno se prostire od Ostaša i niz Škrbinu do Pjevčine. Zanimljivo je istaći da su u njoj izmiješana razna bandićka bratstva.

⁹ *Ibid*, strana 12.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Dr Jovan Erdeljanović, *Naselja i porijeklo stanovništva, Stara Crna Gora*, Beograd, 1926.god., str. 164-165.

¹² *J.Đ.op.cit*.strana 12.

Slika 2. Pjevčina

(Izvor: Jovan-Joro Đuranović, *Bandići kroz istoriju i predanja*, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje 2011.god.,strana 18)

Mokanje se nalaze naporedno sa Đeđezom, tj. uglavljene su između planine Siljevice i komansko - zagaračke međe. Od istočne strane, granica vodi do vrha Pržine, pa preko Pjevčine na Vučji krš, a odatle na Ljeskov do i vrh Međubrežja. Južno, ide Siljevicom ka Pločicama i preko Cerovača izlazi na staru džadu. Odatle se sjeverno, nastavlja „džadom” koja vodi od Bijele rudine do Dolova Pejovića, na vrh Pržine. Na Bijeloj rudini (toponim) izgrađena je crkva početkom XX vijeka, za koju se vezuje predanje o velikom i lijepo oblikovanom dubu. Dominirao je cijelim prostorom i bio vidljiv iz velike daljine, a od posebnog je značaja za Bandiće. Naime, ovaj dub bio je njihovo zborni mjesto, pod njim se odlučivalo i raspravljalo o uslovima življenja na bandićkoj teritoriji. Poznato je da se na tom mjestu odmarao i knjaz Nikola sa svojom pratnjom, na putu za Bjelopavliće.

Milate Bandićke, manje poznato selo, leži u podnožju Siljevice odnosno između Dolova i Mokanja. Tako se zovu, za razliku od Milata „Komanskih“, koje su im sasvim blizu, na istoku. Inače, „Bandićke Milate zahvataju mali prostor, oko stare crkve Svetog Petra i Pavla i na zapadu od nje.”¹³

Budući da Bandići čine jedinstveno bratstvo, tj. tjesnu srodničku zajednicu, opšti naziv „Bandići se, stoga, najčešće koristi i naglašava, nego imena njihovih pojedinih sela.” To znači da se, u takvoj situaciji, „naziv” sela može doznati tek „iz druge ruke”, kada naročito pitamo za njega.

Slika 3. Crkva Sv. Apostola Petra i Pavla u Milate

(Izvor: Jovan-Joro Đuranović, *Bandići kroz istoriju i predanja*, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje, Bandići, 2011.god., strana 159)

¹³ Dr Jovan Erdeljanović, *op.cit.* strana 16.

2.2. Uslovi života u Bandićima

Važno je pomenuti *komune ili komunice*, koje podrazumijevaju kolektivno korišćenje prirodnih dobara od strane plemenika, seljaka ili bratstvenika. Ta dobra su: zemljište, izvorišta, bistijerne ili ublovi. Svi članovi kolektiva moraju se strogo pridržavati utvrđenih pravila ponašanja i ispunjavanja obaveza, a nijedan od njih se ne može proglasiti vlasnikom. To pravo na korišćenje komunika u Bandićima pripada svakom selu, jer „jedino Bandići kao cjelina i kao pleme imaju svoje komunice.”¹⁴ Inače, komunice u Crnoj Gori imale su veliki značaj još od davnina, kao faktor opstanka i suživota na tim prostorima. Svijest o zajedništvu i opštem dobru bila je duboko urezana kod Crnogoraca. Nakon Drugog svjetskog rata, vremenom je došlo do nacionalizacije većine komunika. Na sreću, ostale su neke zajedničke vode i ispaše u Bandićima. To su zajedničke komunice: Sađavac, Siljevica i Latično.

Sađavac je brdo koje se graniči sa Zagaračem i Novim Selom, a obuhvata sjevero-istočni dio Bandića. Dakle, Bandićima pripada najveći dio njegove površine, dok onaj manji, sjeverni, pripada Zagarčanima. Koristio se nekada za ispašu sitne stoke, ovaca i koza tokom godine.

Siljevica se prostire na zapadnoj strani Bandića. To je planinski predio čija je nadmorska visina oko 950 metara. Bogata je travom i šumom, zbog čega je bila korištena za ispaše, sječu drva, a u njoj se nalazi i živopisna Čeklina pećina (duga preko stotinu metara). I najveći dio Siljevice pripada Bandićima, a manji Komanima.

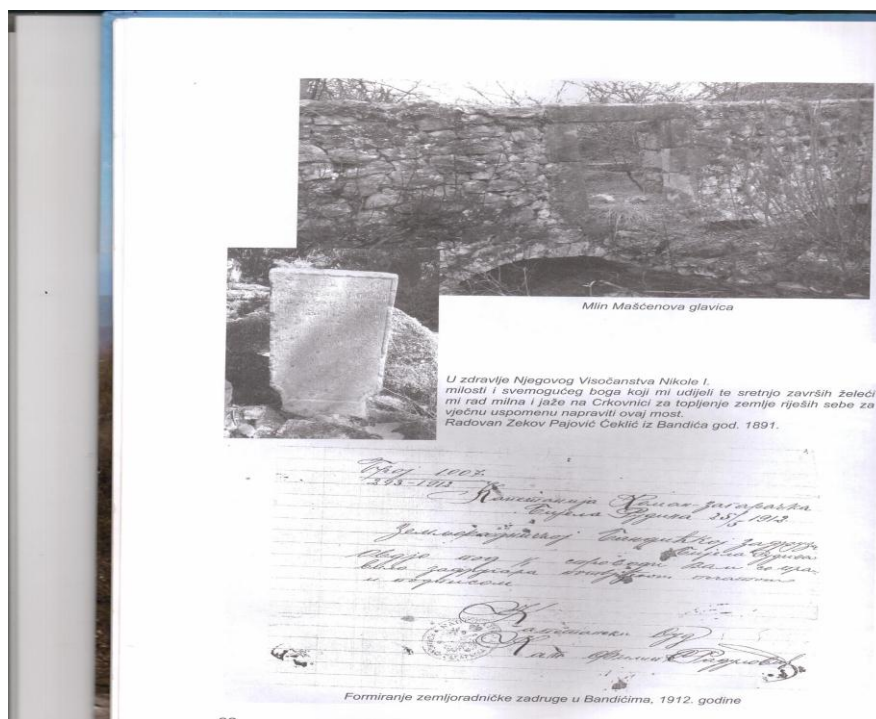
Latično je planina koja pripada Plužinskoj opštini, a graniči se sa Bosnom i Hercegovinom. Zanimljivo je da se smatra zajedničkom svojinom Bandića i Komana. Zbog svoje izvanredne klime, predstavlja pravu vazдушnu banju sa nadmorskom visinom od 1630 m. Lijepi pašnjaci, šume, listopadno i zimzeleno drveće čine Latično pravim draguljem prirode i idealnim mjestom za odmor. U maju, ljeti, masovno se izdizalo sa stokom, a vraćalo u oktobru prema utvrđenom redu.

¹⁴ J.Đ.op.cit., strana 14.

2.2.1. Zajednička izvorišta, vode i vodopoji

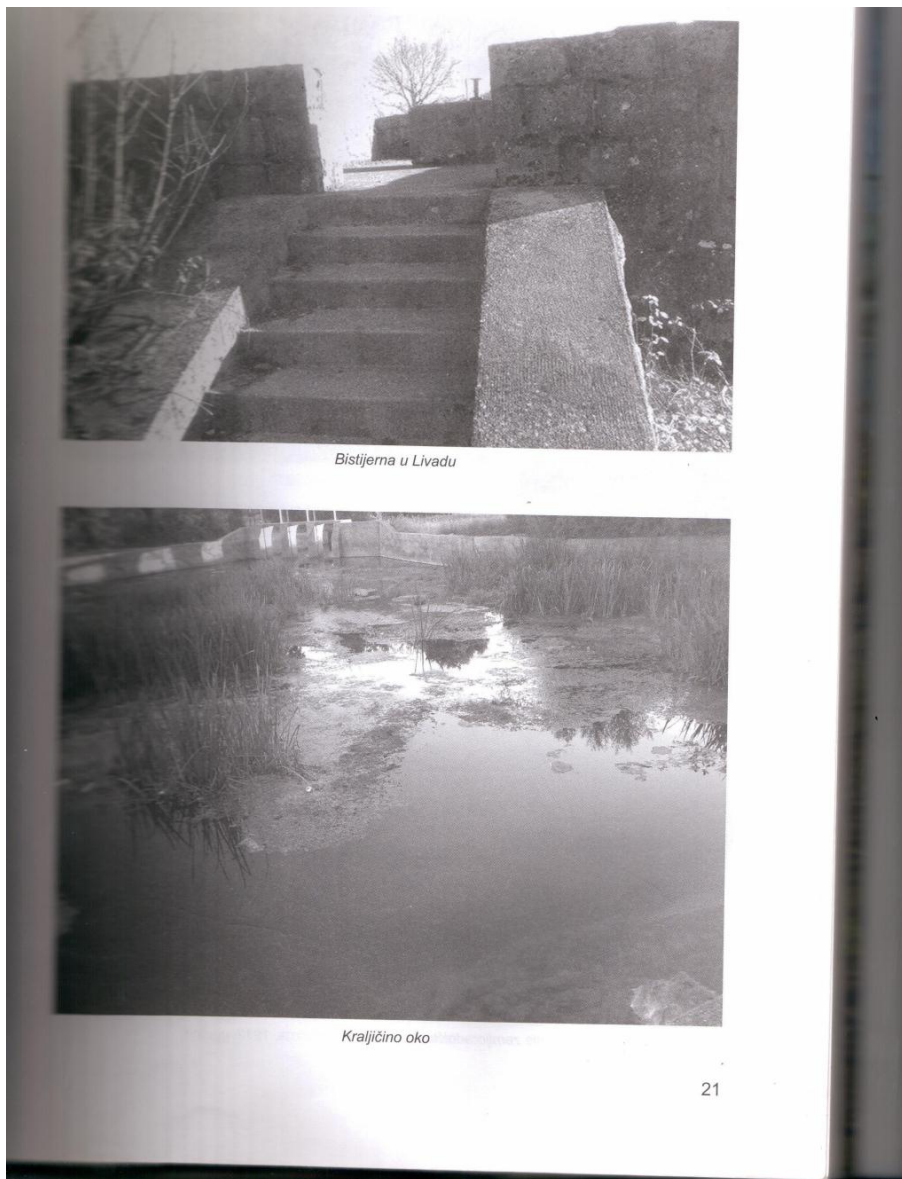
Ono što krase Bandiće jesu, svakako, brojna zajednička izvorišta voda i vodopoja: *Bisti-jerna Jovanovića, Bliznac, Borovik, Brljaka, Crno oko, Crveni uba, Kameni most, Kraljičino oko, Livadska bistijerna, Mašćenova glavica, Modro oko, Osojnica, Pjevčina, Siljevička bistijerna, stari most na Kulendriji, Vreško vrelo i Vuči studenac*. Na nekim zajedničkim izvorištima, poput Kulendrije i Bliznaca, bogatih ribom, ranije su važila običajna pravila za ulov, naročito ljeti.

Mještani Bandića bili su u obavezi da se staraju i rade na održavanju komunika, izvorišta, voda i vodopoja. Tradiciju i pomenuta običajna pravila, tada uspostavljena i poštovana, poželjno je i dalje njegovati i čuvati zbog njihovog neprocjenjivog sociološkog i ekonomskog značaja.

Slika 4. Mašćenova glavica

(Izvor: Jovan-Joro Đuranović, *Bandići kroz istoriju i predanja*, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje, 2011.god., strana 22)

Slika 5 i 6. Bistijerna u Livadu i Kraljičino oko

(Izvor: Jovan-Joro Đuranović, *Bandići kroz istoriju i predanja*, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje, 2011.god., strana 21)

Slika 7. Mokanjske kamenice

(Izvor: Jovan-Joro Đuranović, Bandići kroz istoriju i predanja, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje, 2011.god., strana 19)

3. ISTORIJAT BANDIĆA (od najstarijih vremena do danas)

Postoje brojni materijalni dokazi koji nesumnjivo svjedoče o milenijumskom življenju na prostoru današnjih Bandića. To je, u prvom redu, veliki broj kamenih gomila, kao onih na Sađavcu, Braćanima i Veljoj gomili kod Crvenog ubla u Mokanjima. Takođe, značajno je ovdje pomenuti i groblje staro nekoliko hiljada godina, kakvo je i ono u Mokanjima.

Tu su, arheološkim istraživanjima, otkrivene stare crkve u Bandićima: dvije u Milatama (od kojih je jedna novijeg datuma), dvije u Župi, jedna u Đedezima i, napokon, manastir iznad Kraljičinog oka, ispod Banove gomile. Nažalost, od svega nabrojanog, ostali su danas samo

temelji sa razbacanim zidnim kamenom uokolo, a izuzetak je stara crkva u Milatama obnovljena krajem prošlog vijeka.

3.1. Bandići kao pleme

Brojni podaci jasno ukazuju da je na prostoru Bandića u XV i XVI vijeku bila uspostavljena teritorijalna organizacija u obliku plemena. Najveći dio tog područja obuhvatali su Đeđezi koji su, nesumnjivo, imali status plemena. To se jasno vidi iz popisa rađenog krajem XVI vijeka. Međutim, znatno kasnije (XVIII i XIX vijek) dolazi do bitnijeg mijenjanja plemenske strukture Crne Gore. Od jednog plemena nastaje više, dok se neka spajaju sa susjednim plemenima. Tako su se i Đeđezi, pod imenom Bandića, spojili sa Komanima formirajući zajedničko pleme.

Osmanske vlasti su krajem XVIII vijeka pod Crnom Gorom, u užem smislu, podrazumijevale Katunsku i Riječku nahiju, a u širem smislu, preostale tri crnogorske nahije: Crmničku, Lješansku i Pješivačku. Taj podatak je značajan, jer potvrđuje činjenicu da su osmanske vlasti Komane, po značaju i veličini, izjednačavale sa ostalih pet nahija. „Nahija, kao viša administrativna cjelina, u svom sastavu ima više plemena, pa je normalno da je u to vrijeme jedno od plemena komanske nahije bilo i pleme Bandići.”¹⁵ Da su i u XVII vijeku Bandići suštinski bili pleme, potvrđuje ugovor sklopljen u Kotoru 30. maja 1661. godine, između crnogorskih glavara i predstavnika mletačke vlasti. Tu je jednu od presudnih uloga odigrao i knez Vuk iz Bandića, koji je bio jedan od potpisnika pomenutog ugovora. U tom istorijskom dokumentu, i Bandići se, po prvi put, spominju kao mjesto.

Komansko pleme, nakon Drugog svjetskog rata, dobija dva administrativna dijela. Tako će podgoričkoj opštini pripasti Komani, a danilovgradskoj Bandići, kao zasebne plemenske cjeline. „Pravu i glavnu podjelu plemena na dvije velike grupe bratstava, od kojih se sjeverna

¹⁵ *Ibid.*, strana 27.

zove Bandići, a južna Komani u užem smislu, izložio je detaljno dr Jovan Erdeljanović (1910. godine) prilikom svog boravka u Komanima početkom XX vijeka.”¹⁶

3.2. Porijeklo Bandića

Detaljan opis porijekla Bandića dao je dr Jovan Erdeljanović u djelu *Naselja i porijeklo stanovništva*, Knjiga 24, Srpska kraljevska akademija.

„Bandići u Komanima pričaju o svome porijeklu ovako. Po starom predanju, predak Bandića dodigao je s Kosova u Čarađe u Gackom, a bio je od roda Orlovića Pavla. To je bio rod jakih, tu se podijelio. Čengić se je poturčio; od drugoga, koji je primio islam, bili su Kolarevići u Spužu, koji su se odatle razbježali poslije srpsko-turskog rata; a od jednoga su Osmanagići u Podgorici. Jedan dio toga roda prešao je iz Čarađe u Crnu Goru, i to najprije u Cuce, Lipu Cucku. Iz Lipe otiđu Nenoje Raič i Radonja u Bajice na Cetinje. Tamo, vele i sad imaju nazivi Raičev Do i Radonjino kućište. Od Nenoja postaju Martinovići, a od Radonjinih sinova Vuka i Sekula, koji su digli u Milate u Komanima, vode porijeklo svi Bandići.”¹⁷

Treba pomenuti da je staro krsno ime Bandića Sveti Jovan, a poslužbica Mala Gospođa, ali su zbog zimskog vremena morali to izmijeniti. Bandići su kasnije prenijeli krsno ime na Malu Gospođu, dok Svetog Jovana samo poslužuju.

Nesumnjivo je da je ovo najbolji dokaz o porijeklu Bandića, jer se od brojnih starosjedioca i onih mlađe generacije može čuti ista verzija predanja. „Broj pasova Bandića podudara se sa brojem pasova srodnih bratstava, jer iznose obično 12, rjeđe 11, a još rjeđe 13, što se može vidjeti na grafikonu rodoslova Bandića.”¹⁸

¹⁶ *Ibid*, strana 91.

¹⁷ Milovan P. Pejović, *Pleme Komani (Bandići – Bezdanovići - Radulovići) kroz vjekove*, Cetinje, 1976.god., strana 15.

¹⁸ J.Đ., *op.cit.* strana 92.

3.2.1. Ličnost kneza Vuka Bandića

„U XVII vijeku poznata istorijska ličnost u Crnoj Gori bio je knez Vuk Bandić, o kojem je sačuvano dosta istorijske građe koja govori o značaju njegove ličnosti.”¹⁹ Poznat kao „rodonačelnik dijela sadašnjih bandićkih bratstava,”²⁰ proslavio se još davne 1691. godine u bici protiv Turaka na komanskom terenu. Ratnike je predvodio kapetan Parmaković, a 20 najhrabrijih od njih, među kojima i Vuka Bandića, nagradila je Mletačka Republika raznim darovima. O tom značajnom istorijskom događaju postoji nekoliko dokumenata koji se čuvaju u Kotorskom arhivu i Državnom arhivu u Veneciji. Takođe, i pisma koja su poslali vladika Visarion Bajica i guverner Grbičić 24. maja 1691. godine, odmah nakon bitke, providuru Duodu u Kotoru, puna su hvalospjeva na račun Komana. Vladika u pismu, između ostalog, kaže: „I knama dođe Vuk Bandić su nekoliko ljudi i doniješe obilježje ot deset glava što su posjekli i otpravismo ih k vašemu gospodstvu nego vas molimo da ih dobrovoljno s veselijem srcem dočekate, pomilujete i darujete da i drugi put bude im milo i njima i družijema, učiniti junaštvo.”²¹ Oba pisma jasno potvrđuju da je ova pobjeda Bandića i Komana nad Turcima, uz nesebičnu pomoć Zagarčana i Ožrinića, bio veliki događaj ne samo za Crnu Goru već i za Mletačku Republiku. Ona je hrabrost Crnogoraca uzdigla do najviše tačke i pokazala da su uvijek spremni da pobijede i brojnijeg neprijatelja. „Nesporno je da su u ovoj bici, pored kneza Vuka Bandića, kao glavne ličnosti, masovno učestvovali i drugi Bandići,”²² a to su: Stanko Sekulić (sin Sekulin), predak Sekulića, Vukadin Vukov, predak Vukadinovića, Dragutin Vukov, predak Dragutinovića, Vukota Vukov, predak Vukovića, Begovića i Đuranovića.

Inače, dobro je poznato da su Vukadin, Dragutin i Vukota bili sinovi kneza Vuka Bandića. Godina rođenja nije poznata, a brojna svjedočanstva govore da je Vuk Bandić poginuo 1712. godine u borbi protiv bosanskog vezira Ćuprilića. Komani, Zagarčani i Bandići su,

¹⁹ J.Đ. *op. cit.*, strana 29.

²⁰ *Ibid*, strana 28.

²¹ *Ibid*, strana 34.

²² *Ibid*, strana 35.

nesumnjivo, bili prvi na udaru turske vojske, zbog čega su pretrpjeli ogromne gubitke u ljudstvu „među njima 12 glavara i Vuk Bandić, jedan od glavnih ljudi Crne Gore.”²³ Brojne crkve su porušene i spaljene do temelja, a kazna je podrazumijevala i rušenje Manastira na Cetinju, hvatanje kolovođa pokreta, vladike Danila i ruskog izaslanika Miloradovića. Pored istorijskih dokumenata, ime kneza Vuka opjevano je i u narodnoj pjesmi Grinčević Osman i braća Vukčevići. Koliko su Bandići, još u to vrijeme, opstajali kao jaka plemenska organizacija, svjedoče stihovi : „Ne smijemo u Komansku Župu, /Tamo Vuka od Bandića kažu,/ Vazda čuva stražu od Turaka.”²⁴

Iz navedenog, može se zaključiti da su Bandići, združeni sa ostalim crnogorskim plemenima, krvlju osvajali slobodu i nezavisnost svoje države.

3.2.2. Stanovništvo (istorijski aspekt naseljavanja i migracije)

Kao što je već istaknuto, povoljan prirodno - geografski položaj od najstarijih vremena, dovodio je ljude na ove prostore. Blaga klima, plodno zemljište, šume, pašnjaci, komunice, a posebno blizina Podgorice, pogodovali su masovnom naseljavanju. Nesumnjivo je da je prostor Bandića bio masovno naseljen, o čemu svjedoče brojne crkve, popisi stanovništva od strane osmanske vlasti početkom XVI vijeka, kao i stalna komunikacija stanovništva sa gradovima pod Mletačkom upravom u XV i XVI vijeku. Takođe, brojna važna dokumenta potvrđuju činjenicu da su tada Crna Gora i Mletačka Republika bile povezane i da su uspostavljeni obligacioni odnosi između njihovih građana, koji su regulisani pisanim ugovorima. Sve je to doprinijelo visokom stepenu kulture, pismenosti i poznavanja pravne regulative, a to je razumljivo kad se ima u vidu da su se u to vrijeme štampale knjige na Cetinju.

²³ *Ibid*, strana 37.

²⁴ *Ibid*, strana 38.

Zapis iz 1494. godine je dragocjen dokaz da su „Bandići u XV vijeku imali vlastelu koju je Đurađ Crnojević sazvaio iz plemena Komana, Lješnjana, Malonšića, Đeđeza, Krusa i Pješivaca, sa zadatkom da isprave među imanja Ščepana Malonšića.”²⁵ Postoji vjerovatnoća da je teritorija Đeđeza tada obuhvatala širi prostor Bandića. Naime, na osnovu osmanskog deftera iz 1521. godine uvedeno je selo Đeđeze sa svoja četiri zaseoka: Đeđezi, Đuričići, Nikolići, Mokanji sa 44 kuće.

Ratni sukobi, ekonomski razlozi, a posebno krvna osveta, doveli su do migracija iz istočnih u južne djelove današnje Crne Gore, kao i do Istre. Takođe, narodno predanje i brojni istorijski podaci potvrđuju da su Bandići u to vrijeme ličili rodbinskoj zajednici povezanoj u jedno veliko bratstvo zajedničkog porijekla i organizacije, zasnovane na plemenskom principu.

3.2.3. Bratstva i domovi u Bandićima od 1910. do 2003.godine

- a) Selo *Livade* od bratstva Bandića ima: Sekuliće, Baroviće, Vukotiće, kao i Pavićević- Dragomidoljce i Stanišiće (ukupno 26 domova).
- b) U *Mokanjima* je nastanjeno 28 bandićkih kuća, i to: Vukotića, Vukadinovića, Barovića, Sekulića i Radonjića.
- c) U *Đeđezima* su izmiješana razna bandićka bratstva, kao što su: Vukotići, Vukadinovići, Barovići, Stanišići, Pavićevići-Dragomidoljci i Martinovići-Bajice (18 domova).
- d) *Župa* obuhvata dosta veliki predio u sjeverno-istočnom dijelu Bandića, a pokriva i zaseoke Gornji i Donji Braćani. Glavno stanovništvo čine rodovi bratstava: Sekulića (čiji su zaganci: Ćirakovići, Petrovići, Pavićevići i Milutinovići), Barovića, Radonjića, Dragutinovića, Vukadinovića, Vukotića i zasebnog bratstva Pavićevića – Dragomidoljaca (73 doma).

Na osnovu ovih podataka, etnolog Jovan Erdeljanović došao je do zaključka da u Bandićima ima ukupno 148 „ognjišta” (domova). Takođe, ako je prosječan broj članova domaćinstva bio 5 članova, lako je pretpostaviti da je 1910. godine u Bandićima moglo živjeti oko

²⁵ Petar Šobajić, *Bjelopavlići i Pješivci*, Spomenik, XLVII, CID, Podgorica, 1996., god., strana 15.

750 stanovnika. Zahvaljujući dobrim imanjima i stočnom fondu, jedna polovina stanovnika Bandića mogla je solidno živjeti, dok je druga polovina lošije živjela, zbog čega su morali nadničiti. Ipak, stanovništvo je, većinom, kroz individualnu proizvodnju i putem razmjene materijalnih dobara obezbjeđivalo osnovne životne namirnice, a to se moglo zahvaljujući dobrim klimatskim uslovima u ovim krajevima, pogodnim za razvoj stočarstva, povrća i voća, kao i svih ratarskih biljaka. Kao što je već istaknuto, „najveći broj Bandića živi u Podgorici, zatim na Cetinju, u Nikšiću, Spužu, Baru, Danilogradu, Ulcinju, Budvi, kao i u inostranstvu.”²⁶

„Od 76 domaćinstava koja žive u inostranstvu, prema popisu Mjesne zajednice iz 2001. godine, živi 25 domaćinstava,”²⁷ ali je sasvim sigurno da je taj broj i veći kada se uzmu u obzir emigracije koje su bile česte u istoriji crnogorskog naroda (naročito od početka pa do druge polovine XX vijeka).

3.2.4. Narodno predanje i etnolozi o porijeklu Bandića

U svom djelu *Stara Crna Gora*, početkom XX vijeka, o Bandićima je pisao čuveni srpski etnolog dr Jovan Erdeljanović, koristeći podatke sakupljene u periodu od 1910-1911.godine.

Opisujući lokaciju Bandića, na strani 163 pomenutog djela, autor naglašava sljedeće: „Bandićima se zove ceo predeo od komansko - spuške granice na istoku, pa do Velestova (Ozrinića) na zapadu. U njima su, počevši od zapada pa uglavnom ka istoku, ovih pet sela: Dedezi, Mokaŋji, Milate Bandićke, Župa Bandićka i Mugošina Livada. U svim ovim selima, glavno stanovništvo čine porodice jednog velikog bratstva (ili upravo jedne velike grupe srodnih bratstava), koje je sebe po starom imenu ovog predela prozvalo Bandićima, a osim njega ima bratstava Stanišići, Pavićevići - Dragomidoljci i Martinovići - Bajice.” Međutim, zanimljivo je istaći da se opis etničke prošlosti J. Erdeljanovića u gore pomenutom djelu unekoliko razlikuje

²⁶ J.Đ. *op. cit.*, strana 114.

²⁷ *Ibidem.*

od onog datog u njegovoj *Beležnici*. Tako, u njoj (Beležnici) autor komansko pleme dijeli na tri bratstva, a to su: 1. Bandići, 2. Radulovići i 3. Bezdanovići, ali treba reći da je ona uža podjela (na Bandiće i Komane) opšteprihvaćena odnosno više preovladava. „Bandićima se naziva predio od Spuške granice do granice Ozriničke (Velestovačke) u kojem živi veliko bratstvo Bandići, zatim dva manja: Pavićevići (Ćeklići porijeklom) i Bandići Martinovići iz Bajica.”²⁸

Iz navedenog opisa se, dakle, jasno sagledava da su „Bandići” naziv predjela i velikog bratstva, potpuno ravnopravnog sa bratstvima Radulovići i Bezdanovići.

Etimološki gledano, ime Bandića i njegovih sela, slovenskog su porijekla dok za Đedeze autor Mitar Pešikan piše „da možda potiče od ilirskog imena „*degije*” - izgorelina ili slično, što ima osnove ukoliko se uzme u obzir i toponim Gropa nastalog od ilirskog „*grope*” - jama, vrtača.”²⁹ Ipak, nema podatka o tome od kada datira staro ime Bandića, budući da se pominju samo kao prezime u nekim dokumentima iz XVII vijeka, a selo Mokački već u XV vijeku.

Na osnovu izloženog, može se konstatovati da je mjesto Bandići dobilo ime po bratstvu i rodu slovenskog porijekla koje je naselilo ove prostore, a ne obrnuto.

Postoje dva zanimljiva predanja o porijeklu i nazivu Bandića, a o prvom je već dovoljno rečeno u poglavlju 3.2.gdje se pominje dr Jovan Erdeljanović. Prema drugom predanju „naziv Bandići nose ime na osnovu toga što su Vuk i Sekula pošešli Koskića bega podgoričkog na Botun pri kraju Zete niže Hanova Kokotskijeh, koji je bio silan junak i čovjek, pravi ban i od tuda naziv Bandići.”³⁰

Zanimljiva su Erdeljanovićeve negiranja ovih predanja kada navodi sljedeće: „Naravno da to dovijanje nije tačno, jer je očevitno da je ovo prezime došlo po istom pretku, koji je imao svakako ne ime nego nadimak Banda. Ali, taj predak, po svoj prilici, nije bio predak ovih današnjih bratstava koji sebe zovu Bandići, nego je to bilo prezime još starih bratstava ovog predjela, pa je postalo i topografski naziv za cijelu sjevernu polovinu Komana, a kad su

²⁸ Dr Jovan Erdeljanović, *Zaostavština Jovana Erdeljanovića - rukopisi*, Arhiv SANU, E-468-6(56), Beograd, strana 505.

²⁹ Mitar Pešikan, *Zetsko – Humsko - Raška imena na početku turskog doba*, Onomatološki prilozi IV. Beograd: Srpska akademija nauka i umjetnosti, Odjeljenje jezika i književnosti, Odbor za onomastiku, Beograd, 1983.god, strana 61.

³⁰ J.Đ.op. cit. strana 44.

doseljenici istisli starosjedioce, prešao je toponimski naziv Bandići i na njihova sela, pa su ga oni primili i za svoje bratstveno prezime.”³¹ Iako je ovakvo njegovo rasuđivanje dovelo u pitanje i vjerodostojnost predanja, ono i pored svog nepreciznog objašnjenja upućuje na pravi odgovor o porijeklu Bandića svojom konstatacijom „da su Bandići bili prezime još starih bratstava ovog predjela, pa je postalo toponimski naziv.”

Takođe, čudno je Erdeljanovićevo „neznanje” da je Vuk Bandić bio knez i da se prezivao Bandić, jer je poznato da je boravio u Bandićima prilikom sakupljanja istorijske građe za svoje djelo *Stara Crna Gora*. Zbog toga, navodimo dvije nesporne činjenice koje govore u prilog tome da je Vuk Bandić bio znamenita ličnost svog vremena: 1. Svako odraslo čeljade u Bandićima u to doba znalo je i pričalo o knezu Vuku Bandiću; 2. O njemu je, takođe, postojao i bio objavljen arhivski dokument tog doba u knjizi *Crna Gora za Morejskog rata (1684-1699)* Jovana N.Tomića - Srpska kraljevska akademija, Posebno izdanje Beograd 1907.godine, na koju se J.Erdeljanović poziva kao na nezaobilazni izvor kod pisanja svojeg djela. Sve ovo upućuje na zaključak da „staro bratstvo Bandići” i „današnje bratstvo Bandići”, kako pokušava da ih dijeli J.Erdeljanović, iako nije isključiv u svom stavu, potiče od istoga roda, jer kako inače objasniti da je Vuk Bandić 1661. godine mogao biti knez, a da nije poticao iz jakog bratstva koje se prezivalo Bandić.³²

Sa druge strane, neprihvatljivo je ono predanje o porijeklu Bandića prema kojem su se Vuk i Sekula doselili u Bandiće, jer nema istorijske osnove. Teško je prihvatiti mišljenje po kojem je knez Vuk Bandić, kao čuvena istorijska ličnost, uzeo prezime nekih starinaca čim se doselio. Poznato je, naime, da između došljaka i starinaca u početku postoji određeni strah i nepovjerenje, pa je stoga teško povjerovati da bi jedan knez tako postupio. Takav slučaj nije poznat u crnogorskoj istoriji. Istorijske opravdanosti ne može imati ni predanje da Vuk i Sekula potiču od roda Pavla Orlovića, pošto se radi o mitskoj ličnosti (u istorijskim izvorima nema podataka o njemu). Najprihvatljivije, sa istorijskog aspekta, jesu one činjenice koje Vuka i

³¹ J.E. *op.cit.*, strana 503.

³² J.Đ.*op.cit.* strana 45.

Sekulu, rodonačelnike najvećeg dijela stanovništva Bandića, označavaju i kao nasljednike starog bratstva koje je tu živjelo prije njihovog rođenja.

J. Erdeljanović ne negira plemensku organizaciju Bandića, već naprotiv, govori o njoj u starim i u sadašnjim vremenima.

Prema tome, svi ranije pomenuti podaci (povoljan geografski položaj, vjekovno razvijen duhovni život sa brojnim ostacima građevina, plemenska organizacija), dokaz su „vjekovnog kontinuiteta življenja na ovim prostorima.”³³

3.3. Bandići danas

Bandići danas izgledaju kao predgrađe Podgorice i Danilovgrada, zahvaljujući, prije svega, magistralnom putu Podgorica – Nikšić. Puno se uradilo na poboljšanju putne infrastrukture, pa je tako predio oko magistrale, posljednjih desetak i više godina, postao prava industrijska zona. Nikle su ogromne i moderne trgovinske sale, brojna preduzeća, fabrike namještaja, fabrika za proizvodnju sokova.... Jednom riječju, život u Bandićima poprimio je jedan ubrzaniji tempo sa posebnim naglaskom na sve veći povraćaj stanovništva na svoja „ognjišta”. Ne treba zaboraviti da je asfaltiran i znatno proširen put koji vodi od magistrale do Donjeg Zagarača, kao i brojni lokalni putevi, a riješen je i problem vodosnabdijevanja i rekonstrukcije električne mreže. Jedino Gornji Bandići još uvijek nijesu pokriveni vodovodnom mrežom, a za to je potrebno izvršiti kompletnu rekonstrukciju od izvorišta na Vučem studencu do Đeđeza.

Vremenom je sagrađen i savremeni *Dom* sa velikom salom, koja služi za okupljanje i druženje Bandića, Komana i Zagarčana. U njemu je ambulanta, kancelarije, a okolo veliki parking prostor. Formiranjem *Poljoprivredne zadruge* živnulo je sve: stare se kuće renoviraju i grade nove, imanja se održavaju i obrađuju, sade se loze, gaje pčele, uzgaja voće i povrće...Sve

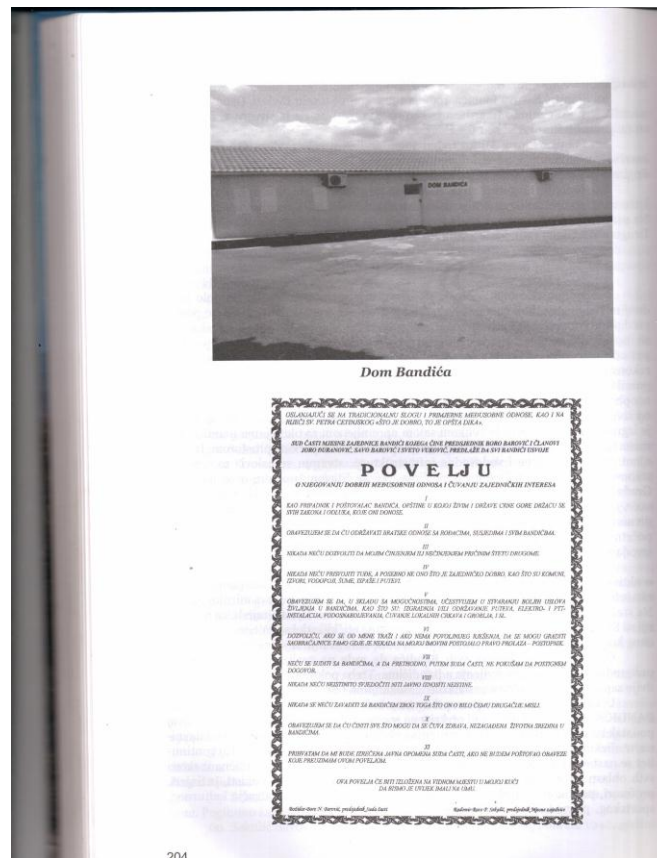
³³ J.Đ.op.cit., strana 47.

to, naravno, pogoduje cvjetanju seoskog turizma, a planira se i izgradnja eko - pijace kao središta budućeg Katunskog pazara.

Sa druge strane, o aktivnostima Mjesne zajednice na svim nivoima, mještani Bandića mogu da se informišu u listu „Novosti” koji izlazi od 2001.godine. Ubrzo je oformljen i *Sud časti*, kao organ Mjesne zajednice, čiji je zadatak da sve sporove rješava mirnim putem. Etički kodeks o njegovanju dobrih međusobnih odnosa i čuvanju zajedničkih interesa, sadržan je u Povelji koju je objavila Mjesna zajednica.

U Bandićima je, takođe, oduvijek postojala vrlo razvijena svijest o duhovnom i prosvjetnom razvoju. Tome u prilog ide otkrivanje spomen ploča 17 učitelja iz Bandića, kao i otvaranje čitaonice u Domu Bandića, a sve u čast sjećanja na prve prosvjetare. Taj kontinuitet traje i dalje, pa su tako Bandići iznjedrili brojna poznata imena iz skoro svih oblasti života: ugledne univerzitetske profesore i ljekare, ekonomiste, pravnike, inženjere, diplomate....

Međutim, ono što je bilo ranije nemoguće – zbog teških uslova življenja, danas je ostvarljivo. Naime, da se za Bandiće čuje i šire od lokalnih okvira, doprinijele su i dvije konobe koje pružaju vrhunske ugostiteljske usluge i poseban ugođaj. Smještene u prelijepom ambijentu, brojnim posjetiocima nude nezaboravan predah uz muziku i vrhunske specijalitete. Takođe, treba svakako pomenuti i Katunske sportske igre koje se održavaju na bandićkim terenima. Ova manifestacija tradicionalno se otvara 13. jula, najsvetijeg datuma crnogorske istorije, a traje već 17 godina. Riječju, to je jedinstvena seoska olimpijada druženja, junačkog nadmetanja i njegovanja kulture. Sve to, nesumnjivo, doprinosi popularisanju ovog divnog mjesta i plemena. Na tome će se i dalje raditi, bez prestanka, naročito na unapređenju boljih uslova života u Bandićima.

Slika 8: Dom Bandića

(Izvor: Jovan-Joro Đuranović, *Bandići kroz istoriju i predanja*, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje, 2011.god., strana 204)

4. MIKROTOPONIMI

4.1. O mikrotoponimima i mikrotoponimiji (u kraćim crtama)

Zavisno od karaktera imenovanog objekta, toponimi se grupišu na: imena prirodnih objekata i imena objekata nastalih ljudskim djelovanjem. Shodno tome, postoje makroobjekti nazvani makrotoponimi i mikroobjekti (mikrotoponimi).

Mikrotoponimi su imena manjih prirodnih objekata (njive, livade, šume, doline, kanali, uvale, pećine, jame, stijene, kamenjari, glavice..) kao i onih stvorenih čovjekovom rukom (ulice, mostovi, dijelovi naselja, ceste...). Mikrotoponimiju jednog kraja činio bi ukupan broj njegovih mikrotoponima.

Potrebno je posebno istaći ograničenu upotrebu mikrotoponima, jer su najčešće poznati uskom krugu ljudi koji žive u njihovoj blizini ili su njihovi pravi vlasnici. Zapisani su u katastarskim dokumentima, a mogu se čuti i u neslužbenoj komunikaciji samih mještana. Ipak, najduže žive u sjećanjima starosjedilaca, u svom izvornom obliku, koji ih prenose budućim naraštajima. Često se dešava, a što dovodi do zabune, da isti mikroobjekat dobije više imena. Tako se mogu uočiti bitne promjene mikrotoponima, kad se uporede stariji zapisi sa onima koji su novijeg datuma. Do izmjena dolazi na fonološkom i morfološkom planu, a nerijetko se mijenja i njihova struktura. Nastaje potpuno novi mikrotoponim neobičnog imena, koji je vremenom izbrisao tragove onog starog, autentičnog. Uzroci takvog stanja su brojni i različiti (migracije stanovništva, geografske promjene, potresni istorijski događaji i sl.). Imajući u vidu da su vrlo brojni, nije ih lako sakupiti, imenovati i sistematizovati, a pogotovo u naseljenom mjestu i njegovoj okolini.

Kao i ostalim imenima, i mikrotoponimima je primarna funkcija imenovanje, a ne označavanje, što je svojstveno apelativnim leksemama. Naime, apelativno značenje u nastanku nekih imena postepeno iščezava, a njegovo mjesto preuzima onomastičko značenje. Iako je

granica između apelativa i mikrotoponima relativna, u praksi se nerijetko dešava da toponomastičke imenice preuzimaju funkciju *onima* bez ikakvih tvorbenih predznaka. Iz toga se može zaključiti da su upravo mikrotoponimi mnogo bliži apelativima od ostalih *onima*.

„Dva su najčešća razloga onimizacije toponomastičkih imenica: ili je na određenom području samo jedan zemljopisni objekt te vrste ili postoji više istovrsnih objekata, a samo se jedan od njih nečim posebno izdvaja, te se on, za razliku od ostalih koji dobijaju različita imena, imenuje imenom koje kazuje što on jest (Polje je polje, Šuma je šuma.....).”³⁴ Takođe, u mikrotoponimiji je očekivano „uzimanje” imena obližnjeg topoobjekta (npr. polje dobija ime susjedne *gore*) što se tumači „topografskom detaljizacijom imena.” U mikrotoponimiji ne postoje prepoznatljivi mikrotoponimijski sufiksi, već se mikrotoponimi najčešće javljaju u obliku prijedložnih konstrukcija, koje se kasnije mogu oblikovati u prefiksarno ime.

³⁴ Anđela Frančić: *Rečka mikrotoponimija*, Raspr. Inst. hrvat. jez.jezikosl., knj.29 (2003), Filozofski fakultet, Zagreb, str. 374-375.

4.2. Livade

(Livàde)

Etnici: **Livàđanin, Livàđanka**. Ktetik: **livàdskī**.

„Granica atara, počev od Banove gomile na sjeveru, vodi ka istoku na rječicu Crkovnicu do njenog ušća u Maticu, odakle dalje ide uzvodno Maticom, te zapadno od Kulendrije do Bijelog kamena pod Sađavcem. Odatle se prema sjeveru nastavlja Sađavcem i preko Selišta i Smokove ploče ide do Banove gomile.”³⁵

„Veoma pogodne prirodne odlike i položaj naselja, s jedne strane, prema starim Malonšićima a s druge strane prema Lužinama, pouzdano ukazuju na to da je ovdašnje naselje vrlo staro.”³⁶

Važno je napomenuti podatak da su u središtu ovog sela (Počivalo) crkva, groblje i velika seoska bistijerna izgrađena daleke 1935. godine. Takođe, selo ima dva izvora i sedam bistijerni. „Prvi izvor, zvani Freško vrelo, nalazi se pri Sađavcu; uglavnom ga koriste mještani Prisoja. Drugi, zvani Crno oko je kod Počivala.”³⁷

„Kako predanje dokazuje, ovome Bandićkom selu ostalo je ime po nekom Mugoši, doseljenom ovdje iz Pipera, od kojeg će kasnije da se razvije jako Lješkopoljsko bratstvo Mugoše. Bližih podataka nema.”³⁸ Ovo je, po prirodnom i zemljišnom položaju, najniže i najžupnije bandićko selo, koje se nalazi sjeverozapadno od sela Lužnice preko rječice Crkovnice.

Informatori:

Mišo Dragutinović (78)

Slavko Sekulić (57)

Božidar Sekulić (56)

Nikola Sekulić (54)

³⁵ Dr Pavle S. Radusinović, *Naselja Stare Crne Gore*, Posebni dio, Beograd, 1985.god.,strana 374.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibid.*, strana 376.

³⁸ Pop Rade (Krstov) Radulović, *Ostavština*, Komanska sela (etnografski,geografski i toponomastički podaci), strana 61.

Bâb, pašnjak 4. klase

Băčvice, pašnjak 4. klase, „nalik maloj bačvi"

Bâjov krš, šume 5. klase

Bălovina, pašnjak 3. klase

Barjăka, voda (ubao) na Sađavcu

Belönda, njiva 2. klase

Bîga, pašnjak 5. klase, poviše radne zemlje sa lozom, smokvom i drugim voćem; ima nešto sjenokosa, pašnjaka i šume; uspijevaju sve kulture.

Bojănove lăzine, pašnjak 5. klase

Bölandžina livăda, zaselak, „ne zna se pouzdano otkuda i po čemu ime"

Borovîna, njiva 6. klase

Brăčăni, livada 6. klase

Bükovica, pašnjak 6. klase

Buljevîna, šume 6. klase, „podsjećaju na velike, izbuljene oči"

Cîrnî kăm, pašnjak 4. klase

Cîrnî öbër, zaselak „nazvan tako po Crnome oku od kojega se zapadno i u blizini nalazi"

Cîrnö öko, voda „u podnožju Sađavca, ime nosi po boji vode, jugozapadno od Počivala, kraški veliki izvor"; koliko je voda čista i bistra, u njemu se može uočiti vidra

Cüce, livada 4. klase

pašnjak 5. klase

Ćâkova plöča, od kamena u obliku stijene

Ćüluri, livada 5. klase

Dolîne, pašnjak 5. klase

Drăčevica, livada 6. klase, „slabo obradiva, ima drače"

Dubòkã rùpa, livada 7. klase

Dubrãve, šume 6. klase

Dùgã njìva, livada 4. klase

livada 5. klase

Glàvina, pašnjak 3.klase, „nalik velikoj glavi"

Gòjkova glavica, livada 5. klase, „brdo oblika male glave"

Gòlubovine, mjesto pitomo i župno, pašnjak 5. klase, uspijeva raznorodna loza, sve vrste voća
livada 5.klase

Gomila, crkvište „mjesto razrušene crkve, udaljena od Kraljičinog oka 100 m" prema Banovoj
gomili"

Gomlice, pašnjak 6. klase

Gràbovačkẽ rùpe, pašnjak 6. klase

Gròšeza, njiva 7. klase

Ivànovičã rùpa, šume 6.klase

Jàbuka, pašnjak 5. klase, „ime nosi po jabuci divljaki - samoniklici"

Jàgnjila, livada 5. klase

Jàgode, pašnjak 5. klase

Jàlove doline, livada 6.klase, „neplodna, jalova"

Jàrebički křši, kamenjar, „dobio ime po leglu jarebica"

Jasikove rùpe, pašnjak 5. klase

šume 6. klase

Jàskova pròdò, njiva 5. klase, središte zaseoka, plodno i rodno, sa lozom i voćem

Jâža, „kanal za bivšu vodenicu, sa obje strane jaza ima mjestimično loze, smokava, dunja i drugog voća"

Kàlinove rùpe, njiva 7.klase

Kàmenički dô, livada 6. klase
njiva 7. klase

Kànješi, poljane, pitoma i gusta šuma, kamenjar, „nešto radne njive"

Kâžin möst, pašnjak 6. klase

Kèneš, livada 5. klase

Kojavìna, livada 7. klase

Kònjeva šùma, „đe su se okupljali konji prema Zagaraču"

Kòšcelov pöd, pašnjak 6. klase
livada 6. klase

Kràčkovine, livada 3. klase, plodne njive,, između Mašćenove glavice i rijeke Crkavnice, istočno"

Kràdnjē rùpe, pašnjak 4. klase, pitomo i župno, rađa loza i njeni proizvodi, sve vrste voća

Křbus, pašnjak 5.klase

Krèkeza, livada 6. klase

Krivàče, livada 6. klase, „koja ide malo ukrivo"

Krívē njìve, pašnjak 4. klase

Kùline, pašnjak 4. klase, „ proteže se nadaleko, sličan velikoj kuli na zemlji"

Làbudōv rôg, „pitoma livada i pašnjak u uglu Sađavca đe je nekad bila krvava borba između Bandića i Turaka, ima oblik roga"

Laktīje, njiva 7. klase, „ izgledom podsjeća na lakat povijen pored puta"; duge njive i poljanci sa kamenitim i šumovitim krajevima

Lāmīška rūpa, livada 6. klase

Lāzine, njiva 7.klase

Līsičija lūka, pašnjak 3. klase „pri Sađavcu, dobila ime po nekadašnjem mjestu i skrovištu lisica"

pašnjak 6. klase

livada 4. klase

Lûgōv Kōljat, „njive i livade do Crkavnice"

Ljěskī dō, livada 7. klase

Ljūkovići, livada 4.klase

Mālē bīstijerne, pašnjak 5. klase

Mālō konōpište, pašnjak 7.klase

Mārkova dolīna, šume 6. klase

Māščènova glavīca, zaselak „ime ostalo po nekoj farbari ili biljci za mašćenje, dračevita, šumovita i kamenita"

Međubrěžje, pašnjak 7.klase

Mûjovīća rūpa, njiva 7.klase

Muràtovina, pašnjak 4. klase

Mlînište Vrânīća, voda „mjesto vodenice, pri samom mlinskom jazu, zidina od nekadašnjeg mlina Vranića"; nekada imao četiri kamena vitla za meljavu žita (podignut između 1880-1885. godine)

Nikòlicā dolīna, pašnjak 5.klase

Nikòlina dolīna, livada 4.klase

Njīva pòd džâdom, livada 3.klase

Obrānovīna, pašnjak 5.klase

pašnjak 6.klase

Ŗockā rūpa, „dolina, staja, šuma, pri osojnoj strani Sađavca, sa bivšim domom i stajom braće Vukadinovića"

Ŗoko, livada 3.klase, „okruglog oblika"

Okrājak, prirodno neplodno zemljište

Okrūnjci, livada 4.klase, „plodne njive do Kraljičinog oka"

Orlovīne, pašnjak 6.klase

Osôje, prirodno neplodno zemljište

Papratīna livāda, livada 5.klase, „ pored i ispod lijepe zgrade, doline, poljane sa puno loze i drugog voća"

Pāprātnī potòk, livada 4. klase

Pāvlove kāmenice, „mala udubljenja u kamenu za kišnicu"

Pērķōva rūpa, šume 6. klase

Pèrovīne, pašnjak 6.klase

njiva 7. klase

Pijavičino òko, pašnjak 6. klase, „kao oko"

Piljèvica, pašnjak 5. klase

Počivàlo, zaselak, središte sela, „mjesto đe čeljad odmaraju, okolo i ispod kuća su zgrade, lučnjaci, povrtnjaci, sa lozom i drugim voćem, sve u zidnim i dračevim ogradama"

Pòd, livada 6.klase

 njiva 6.klase

Podèlje, njiva 6.klase

Pòdić, pašnjak 5.klase

Pòd lokânj, pašnjak 5.klase

Poljâne, pašnjak 4.klase

Površje, šuma 5.klase

 vinograd 3.klase

 livada 3.klase

 njiva 3.klase

Prisoje, zaselak, „ime mu je po prirodnom i geografskom položaju, jer zahvata istočno i prisojno podnožje brda Sađavca"

Propràtnica, njiva 7.klase

Pùstorišta, šume 6.klase, „ u bezvodnom kraju, puste"

Pûjōv dō, pašnjak 5.klase

Râstine, „pašnjak, loze, drače"

Râstinōvina, livada 3.klase

Rāzbòj, šuma 5.klase

Rēdžōve rùpe, pašnjak 6.klase

Rìječkī dō, pašnjak 5.klase

Ròjevī òbēr, pašnjak 5.klase

Rùpa, livada 5.klase

njiva 6.klase

Řžine, livada 6.klase

Selišta, zaselak, „ po starom naselju nosi ime, nalaze se na malom, strmom zapadu brda
Sađavca"

Sibīne, pašnjak 5.klase

pašnjak 6.klase

Smòkovā plòča, od kamena, prema zapadu, „poznata po divljim smokvama na kojoj su
nekolike poveće kamenice, zadržavaju vodu"

Stolovâč, „veliki kamen za šednik"

Šćèpan njīva, njiva „dobila ime po Šćèpanu Malonšiću"

Širòkā mlàka, livada 4.klase

Širòkā pròdō, „lijepe doline, loze, šuma, kamen, uz osojnu stranu brda Sađavca"

Štītarice, livada 5.klase, istočno od zaseoka, najpogodnije mjesto za lozu od koje se dobija
prvoklasno grožđe, vino i rakija; ima plodnih zgrada i poljana

Štùle, njiva 7.klase, „ ima izgled drvene motke, štake"

Šumārōvac, livada 7.klase

Šùme, zaselak, šumoviti predio „pun paprati"; zahvataju najveći i najšumovitiji prostor sela,
prema sjeveru

Šûpljī kām, pašnjak 5.klase

Tòdorōve dolīne, livada 4.klase

Trīpòva rùpa, livada 6.klase

Trnòvača, livada 4.klase, „sa malo trnja"

„njive, voćnjaci i pašnjak, obradivo zemljište"

Ûgara, livada, 6. klase, „uzgarena njiva, spremna za glavno oranje"

Velevñe, pašnjak 5.klase, pitomo i župno mjesto, uspijeva loza, sve vrste voća

Veløvā rūpa, dolina, „u Mašćenovoj glavici, zapadno, okružena kosama i dobrom šumom"

Vèljā gomila, „vrh Sađavca, šanci Crne Gore"

Vèljā njiva, livada 5.klase

livada 6.klase

Vilina pečina, „istočno u brdu", u kosi pri vrhu Prisoja

Vòdnā glavica, njiva 6.klase, „na uzvišenju, brdašcu "

Vojinovine, njiva 6.klase

Vrāškeš Vèlov, „po vlasniku, mali izvor", između Bijelog kamena, Vučkaljevića ždrijela i rijeke Matice, u Livadi i pri brdu, ponekad služi i za ribolov

Vrāškiš, livada 3.klase

Vrēškō vrèlo, „izvor ispod brda Sađavca, koji i za vrijeme ljetnjih suša izvire ispod Sađavca"

Vûčje rūpe, „šumovite rupčage, zgrade, doline, poljane, sa mjestimičnom lozom, smokvom i drugim voćem, okružene gustom, pitomom šumom cera, jasena, graba, sa puno drače"

Vūjòvičā zgrāda, livada 6.klase

Vùletina dolina, pašnjak 4.klase

Zàvišino katunište, katun „po pretku Zaviši, Bandiću", jugozapadno od površja brda Sađavac

Zèčèvina, njiva 6.klase

Zeviničā rūpa, njiva 6.klase

Ždrijelo, pašnjak 5.klase, „ima izgled ždrijela"

Živā kàmenica, pašnjak 5.klase

livada 6.klase

4.3. Braćani (Braćani)

Etnici: **Braćanin, Braćanka.** Ktetik: **braćanskī.**

„Iako naziv Braćani ne nalazimo u korišćenim izvorima, ovdje je svakako postojalo starije naselje. Kod te pretpostavke imamo u vidu to što su i ovo područje naseljavali Malonšići, od kojih se zadržalo ime nedalekog sela- Malenza."³⁹

„Mala udaljenost kuća od središta sela čini naselje relativno zbijenim. Položaj kuća je takav da su se oko ili blizu njih mogle stvarati okućnice, a isto tako su nedaleko od njih glavnice (najčešće oranice zajedno sa vinogradima i voćem, posebno smokvama), odnosno najkvalitetniji dijelovi imanja. Sada je, doduše, dobar dio oranica zalivađen i veća pažnja poklanja se ispaši i sjenokosima nego usjevima."⁴⁰ „Ime je, vjerovatno, dobilo po travi „broći”, koja na njegovom rejonu u proljeće obilno uspijeva."⁴¹ Ovo je jedno od najmlađih bandićkih sela, dok zvanično kao selo postoji tek od prije više od pedeset godina.

Informatori:

Veljko Barović (77)

Prof.dr Ljubo Sekulić (85)

Blažija Vukadinović (93)

Čedo Vukadinović (58)

Slavko Vuković (58)

³⁹ P.R. *op.cit.*, strana 358.

⁴⁰ *Ibid*, str. 358-359.

⁴¹ Pop Rade (Krstov) Radulović, *Komanska sela (etnografski, geografski i toponomastički podaci)*, Ostavština, strana 73.

Bàbina dolīna, „manja dolina, dvije-tri dolinice kaskadno jedna ispod druge; ime dobila tako što je, mijenjajući vlasnike, postala svojina jedne babe”

Bògdānovina, „imanje Barovića, dobilo ime po vlasniku Bogdanu”

Bògojev dô, „prema Jednošima”

Bôrovīk, „zajednička bistijska selâ Braćana i Župe”

Bostàni, obradive površine, ime dobilo po maloj površini, „đe se sijao luk, salata”

Cr̃nī kr̃š, dolina „nadvisio prostor oko sebe, voda se niz njega sliva te je vremenom dobio crnu boju, a mjesto po njemu dobilo ime”

Crvenīce, „vrtača, ime dobila po zemlji crvenici, u podnožju brda Sađavca”

Čàpūrica, kamjenar, „dobio ime po čapuru koje je voda izbacala pri velikim padavinama”; imanja i kuće više vlasnika, neplodno zemljište

Čùkōvina, šuma porodica Vukadinović, „zbog vegetacije i veličine ranije služila za gajenje stoke”

Čùmuri, zaselak gdje žive porodice Barović, ranije bogati vinogradi i voćnjaci, dobra loza sa puno raznog voća, između njiva i poljana

Dòljani, zaselak, „pri ravnici, istočno ka Sađavcu”, tako se manje-više naziva po čestim dolovima, dolinama, kao i prirodnom položaju, koji se postepeno uzdiže, kao stepenice od istoka prema zapadu; uspijevaju sve kulture, žita, loze, voće, povrće, zbog kvalitetne zemlje

Dônjā poljāna, „manja poljana 150 kvadrata, okružena kamenjarom i šipražjem”, ime dobila po samom terenu, jer se spušta ka izvorištu

Dônji Bračàni, „najbrojniji bandićki zaselak, tokom vremena doselilo mnogo došljaka”, vrlo lijep prirodni položaj, ispunjen plodnim i podzidanim njivama, poljanama, zgradama i vrtovima, sa lozom i voćem

Dràčevica, teren iznad Vučeg studenca, kamenit i neplodan, po okolnim dračama nosi ime, na zapadnoj strani Frijeske glavice, u sredini ravnog i šumovitog prostora; tu su Donji Bandići imali skupove i odigrali kola, naročito na Bijele poklade i Uskrs

Dùgā njìva, „imanje Barovića - Donji Bandići, bogata šumom, nekada poznati pašnjaci za stoku"

Gòdna, povremeni jaki izvor, podzemna rijeka koja pri velikim kišama i poplavama izbija u valovima na površinu zemlje

Gòrnji Bračàni, „tvrđi, krševitiji i nepristupačniji bandićki zaselak", strmeniji i vododerniji; uzdižu se u nastavku Donjih, jugozapadno, prema Bijeloj rudini i zapadno prema vodi Pješćini; dosta brojana po domaćinstvima; zgrade, njive, poljanci i okrajci ispunjeni su lozom, dunjom, kruškom, smokvom, trešnjom, višnjom tako da nijedno parče plodne zemlje ne ostaje neiskorišćeno

Gràbov šèdnik, pašnjak „dobio ime po tome što su se čobani okupljali čuvajući stada"

Jàgnjilo, veći seoski prostor pokriven šumom, imanje i kuća Sekulića, donji istočni dio do župskog zaseoka Podkuka; vrlo lijepi i pitomi prostor, sa zgradama, dolinama, poljanama i ogradama sa puno loze i drugog voća; ima listobera i manjih pašnjaka

Jàlova dolina, „zove se jalova, jer nije plodna, imanje Barovića"

Jovànovića bīstijerna, „dobila ime po ocu sinova koji su je radili, Jovanovi sinovi"

Krivàče, livade i šume porodica Barović, između Bige i Doljana, sa jedne i Donjih Bračana, sa druge strane; dosta veliki prostor, sa malo radne zemlje i više livade, mjestimično ima loze i drugog voća; naokolo je dobra pitoma šuma: jasena, cera, bjelošume, graba, drače; i dobar pašnjak za sve vrste stoke

Krtòlišta, parcela „dobila ime po krtoli što se tu ranije sadila"

Kulèndrija, rječica i most ispod Sađavca

Lòkve, livade Barovića, „nose ime po ustajalim vodama koje prave lokve"

Lukòvići, imanja Vukadinovića obrasla šumom, ranije poznati pašnjaci, pitomi sjenokosi

Mòdro òko, izvor ispod Sađavca, „ima oblik oka plave boje"

Mùlina, krševiti predio, „dobila ime po zemlji koja se vadila i bila slična pijesku (mulini), a služila za izgradnju kuća"

Òbēr Jôzov, „kamenito uzvišenje u Braćane, kamenit i neplodan teren"

Orlovina, šuma i kamenjar „ime dobilo po gustoj šumi đe su se skupljali orlovi"

Pastûhovina, pašnjak, livada, „dobila ime po tome što su se nekad davno tu okupljali konji-pastuvi kraj izvora"

Pâvlovina, „livade Barovića u Donje Bandiće"

Pìtomī dûb, „bistijerna i imanje porodica Barović, pojilište stoke u dugom vremenu"

Podòlje iz Nikòle, „imanje Barovića, izuzetno plodno za sve vrste poljoprivrednih kultura"

Prašēī křš, kamenjar, velika crna stijena „dobio ime po tome što je tu nekad davno upala svinja, odnosno po ubijenom divljem prascu nazvana"

Rāzbòj, poljana „dobila ime po razbijanju ili krčenju"

Sàvičina glavica, „uzvišenje iznad imanja Vukadinovića"

Sjenòkos, imanje porodica Barović, „dobio ime po otkosima sijena"

Sokòlov křš, kamenjar, „đe su se okupljali sokolovi"

Srdõvina, pašnjak „dijelili se Dragojevići i po svom pretku nadjenuli to ime"

Šûpljī kām, kamenjar, „ime dobilo po šupljinama, zimi tuda protiče voda i oblikuje taj teren"

Tõdorõva dolīna, „imanje porodica Barović, veoma plodno zemljište, nosi ime po vlasniku Todoru"

Vāsõva rûpa, šumovita udolina, „de su se sastajali ilegalci u Drugom svjetskom ratu"

Vûčā prõdõ, „mjesto ribolova, tu se lovila velika masa ribe, naročito skobalja, kojeg su učesnici lova ravnomjerno dijelili

Vûči stûdēnac, između ravnice i brda u korijenu prisoja, izvor rijeke Matice, izvor ispod Sađavca, od kapitalne vrijednosti za mještane Bandića, Komana i Zagarača (vodovod za ova plemena); „čuven je kao mjesto de je bila crnogorska i brdska vojska pod komandom Svetog Petra, koja je vodila bitku na Krusima protiv Mahmut - paše Bušatlije"

4.4. Župa (Žûpā)

Etnici: **Žûpljanin, Žûpljanka.** Ktetik: **žûpljanskī.**

„Ovo područje je u ranom srednjem vijeku pripadalo Luškoj župi, da bi kasnije tokom XIV vijeka širenjem Malonšića bilo uključeno u njihovu teritoriju. Prirodno pogodno i pitomo, ono je svakako izvana naseljeno."⁴² Posjeduje dva imena, po župnom mjestu i uzvišenju iznad njega (Župa - Pod kuk).

Stanovništvo ovog sela obično se zanima : zemljoradnjom, stočarstvo, vinogradarstvom, voćarstvom, pčelarstvom i povrtlarstvom, dok se zanatstvom, zidarstvom, stolarstvom i drugim zanatima zanima veoma mali broj. U reonu sela, iako je zemlja tanka od suše, uspijevaju sve vrste žitarica, voća i povrća. Naročito se posvećuje pažnja racionalnoj obradi loze koja, naročito u župnim mjestima, rađa dobro grožđe, vino i rakiju, od kojih se dobija dobar prihod.

Informatori:

Novak Sekulić (62)

Blažija Vukadinović (93)

⁴² P.R. *op.cit.*, strana 396.

Bùjkin ùbā, kamenjar, voda izvađena u kamenjaru, „dobio ime po nekom Bujki"

Bùlin stùdēnac, izvor „po događaju neke bule", pored Bliznaca – izvora, po Turkinji koja se udavila nosi ime

Bùnjskī dō, zaselak, jugozapadno od Kuka, velika njiva i loza u strani, „nosi naziv po nekom Bunjki, nalazi se iznad kolskog puta", ima nekoliko rala dobre radne zemlje, okružen dobrom lozom, smokvama i drugim voćkama, kao i poljancima, sve u ogradi

Cřkvište, ostaci crkve i „groblje starinaca"

Dôljāni, izvor, jaz i „bivše mjesto za ribolov"

Dônjā pečina, „pečina koja ima oko 20 kvadrata, a nalazi se u podnožju "

Frījeska glavica, zaselak „nosi ime po izobilju fresine", nalazi se na lijepom brežuljku, zapadno od mosta Kulendrije i na raskršću dva nova kolska puta koji su zamijenili stare krčanike; pitomo i župno mjesto, klimatski pogodno, ima više ograđenih zgrada, njiva, sa puno loze, smokava i drugih voćki; ovdje rađa prvoklasno grožđe i vino

Gārōva lāzina, „lazina Sekulića, ime dobila po vlasniku", u gornjem dijelu Prisoja uspijeva dobro grožđe i vino

Gôjkova glavica, zaselak „središnji i najljepši položaj sela", na brijegu preko kojeg prolazi kolski put Bijela rudina – Kulendrija – Mugošina livada, gdje je nekada bio stari krčanik

Gôrnjē dolīne, kamenjar

Gôrnjā pečina, „pečina u koju može da legne 50 druga, ime dobila po visini"

Gřljēv kùk, naziv starog porijekla, „uzvišenje crnih krša, jedna strana se naglo spušta prema ravnici"; ti krši su ispunjeni crnogradovinom, kunovinom, lipovinom i drugom pitomom gorom, koja u proljeće razvije i ozeleni prije nego igdje drugo u plemenu

Krãdnjē dolīne, kamenjar

Lõšor, mali zaselak, „uz osoje i pržinu do Rujevog guvna"

Mācīno òko, „izvor ispod samog brda Sađavca, dobio ime po travi"

Māršövīne, poljana „ime dobila po pretku Maršu"

Mednīk, kamenjar, „razdiobni kiljan, po međašu ljudi dijelili imanja", više Bliznaca, u brijegu pored potoka; označava granicu između Bandića i Bezdanovića – Komana, nekada hatar i svojine Malonšića

Mededöva prödö, „po ubijenom međedu nazvana"

Milutīnovā lāzina „po Milutinu Sekuliću", nalazi se u gornjem dijelu Prisoja

Mogomīle, kamenjar, „dobio ime po gomili kamenja, ostao naziv još od starosjedilaca"

Obālĵēni kāmēn, kamenjar, „duplo manji od drugog, dobio ime po tome što je obaljen"

Pāprātna livāda, „ime dobila po paprati"

Pavičēva lāzina, „nit ' je oranica, niti je krševina, ime dobila po nekom Paviću", smještena u gornjem dijelu Prisoja

Plöča, „zborna mjesto sela"

Podkük, zaselak, „površje sela"

Podkükovīne, njive, loze, pašnjak, dobro uspijeva raznorodna loza i njeni proizvodi, kao i sve vrste voća, jer je mjesto pitomo i župno

Poprēkača, male poljane, „njiva za obradu"

Pržina, kamenjar, rudina, „ime dobila po pržini, bila na raskršću prema Ćedezima, crkvi Bijela rudina i Komanima"

Pûjev dô, pitome njive i loze, voće

Rāzbòji, krčevina,, to je neko razbijao, pa otuda ime"

Rìječkī dō, najniži, najžupniji zaselak, dolina koja je uz rijeku, površje ravnice, polje, u uglu između Sađavca, Frijeske glavice i braćanske Bige i Doljana

Rùjevō gûvno, dobilo ime po ruju-rujevini, „uređeno za vršidbu žita"

Sìmonōvo katunīšte, „južna strana brda", u gornjem dijelu Prisoja, po nekom dalekom pretku nosi ime

Stùdēnac, kamenica,, po tom udubljenju u kršu nosi ime"

Širīna, njiva, „dobila ime po tome što je za naše prilike to bio široki prostor"

Turànōva stolīca, iz doba Malonšića, „tu se okupljalo i odmaralo"

Ugàra, jara dolina, njive, loze, pašnjak,, tu se rano oralo, sunce bilo okrenuto"

Vâl, kamenjar „ kamen oblog oblika, ogroman, 10 metara u visini i širini"

Velövīne, njive, loze, pašnjak

Vùčkaljevīca ždrìjelo, pregib puta, između Bijelog kamena i Kamenog mosta, „ po starincu Vučku nosi ime, on je Turcima izdao Beka P. Sekulića"

Zelen gòra, „ prisojem brda i zimi zelena"

4.5. Đeđezi

(Đeđezi)

Etnici: Đeđezanīn, Đeđezānka. Ktetik: đeđeškī.

„Đeđezi su staro naselje. Nastali su na teritoriji nekadašnjih Malonšića od kojih su, po svoj prilici, dobili ime. Zahvatajući brdoviti prostor, naselje se razmjestilo oko uvala i dolova, tj. pri stranama brda i glavica. Najbliže obradive površine, uglavnom manje („zgrade”), tretiraju se i koriste kao okućnice; namijenjene su povrću, prvenstveno luku, krompiru i kupusu. Drugi dijelovi imanja, topografski predodređeni, pretežno su razbacani. Na bližim, obično terasiranim i podzidanim su vinogradi, kojima se poklanja najveća pažnja.”⁴³

„Selo se vodom opskrbljuje iz jedne zajedničke, jedne bratstveničke i 11 privatnih bistijerni. Prva, zvana Pješčina, svojina je svih Bandića. Nalazi se pomeđu Đeđeza i Braćana, a izgrađena je početkom ovog vijeka. Druga je bratstva Martinovića, iz istog vremena.”⁴⁴

„Kao i svi Bandići, selo je imalo komuniste u Sađavcu i Siljevici. Prva je uglavnom korišćena u proljeće, dok ima nešto trave, a zatim druga, poglavito kao jesenovište. U objema su imali katuništa. Seoski odbor je svake pete godine, radi sječe lista, određivao parcele za svako domaćinstvo. Deblja stabla ili drva za prodaju nijesu se smjela brati. Prestupnike su kažnjavali kmetovi.”⁴⁵

Informatori:

Jovan-Joro Đuranović (71)

Zoran Vuković (56)

Sveto Vuković (74)

Branko Vuković (68)

⁴³ P.R. op. cit., str. 365-366.

⁴⁴ Ibid, strana 366.

⁴⁵ Ibid, str.366-367.

Âdžōvo gûvno, okrugla poljana, „u imanje nasljednika Luke Perovog Vukovića" (zetovi), tu se okupljali seljani

Bàbin grâd, pećina sa zidinom, u središtu siljevičkog rejona, kameniti predio, tako nazvan po nekoj babi koja je tu neko doba živjela; tu su ostaci kamenja i pećina sa prirodnim vratima od kamena

Bëgöva lăzina, dvije - tri doline sa prodolima, „u imanje Zorana Vladovog Vukovića"

Bijelâ grêda, monolitna stijena - klisura

Böan (Bövan), imanje potomaka Blagote Pavićevića, pored Pješćine, udut, krševita strana

Bojănōva plöča, kamen koji dominira nizom manjih dolina, „prvo je bila Perišina, poznata po lijepom rodu kajsija, grožđa i smokava, možda najljepša u Bandićima"

Bûkvice, kamenjar i siljevički udut

Bûkvîčka glavîca, razvršje Siljevice, po velikim bukvama nosi ime, ima najviši siljevički položaj

Cîkva, dolina, rupa

Cîrnâ strâna, zaravni i strane, „prema Donjem Zagaraču"

Ćèklîn dô, doline, šuma i katun

Ćèklîna peçîna, „dobila ime po Ćeklinom dolu"

Dōčîć, velika dolina Miša Mašovog Stanišića

Dōčîćî, manja dolina

Dòlovi, plodna dolina Sveta Dušanovog Vukovića

Dràgōjev krš, kamenjar, „po nekom Dragoju”, gornate i krševite strane

Drījenāk, kamenjar, pašnjak, rupice

Dubòkā rùpa, rupa- vrtača, „duboka i strma, pa otuda i takvo ime”

Dubràva, zaravan

Duvanīšte, „dolina đe se sadio duvan”

Gavrīlača, dolina za obradu, „u imanje Barovića”, lijepe i pitome zgrade, doline i poljane ograđane kamenim zidom

Gavrīlāčka glavica, zaselak, „između njiva”

Gòlī òbēr, zaselak, „goletni kamenjar”, nosi ime po svom prirodnom položaju i goletnom kamenjaru većinom u njegovom jajastom površju; punom murava čiji plod služi za pečenje rakije i za prehranu stoke

Golubàča, dolina za obradu, „u imanje nasljednika Luke Perovog Vukovića” (zetovi)

Gòlūbova rùpa, „dobila ime po Golubu”

Gròpa, zaselak, „đe se ranije držalo više sitne stoke”, vlaški naziv, nekoliko rala obradive zemlje, doline, rupe sa lozom i voćem

Gûvno, „mjesto đe se vrše raž i pšenica, ljudi se tu okupljali i razgovarali”

Konàc pòlje, dolina za obradu i poljana, „u imanje Branka Jolevog Vukovića”, a ime dobilo po „istezanju pređe”

Konòpljište, „dolina Boža Dragovog Vukovića”

Lâka, dio imanja sinova pokojnog Veska Lukinog Pavićevića, sa dolinama za obradu

Lâktije, dolina za obradu Martinovića, „njive u vidu lakta"

Malênza, strana južno od Zagarača

Mâlî dô, dolina, „manja po veličini"

Medùbrëžje, kameniti pašnjak

Mîkâča, dolina

Mùževa pròdô, zaravan, „đe se bere list- listošek u imanje sinova pokojnog Veska Lukinog Pavićevića"

Mùževîna, četiri doline, jedna iznad druge „u imanje Pavićevića"

Njegùle, njive, poljane, pašnjak, šuma

Okruglîca, manja dolina „okruglog oblika te se tako zove"

Ômanôv dô, „do nazvan tako po nekom Omanu", pun loze i voća

Osôjnîca, ubao, „ime dobilo po strani, strmini đe je ubao izvađen"

Pâtnje, zaselak, „patno, grubo i nepristupačno mjesto"

Pêkôva rûpa, vrtača, „dobila ime po vlasniku"

Pîtomî bostân, manja dolina dobrog kvaliteta, „đe se sadilo povrće, a ponajviše luk"

Plòčice, kamenjar i pašnjak, „nalik malim pločama"

Podòvi, manje doline

Pogàno ždrìjelo, uzani prolaz, „teško tuda zimi proći"

Požìok, pašnjak, šuma, zabran

Prdevàre, zaseok, „ljudi se šalili i jedni drugima sprdali, pa otuda takav naziv”, pored njih ima poviše zgrada, dolina, rupa, pašnjaka sa dobrom i mješovitom šumom i listoberima; ima zanovijeti, uspijeva i voće

Pròdò, poljana, manja ravna površina

Pròkāplje, zaseok prema istoku, plodan, sa lijepim klačnim kućama i stočnim stajama i oborima, dvorištima sa murvama „đe se nalaze kuće Pavićevića i Stanišića, strme sadine, njive i doline, nazvan tako što tu prokap kiše počinje obično prije no u drugom bandićkom mjestu"

Pròkāpski dō, udubljenje, „loza okolo”

Pròkāpska glavica, „glavica iznad Prokaplja”

Rāsādnīci, „mala dolina i listošeci gore, dio imanja Begovića”

Rāstina, manja dolina za obradu

Rāzbòj, dolina

Ròg, dolina, „uska i krivudava, koja se sužava i slična je rogu"

Rùpe Siljēvičke, zaselak, podnožje Siljevice, tako nazvane po čestim rupama; okolo kuća ima zgrada, dolinica i dolova, za sjenokose, a radne njive služe za gajenje umertina, raži, zelja, krtole; dobro mjesto za držanje koza

Rùpice, više manjih dolina jedna pored druge, loze, sjenokosi, nalaze se od zapada prema istoku, sa puno loze i voća

Sādīne, dio imanja dobrog kvaliteta „đe se uvijek nešto sadilo”

Šēdnīci, zborna mjesto, „đe su se okupljali mještani i pravili šednik”

Škr̥bina, brdo iznad kuće Martinovića, dedeška branjevina i pašnjak

Tètkīne rùpe, manje doline, „nose ime po nekoj staroj tetki”

Tròpskē glavīce, brdoviti predio

Tvrdòš, kamenito uzvišenje prema Zagaraču, zabran, kamenjar

Ŭšēza, voda, katun, pašnjak, šumoviti predio, bajički katun – imovina, sa kolibama, stočnim torovima, vodom (ublom) za pojenje stoke; nekolike radne doline i rupe za krtolu, badžolu i bijelo zelje

Vûčjī krš, kameniti i teško pristupačni predio

Vūkīcev brījeg, zaselak, staro groblje i crkva „nosi ime po nekom starincu Vukiću i starinačkoj crkvini koja se na njemu nalazi; po predanju, crkva je bila posvećena Sv.Petki, što je znak da su je podizali starinci koji su tu slavu slavili”

Zbòrnīca, mjesto kod stare razrušene crkve, „tu se nekada sastajalo, pričalo”

Zeljèvište, velika dolina za obradu sinova pok.Janka Pekovog Stanišića

Žīvī mrāmōr, kamenita glavica, „izgleda kao provalija”

4.6. Mokañje **(Mòkañje)**

Etnici: **Mòkañjac, Mòkāñjka**. Ktetik: mòkañjskī.

Ime ovoga sela je starog porijekla, a u turskim defterima (zapisima) iz 1521.godine pominje se kao četvrta mahala Đedeza.

„Naselje je prvobitno nastalo na teritoriji starih Malonšića, za koje prvi istorijski podatak potiče iz 1411.godine.

Reljef ni ovdje nije naklonjen lokaciji kuća, te samim tim ni urednijim dvorištima, pomoćnim objektima i okućnicama. Dvorišta su omanja, pretežno neravna i ukoliko su sa oborima, djelimično su ograđena. Pomoćne objekte sačinjavaju suvomeđe pojate, a najbliže obradive parcele su mahom ograđene zgrade. Pobliza imanja su najčešće pod vinovom lozom, poređanom ivicama podzidanih terasa, koje se takođe obrađuju. Kao i obično, i ovdje su oranice i livade bliže, a pasišta, šume i branjevine su znatno dalje.”⁴⁶

Informatori:

Stevan Begović (75)

Jovan-Joro Đuranović (71)

Živko Sekulić (80)

⁴⁶ *Ibid*, str. 381-382.

Băčvica, mala dolina opkoljena velikim liticama u obliku bačve, kružne njivice, sa više lijepih i plodnih zgrada, poljanak, sa puno loze i drugog voća

Bânda, jedna strana brda, „kaže se čovjek je skrenuo u bandu, u stranu”

Barjăka ili Brljăka, stara voda u đeru na vrh Sađavca „voda dubenica na Razvršju đe su Bandići pobadali barjak u bojevima sa Turcima”; sada je oronula i u njoj se brljaju divlja prasad

Bijelă rudîna, zaselak, „uzvišenje đe su crkva i groblje”

Bögăz, udolina obrasla gustom šumom, bespuće

Bölănići, šuma i pašnjak

Branjêvina, dio imanja podalje od kuće „đe se čuvala stoka”

Cerövačë, dio imanja obrastao cerovinom

Cerövă rûpa, dolina, „sa gustom cerovinom”

Cijepăc, dolina dobrog kvaliteta podijeljena na dva ili više djelova

Crkvîna, mjesto crkve i groblja

Crvênă, dolina za obradu, „zemlja je crvenica i pogodna samo za određene kulture - duvan”

Crvênî ùbă, voda, „ubao Bandića, iznad sela Mokanja, izdubljen u ranije doba”, ispod Grabovičkih rupa, dobila ime po mjestu Crvenice i đera; lijepo i kružno ozidan klesanim kamenom sa lijepim stepenicama za iznos vode

Cûce, lijepi udut listobera i pašnjak prvo naselje novih Bandića, sada „imanje Begovića, doselile se neke mlađe generacije”, po precima iz Cuca dobili ime

Čuka, visoka kamenita glavica na kojoj poživaju orlovi

Čumpèrōv dô, do koji nosi ime „ po nekom starincu”

Čumpèrōva glavica, glavica koja je bila „sjedište sela”

Džâda, stari put koji je išao od Bijele rudine za Lješansku nahiju

Glavica, manje uzvišenje u vidu glave ili glavica kupusa, luka i sl.

Gomlice, šumoviti pašnjak sa rupama

Grâbovičke rûpe, prostrani, gustom šumom obrasli kameniti zaselak „rupčage, šuma, kamenjar” i valoviti udut (prostor); nekoliko radnih dolina (krtola, bijelo zelje, umertin, raž i dr.); uspijeva dobro loza „amerikanka”

Grôšêza, zaselak, površje Mokanja, vjerovatno stari vlaški naziv o nekadašnjoj gustoj šumi koje i sada ima u ovom reonu; mjesto dosta visoko i divljačno

Grôšêski Kiljân, nepoznat kiljan između plemena, „po njemu se nekada dijelilo”

Gusârîce, kamenjar i šuma, „ime nosi po starincima Gusarima, koji su se nekada tu doselili i živjeli”; tu su nekolike doline sa lozom, a okolo gusta mješovita šuma i pašnjaci; tu je i ruševina nekadašnje crkve Sv.Luke za koju nije poznato ko je i kada podizao

Gûvno, zaravan u Mokanjima, „nekada se tu okupljalo”

Jâgnjila, poljanci, šuma, njive i kamenjar, lijepi udut, nosi ime po jagnjenju ovaca i jagnjadima

Jâgoda, dolina koja se obrađivala

Jovânovića rûpe, šuma i pašnjak, na sjeverozapadnoj strani do dedeškog rejona, krševiti pašnjaci i listoberi sa mjestimičnim rupama za krtolu i bijelo zelje

Kâmenički dô, dolina, ime dobila „po kamenitom predjelu”

Klätnica, udubljenje u zemlji ograđeno kamenom u obliku kruga „đe se pekao kamen putem drveta i proizvodio klak”

Kōjövina, imanje Begovića, „nosi ime po nekom Koju”

Kōjōva glavica, zaselak, pašnjak i kamenjar, goletna i prlinasta, bregovita, lijepog izgleda; puna zanovijeti za ovce i koze; na istočnoj strani Mokanja

Krmbus, zaselak, „rupčage, šuma i kamenjar pored Lješeve rupe, vrlo stari naziv mjesta, nešto obradive zemlje (zgrada i dolina), ispod kuća, sa lozom i nešto voća

Lâka, zaselak, „među Velji krš i Goli ober”, sastavni dio zaseoka Pusterišta, ali je poviše udaljen, pa se smatra posebnim zaseokom; ima nešto radne zemlje, loze i voća, sa dosta pašnjaka

Làzina, šumovita zaravan, „nastre se posječenom gorom koja se zapali i na taj način dobijemo plodno zemljište, jer je pepeo i gar plodan, i tu se uglavnom posije raž ili ječam”

Lišnikovište (lisnište), mjesto na kome se sadijava list

Lištoček gòre, branjevina odrasla jasenom čije se grane беру u jesen i suše radi spremanja zimnice za stoku

Lônci, manje doline u obliku lonca, opkoljene strmim brdom, odlično uspijeva krtola ili zelje; kamenjar, šuma i pašnjak

Lùčnjāk, dolina ograđena međom, „đe se sadio samo luk”

Ljèskī dō, njiva, pašnjak, „po ljeskama nosi ime”

Lješëvā rūpa, zaselak, njive, loze, ljeskovine „po gori ljeskovini”, dosta veliko udubljenje obraslo zanovijetom i drugom gorom, između kamenitih i bregovitih i šumovitih strana; u sjeverozapadnoj strani ove rupe postoji tanka vodena žica (pištalina), koja u rupu otiče dok nastupe ljetnje suše

Malīna rūpa, vrtača, „po malinama ime dobila”, nekada dobra za pašu koza, jer je bilo dosta listobera, lista i brsti; za ovce i goveda slabiji pašnjak

Milāti bāndīckī, prvo naselje predaka, sjeverno od komanskih Milata, jugozapadno od Mokanja; tu je sada puno starih zidina i razvaljenih kućišta starinaca i novih Bandića; naselje predaka rodonačelnika sadašnjih bandićkih domova i stanovnika

Mōkanji, zaselak, središte sela, njive, loze, pašnjak, po broju domova najveći zaseok i nosi ime cijelog sela, ima najljepši izgled, sa talasastim bregovima, pitomim zgradama, dolinama, dolovima, poljancima; puno loze i voća

Mōkanjskē kàmenice, prirodno udubljenje u kamenu „đe se slivala voda koja je služila uglavnom za napajanje stoke"

Öbēr, glavica, od čistog kamenjara „ima ih uglavnom u Mokanje i Đedeze"

Osôje, dio imanja, pašnjak „koje slabo grije sunce"

Osôjnīca, stara voda u Siljevici ozidana kamenom bez klaka

Pelīnōva glavīca, glavica obrasla pelinom

Pješčina, bandićka voda (pojilo), u njoj ima neka mala vodena žica koja samo ljeti presuši

Podōlje, dolina, „važi za onu najplodniju, za sve vrste poljoprivrednih kultura"

Prisoje, pašnjak, dio imanja „ime dobilo što je okrenuto prema suncu"

Prkūsa, šumoviti pašnjak sa rupama, imanje Begovića, zapadno se postepeno uzdiže i razvija šumoviti i kameniti udut, a pruža se do istočnog podnožja Siljevice

Prlīna, dio imanja, lošeg kvaliteta, neobrađiva zemlja

Prödō, dio branjevine, „ovce se spuštaju niz prodo"

Pùsterišta, zaselak, doline, pašnjak, kamenjar, zahvataju zapadnu stranu Mokanja, ispod Grabovičkih rupa; na istočnoj strani kuća su većinom radne zemlje i sjenokosi / poljane, poljanci i šumarci; puno loza i raznog voća što sve dobro rodi iako je mjesto dosta visoko (oko 500 metara)

Šenokòs, ravni dio imanja na kojem se kosi trava

Šenopàdno mjesto, „đe se najduže zadržava snijeg”

Šèveruša (Šèverskà rùpa), dolina, „ime dobila po bratstvu Ševerušićima, koji su ovđe živjeli, pominju se krajem VII vijeka”

Stogòvište, „mjesto đe se sadijeva sijeno”

Střmenica, kosa padina, okolo šuma, „čovjek se po njoj teško kreće zbog velikog nagiba”; zimi, kad padne snijeg, „služila je da se deca bljuzgaju”

Sučèska, tjesnac, uski klanac

Škàm, zaselak, „doline među crnim stijenama”, između ovog zaseoka i kuća postoje dobre doline sa lozom i drugim voćem

Štùla, šuma i pašnjak

Šumoplàndište, hrastova šuma, „đe je stado ovaca plandovalo”

Vèljā gomila, gomila sa nabačom kamenja na vrhu jednog velikog brda, pored Crvenog ubla; formirano prije dolaska Slovena na ovim prostorima, a pretpostavlja se da je to obilježje za groblje

Vèljā rupa, „u šumi i kamenjaru”

Vòdnā glavica, zaselak, „smješten kod Vodne rupe”, vodne rupe, pištaline, tako nazvane po vodnjikavom tlu

Vòdnō gûvno, poljana, „kraj Vodne rupe”

Vòdnā rûpa, velika dolina koja se nalazi u udubljenju, koju poplavi voda kad padnu velike kiše, okružena strmenom, pjeskovitom i šumovitom stranom

Vûčjī křši, kompleks crnih stijena, na sjeverozapadnoj strani, sa rupčagama i prodolima, ime dobili po nekadašnjem skrovištu vukova i drugog zvjerinja

Žàbljā ùlica, ulica formirana između dvije doline koje se nalaze blizu jedna druge, ograđene visokim kamenim zidom - međom; „kada nađe žabu, domaćin je prebači preko međe na ulicu i zato se tako zove”

4.7. Milate Bandićke (Miläte Bândiçkē)

Etnici: **Milăcanîn, Milăcankā. Ktetik: milătskī.**

Jedan dio teritorije Milata pripada Komanima, a drugi dio Bandićima. U Bandićkim Milatama postoje dvije stare crkve. Jedna je stara nekoliko vjekova, a obnovljena je prije deset godina. Druga crkva je, nažalost, u ruševnom stanju, pa više liči na crkvište, tj. ostatke nekadašnje crkve. Prestalo je tako, pred ovim crkvama, da se sahranjuje više od sto godina. Tome je doprinijela izgradnja crkve na Bijeloj Rudini i crkve u Mugošinoj livadi. Inače, bitno je ovdje pomenuti da su preci svih Bandića sahranjivani pred ovim crkvama.

Danas, Bandićke Milate liče na selo koje je prilično iseljeno, pa stoga ne čudi mali broj mikrotoponima do kojih smo došli radom na terenu.

Informator:

Jovan-Joro Đuranović (71)

Bible, „mjesto đe se vadio kamen za obradu namijenjen crkvi na Bijeloj Rudini”

Crkvine, „mjesto na kome se nalazi stara crkvina- crkva”

Gusārīca, „mjesto đe je nekad živjelo staro bratstvo Gusari”

Kùlina Măkovīća, „staro kućište Dragutinovića, ogranka Makovića”

Prăšnīca, „mjesto đe se za vrijeme Otomanske imperije proizvodio puščani prah”

Rùpa, dolina za obradu

5. SEMANTIČKI ASPEKT I KLASIFIKACIJA

U semantičkoj analizi prikupljenog onomastičkog materijala vidljive su razne podjele. One su nastale zbog razlika u reljefu, biljnom i životinjskom svijetu, materijalnoj i duhovnoj kulturi, kao i istorijskim činjenicama potvrđenim na terenu. Ipak, za semantičku sadržinu većine mikrotoponima može se reći da je prozirna. Tako se prepliću, naročito u imenovanju geografskih pojmova, jezičke i dijalekatske osobenosti ispitivanog područja, što sve zahtijeva i posebnu metodologiju njegove klasifikacije i obrade.

Uvidom u mikrotoponimiju bandićkog područja koje obuhvata šest sela, onomastički korpus svrstavamo u sljedeće grupe:

- *geografski termini u toponimiji koji se odnose na nazive uzdignutih, ulegnutih i ravnih oblika;*
- *hidronimi;*
- *toponomastičke metafore;*
- *fitonimi;*
- *zoonimi;*
- *kulturni toponimi i*
- *mikrotoponimi obrazovani od antroponima.*

5.1. Geografski termini u toponimiji

Najčešći vid imenovanja lokaliteta u Bandićima odnosi se na konfiguraciju terena. To je, svakako, najbrojnija grupa što je sasvim očekivano s obzirom na izgled tog kraja Katunske nahije. Naime, specifična vizuelno - kvalitativna svojstva zemljišta bandićke teritorije dovela su do svrstavanja u određene grupe ili podgrupe. Kako bismo razriješili brojne dileme oko samog tumačenja prikupljene onomastičke građe, primijenili smo multidisciplinarni pristup. Takva metodologija rada garantuje uspješnu analizu.

Spisak korišćenih skraćenica za bandićka sela : **L** (Livada), **B** (Braćani), **Ž** (Župa), **Đ** (Đeđezi), **M** (Mokanje), **M.B** (Milate Bandićke).

Navedeni tipovi mikrotoponima biće klasifikovani prema **abecednom redu**:

- **Mikrotoponimi koji nazivom upućuju na uzdignuto zemljište:**

Bukvička glavica (Đ), Dragojev krš (Đ), Čumperova glavica (M), Gavrilacka glavica (Đ), Glavica (M), Gojkova glavica (L), Grljev kuk (Ž), Jarebički krši (L), Kojova glavica (M), Kulina Makovića (Milate Bandićke), Mašćenova glavica (L), Mokanjske kamenice (M), Obaljeni kamen (Ž), Ober (M), Ober Jozov (B), Praševići krš (B), Prisoje (L), Prokapska glavica (Đ), Rojevi ober (L), Savičina glavica (B), Sokolov krš (B), Velja gomila (M), Velja gomila (L), Vučji krši (M), Vučji krš (Đ), Vukićev brijeg (Đ).

- **Mikrotoponimi koji nazivom upućuju na ravno i ulegnuto zemljište:**

Babina dolina (B), Bolandžina livada (L), Begova lazina (Đ), Bogojev do (B), Bojanove lazine (L), Bunjski do (Ž), Čumperov do (M), Čeklin do (Đ), Čeklina pećina (Đ), Dočić (Đ), Dočići (Đ), Dolovi (Đ), Doline (L), Doljani (Ž), Donja pećina (Ž), Duboka rupa (L), Duboka rupa (Đ), Duga njiva (B), Duga njiva (L), Jovanovića Rupe (M), Garova lazina (Ž), Golubova rupa (Đ), Gornja pećina (Ž), Gornje doline (Ž), Grabovačke rupe (L), Grabovičke rupe (M), Ivanovića rupa (L), Jaskova prodo (L), Jovanovića rupe (M), Kalinove rupe (L), Kradnje doline (Ž), Krive njive (L), Lamiška rupa (L), Lisičija luka (L), Lješeva rupa (M), Mali do (Đ), Markova dolina (L), Međedova prodo (Ž), Milutinova lazina (Ž), Mujovića rupa (L), Muževa prodo (Đ), Nikolića dolina (L), Nikolina dolina (L), Njiva pod džadom (L), Ocka rupa (L), Omanov do (Đ), Pavićeva lazina (Ž), Pekova rupa (Đ), Perkova rupa (L), Podovi (Đ), Podolje iz Nikole (B), Prodo (M), Prokapski do (Đ), Pod (L), Podić (L), Poljane (L), Pujov do (L), Pujev do (Ž), Prodo (M), Redžove rupe (L), Rupa (L), Rupa (Milate B.), Rupe Siljevičke (Đ), Rupice

(Đ), Šćepan njiva (L), Široka prodo (L), Tetkine rupe (Đ), Todorova dolina (B), Todorove doline (L), Val (Ž), Vasova rupa (B), Velova rupa (L), Velja njiva (L), Velja rupa (M), Vilina pećina (L), Vučje rupe (L), Vuletina dolina (L), Zevinića rupa (L), Vuča prodo (B), Vučkaljevića ždrijelo (Ž), Jovanovića rupe (M), Lješeva rupa (M), Ševerska rupa (M).

Kao podgrupe gore pomenutih mikrotoponima možemo izdvojiti:

- **Mikrotoponime koji nazivom upućuju na kvalitet tla:**

Cerova rupa (M), Dračevica (B), Frijeska glavica (Ž), Gomila (L), Goli ober (Đ), Gomilice (L), Gomilice (M), Jalova dolina (B), Jalove doline (L), Jasikove rupe (L), Kamenički do (L), Kamenički do (M), Konac polje (Đ), Konopljište (Đ), Koščelov pod (L), Ljeski do (L), Ljeski do (M), Malina rupa (M), Mulina (B), Papratina livada (L), Papratna livada (Ž), Pelinova glavica (M), Pitomi bostan (Đ), Pitomi dub (B), Pješčina (M), Prlina (M), Pržina (Ž), Riječki do (L), Riječki do (Ž), Šuplji kam (B), Šuplji kam (L), Trnovača (L), Tropske glavice (Đ), Vodna glavica (L), Vodna glavica (M), Vodna rupa (M), Vodno guvno (M), Živa kamenica (L).

Naziv mikrotoponima - *Konac polje* ima zanimljivo predanje koje govori da su tkalje (žene) rastezale konac, tj. pređu za sukno po čemu je ostalo ovakvo ime.

- **Mikrotoponimi koji nazivom upućuju na boju zemljišta:**

*Bijela greda (Đ), Bijela rudina (M), Crvena dolina (M), Crveni uba (M), Crvenice (B), Crna strana (Đ), Crni kam (L), Crni krš (B), Crni ober (L), Crno oko (L), Modro oko (B), Zele-
ngora (Ž).*

Iz priloženog, može se konstatovati da je najbrojniji tip mikrotoponima koji nazivom upućuju na ravno i ulegnuto zemljište, najviše zastupljen u ravničarskom dijelu Bandića kakav

je primjer selo Livade. Zavisno od specifičnosti svojih oznaka, „toponimi mogu biti: *ojkonimi, hidronimi, urbanonimi, omonimi, dromonimi, fitonimi, zoonimi* itd.“⁴⁷

5.2. Hidronimi

Dio onomastike koji se bavi proučavanjem imena voda: *rijeka, jezera, potoka, mora* itd. naziva se hidronimi (grč. *hidor*, gen. *hydotos* –voda, *onima* - ime).⁴⁸

„Onomastička istraživanja širom sveta dosad su po pravilu opravdavala očekivanja da voda, preduslov života na Planeti, drži respektabilno mesto u lokalnim onomastikonima.“⁴⁹ Kao i većina sela Katunske nahije, i bandićko pleme (područje) nije bilo pošteđeno problema sa vodosnabdijevanjem. Tako se za manje od pola bandićkih sela može reći da su bogata vodom i zajedničkim izvoristima dok Gornji Bandići (*Đeđezi, Mokanji, Župa*) još uvijek čekaju priključenje na zajedničku vodovodnu mrežu. Nevolja je tako primorala narod ovoga kraja da se snalazi kako zna i umije, pa su tako nastali brojni „ublovi i bistijerne.“

Tako se termin *ubao* tokom obrade hidronima, često javlja kao odrednica mikrotoponima. Označava bunar iskopan u zemlji na otvorenom prostoru i zajedno sa bistijernom, (pokriveni bazen u koji se sliva kišnica i služi kao voda za piće) zadovoljava osnovne potrebe mještana i stoke. Takvih vještačkih objekata sa skromnim količinama vode nije bilo uvijek dovoljno, ali treba pomenuti zajedničku bistijernu sela *Bračana i Župe – Borovik*, kao i izvor *Vuči studenac*, vodovod od neprocjenjive vrijednosti za Bandiće, Komane i Zagarčane. Takođe, u Mokanjima je i *Pješčina*, bistijerna, koja je svojina svih Bandića. Racionalni i ekonomični, mještani ovoga kraja oduvijek su znali raspolagati prirodnim resursima, a vodom pogotovo. Ipak, i priroda im je pritekla u pomoć stvarajući brojne kamenice, jake izvore, vrela, studence. Kako je selo Livade, kako mu ime kaže, ravno po svome obliku, pogodno je za sadnju raznih

⁴⁷ Prof.dr Božidar Šekularac, *Pomoćne istorijske nauke*, Priština, 1997.god., strana 449.

⁴⁸ Milan Vujaklija, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, 1980. g., strana 1006, u : prof.dr Božidar Šekularac, *Onomastikon Gornjih Sela*, strana 13.

⁴⁹ Radojka Cicmil – Remetić, *Toponimija Pivske planine*, Beograd, 2010.god., strana 91.

poljoprivrednih kultura. Livađani natapaju svoje bašte, voćnjake i povrtnjake iskoristivši tako svaki pedalj obradive površine. Sadili su kako za svoje potrebe, tako i zarad prodaje, kako bi se nešto zaradilo, a ponajviše ponudio tržištu zdrav, neprskan proizvod. Proizvodnja organske hrane ima budućnost na ovim prostorima zbog čistog ambijenta, specifičnog podneblja sa puno sunčanih dana, blage klime, poboljšane saobraćajne infrastrukture i dr.

Za razliku od mještana surove Pivske planine, za koje Radojka Cicmil - Remetić kaže „*Stigla je voda, a nestalo ljudi*”⁵⁰ priču o hidronimiji Bandića završavamo konstatacijom da se Bandići sve više vraćaju svome zavičaju, svojim korijenima, naročito žitelji srednje i starije populacije. Takva, tragična sudbina, poput one *Planinštaka*, teško može zadesiti ljude sa ovih prostora, jer riječ „*ognjište*” milija im je i od očinjeg vida, milija i od života.

U onomastici nije rijedak slučaj da objekti koji su teritorijalno bliski prenose ime sa jednog na drugi zavisno od brojnih motivacionih faktora. **Takva pojava naziva se metonimija, a Zvezdana Pavlović navodi sljedeće načine:**

- ***prenošenjem antroponima* (ličnog imena ili prezimena), obavezno nakon sufiksacije, na mikrotoponim, ojkonim, retko hidronim;**
- ***prenošenjem fitonima na mikrotoponime, ojkonime, hidronime*. Ovo je čest način imenovanja u onomastici;**
- ***prenošenje mikrotoponima na ojkonime i hidronime;***
- ***prenošenjem zoonima na toponime, ojkonime, hidronime;***
- ***prenošenje mikrotoponima, ojkonima na hidronime;***
- ***prenošenjem hidronima na mikrotoponime, ojkonime.***⁵¹

⁵⁰ *Ibid*, strana 92

⁵¹ Zvezdana Pavlović, *O metonimiji u onomastici (hidronim- ojkonim)*, Južnoslovenski filolog, LIV, Beograd, januar 1998. god., strana 105.

Klasifikacijom prikupljenog onomastičkog materijala koji se tiče voda u Bandićima, primjetno je nekoliko gore navedenih načina prenošenja *onima* iz jedne sfere u drugu. Tako dolazimo do sljedećih tipova koje ćemo poredati u zavisnosti od njihovog broja.

• **Najbrojniji su oni hidronimi nastali prema izgledu i svojstvu tla odnosno prema vizuelnoj i orjentacionoj odredbi ili utisku:**

Barjaka (L), Barjaka (M), Crveni uba (M), Crno oko (L), Doljani (Ž), Godna (B), Jaža (L), Lokve (B), Modro oko (B), Osojnica (M), Osojnica (Đ), Pješčina (M), Studenac (Ž), Vreško vrelo (L).

Voda Barjaka, nastala od turcizma *barjak* (zastava), u Livadama i Mokanjima, posebno je zanimljiva sa etimološkog aspekta. Prvi, stari naziv Barjaka pominje još 1911. godine dr Jovan Erdeljanović u svojoj *Beležnici*, kada je godinu ranije, boravio u Bandićima radi sakupljanja građe za istorijsko djelo *Stara Crna Gora*. Na strani 16 svoje *Beležnice* piše da je „Barjaka voda dubenica u đer na sred Sađavca na Razvršju, mjestu đe su Bandići pobadali barjak u bojevima sa Turcima.”⁵² Taj podatak objašnjava porijeklo njenog imena (barjak- Barjaka). Da je to stari naziv ove vode, govori i podatak da se Sađavac, kao slobodna crnogorska teritorija, nalazio svega 2-3 kilometra od Spuža i nešto više od Podgorice. Pošto su ta područja bila pod osmanskim vlašću, tako je i Sađavac postao meta stalnih napada i velikih bojeva sa Turcima. Inače, u petstogodišnjoj stalnoj borbi Crne Gore za očuvanje svoje slobode, Bandići, Komani i Zagarač, kao najjužniji dio Katunske nahije, bili su prvi na udaru turske vojske koja se kretala prema Cetinju.

Porijeklo drugog, novijeg imena –*Brljaka*, može se odnositi na njen sadašnji izgled. Po tome, to je nečista, zapuštena voda u kojoj se kupaju (brljaju) divlja prasad. U *Rečniku govora Zagarača* Draga i Željka Čupića stoji: „brljak, -a, m. mjesto gdje se brljaju svinje; prljava voda u

⁵² Dr. Jovan Erdeljanović, *Zaostavština Jovana Erdeljanovića*, Arhiv SANU, E-468-6 (56), strana 16.

kojoj se neko kupava, nečisto mjesto. Takođe, *i brljati se - valjati se u blatu (o svinji)*; kupati se u nečistoj vodi, kupati se."⁵³ Upravo ovaj primjer može poslužiti kao ilustracija koliko su mikrotoponimi evoluirali i prilagođavali se realnom životu.

Primjetno je, takođe, da se naziv *Osojnica* pojavljuje dva puta. Dok u Đeđezima označava *ubao* izvađen na strmini, u Mokanjima je to stara voda u Siljevici, ozidana kamenom bez klaka. U oba slučaja radi se o vodi smještenoj na sjevernoj strani, uzvišenju gdje nema sunca i koja je suprotna prisojnoj (južnoj) strani. U njenom korijenu imamo leksemu *osoje* koja je, inače, veoma čest mikrotoponim u ovim krajevima.

- ***Slijede hidronimi nastali prema antroponimu:***

Bujkin uba (Ž), Bulin studenac (Ž), Mlinište Vranića (L), Pavlove kamenice (L), Vraškeš Velov (L).

Navedeni primjeri jasno pokazuju da se radi o dvočlanim hidronimima antroponimskog porijekla. Hidronimi u kojima prvi član može imati funkciju prisvojnog pridjeva *na – ov (-e) i – in (-a, -e)* odnose se na: *Bujkin uba, Bulin studenac i Pavlove kamenice*. U nekim slučajevima, imamo obrnutu situaciju, tj. prisvojni pridjev dolazi na drugom mjestu (*Vraškeš Velov*), dok u nazivu *Mlinište Vranića* posesivni genitiv stoji iza apelativa.

- ***Nekoliko hidronima dobilo je ime prema fitonimu:***

Borovik (B), Macino oko(Ž), Pitomi dub (B)

⁵³ Drago Ćupić; Željko Ćupić, *Rečnik govora Zagarača*, Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga XLIV, SANU, Institut za srpski jezik, Beograd, 1997.god., strana 33.

- **Neki hidronimi nastali su prema drugim toponimima, tj. ime vode prema mikrotoponimu, oronimu ili ojkonimu:**

Kulendrija (B) Mokañjske kamenice (M) i Ušeza (Đ)

- **Nastanak hidronima prema zoonimu:**

Vuči studenac (B)

Prema predanju, dobio ime po knezu Vuku Bandiću (rodonačelniku nekoliko sadašnjih bratstava). O tome je sačuvana priča: „U blizini Vučeg studenca, živio je Turan (Puran) Malonšić, koji je taj izvor držao za svojinu i na njemu naplaćivao vodu, koju su ondašnji stanovnici (XVII vijek), upotrebljavali i nosili svojim domovima. Da bi ih te napasti i nameta oslobodio, Vuk silom najuri i protjera Turana u turski Spuž, a studenac dade na raspoloženje dotičnom stanovništvu, koje je sa njega besplatno nosilo vodu i pojilo stoku. To stanovništvo, iz blagodarnosti prema Vuku – studencu dodaju ime Vukov, odnosno Vuči studenac." Vjerovatnost ove anegdote potvrđuje Turanova stolica, koja se i sada pored izvora u kamenu nalazi, tj. na kojoj je Turan sjedio i vodarinu naplaćivao.

5.3. Toponomastičke metafore

Specifična konfiguracija terena u Bandićima, pogotovo onih sela uzdignutih, strmijih, kao što su Gornji Bandići, iznjedrila je veliki broj toponomastičkih metafora. Živopisni kolorit, priroda od čije ljepote zastaje dah, mnogobrojne glavice, oštre litice i izbočine, učinili su svoje.

Omogućili su visprenim mještanima da slikovitim vokabularom, neobičnim jezičkim odrednicama nepogrješivo određuju lokacije. Većina mikrotoponima ovog tipa, imala je, uglavnom, prozirnu motivaciju što je Bandićima umnogome olakšalo posao imenovanja. Oni su umjeli da, čak i kod sličnih terena, otkriju neki detalj koji bliže i jasnije ukazuje na koji se dio

određenog areala misli. Osim toga, upravo usitnjenost zemljišnih posjeda, kao i pomenuta konfiguracija zemljišta, doveli su do velikog broja mikrotoponima. Pojava homonimnih naziva nije slučajna, a prouzrokovana je sličnošću zemljišta i njegovih osobina, ne samo na jednoj površini, već i na većim udaljenostima. Takav je slučaj sa nazivima- pojmovima: *glavica*, *glava*, *guvno*, *ždrijelo*. Tako su mikroobjekti imenovani po kvalitetu terena, po obliku i izgledu, kao i po namjeni, jer se takvim metaforičnim konstrukcijama pribjegavalo kada god se istroše geografski termini. Ipak, iz priloženog se jasno vidi da su najbrojnije, po čemu im pripada prvo mjesto, metafore po obliku i izgledu.

5.3.1. Metafore po obliku i izgledu

Adžovo guvno (poljana okruglastog oblika) Đ;

Babin grad (pećina sa zidinom, kao da je kakav mali grad, utvrđenje) Đ;

Bačvica (manja dolina okružena liticama, bačvastog oblika) M;

Bačvice (pašnjak nalik maloj bačvi) L;

Bogaz (šumovita udolina u bespuću, bogu iza leđa) M;

Bijela greda (klisura ili kamenjar od krupnih stijena, uvijek u strmini, na kosi) Đ;

Bojanova ploča (kamen okruglog oblika - ploča koja ljepotom nadvisuje manje doline) Đ;

Bukvička glavica (razvršje, uzdignuti teren) Đ;

Buljevina (šume koje podsjećaju na izbuljene oči) L;

Crno oko (voda, veliki izvor u podnožju Sađavca, ima prelijepu boju vode) L;

Čuka (visoka, glavica od kamena) M;

Gavrilačka glavica (zaselak, na uzdignutom terenu) Đ;

Glavica (malo uzvišenje nalik glavice luka, kupusa) M;

Glavina (*pašnjak nalik velikoj glavi*) L;

Gojkova glavica (*livada, nalazi se na jednom brdašcu, ima oblik male glave*) L i Ž;

Grljev kuk (*uzvišenje čija se jedna strana naglo spušta prema donjem terenu*) Ž;

Guvno (*zaravan koja izgleda kao gumno*) M;

Kojova glavica (*zaselak glavičastog izgleda*) M;

Krivače (*duga livada koja ide malo ukrivo*) L i B;

Kuline (*pašnjak koji se proteže, te liči velikoj kuli položenoj na zemlji*) L;

Labudov rog (*pitoma livada i pašnjak u obliku roga*) L;

Laktije (*njiva koja izgledom podsjeća na lakat*) Đ i L;

Lonci (*više manjih dolina oblika lonca*) M;

Macino oko (*izvor lijepog izgleda*) Ž;

Mašćenova glavica (*zaselak koji je uzdignut, na uzvišenju*) L;

Modro oko (*izvor koji ima plavu boju vode*) B;

Oko (*livada okruglog oblika*) L;

Pijavičino oko (*pašnjak ovalnog oblika*) L;

Pelinova glavica (*brdašce obraslo pelinom*) M;

Pločice (*kamenjar i pašnjak, nalik pločicama*) Đ;

Pogano ždrijelo (*uzani prolaz kuda je zimi teško proći*) Đ;

Prokapska glavica (*iznad Prokaplja*) Đ;

Razboj (*poljana koja izgleda kao krčevina*) Đ i B;

Razboji (*krčevina, neko je tu razbijao kamen*) Ž;

Rog (krivudava, uzana dolina, slična rogu) Đ;

Savičina glavica (uzdignuti teren, uzvišenje) B;

Štula (šuma i pašnjak u obliku štake) M;

Štule (njiva koja izgleda kao motka) L;

Tropske glavice (brdoviti predio) Đ;

Val (kamenjar koji izgleda kao da se talasa) Ž;

Vodna glavica (njiva na uzvišenju, brdašcu) L;

Vodna glavica (zaselak koji ima izgled vodne rupe) M;

Vodno guvno (poljana okruglastog izgleda) M;

Vučkaljevića ždrijelo (pregib puta, podsjeća na ždrijelo) Ž;

Živi mramor (kamenita glavica koja djeluje kao kakva provalija - mramor) Đ;

Ždrijelo (pašnjak kao ždrijelo, sa prelazom u ograđenom imanju) L.

Navedeni mikrotoponimi, po strukturi, većinom su dvočlani, ali ima dvadesetak jednočlanih. Uočljiva je zastupljenost nekoliko apelativa - geografskih termina (*glavica*, *guvno*, *ždrijelo*) kod jednočlanih dok u dvočlanim nazivima imamo drugačiju situaciju. Tako npr. ispred apelativa- *glavica* (koji je najfrekventniji) imamo opisne i prisvojne pridjeve. Prisvojni su antroponimskog porijekla gdje je njihovo značenje izvedeno sufiksima – *ov* (-a), *-in* (-a).

Zanimljiva je uloga apelativa *ždrijelo*, u prvom slučaju kao jedna riječ, a kod dvočlanih imena uz antroponim (prezime) u funkciji i formi prisvojnog pridjeva u genitivu - *Vučkaljevića*. U drugom primjeru, opisnim pridjevom (*Pogano*) određeno je svojstvo ili osobina apelativa uz koji stoji.

I apelativ *oko*, takođe, ima dvojaku upotrebu, kao i prethodni primjeri. Kao imenica stoji u jednočlanim leksemama, a na drugom mjestu iza opisnih i prisvojnih pridjeva, u dvočlanim

jezičkim konstrukcijama. Oblike nominativa singulara i plurala sadrže jednočlane riječi: *Raz-boj / Razboji*, kao i nazivi: *Bačvica / Bačvice*, koji su upotrijebljeni u deminutivu.

Zanimljivi su i primjeri sa apelativom *guvno* u dvočlanim nazivima kada ispred njega stoji opisni ili prisvojni pridjev (*Vodno / Adžovo guvno*).

5.3.2. Metafore po kvalitetu

Kao što im samo ime kaže ove metafore odražavaju kvalitet zemljišta, tj. njegovu plodnost ili neplodnost, pa je i njihova motivacija uglavnom prozirna.

Kako su se mještani ove teritorije uvijek zanimali za ratarstvo, pored ostalih privrednih grana, zemlja je oduvijek imala ogroman značaj. Vodili su o njoj računa, njesu je zapuštali, čistili je od šiblja i korova da bi je napravili što obradivijom i plodnijom. Stoga se može, sa sigurnošću reći, da je bandićka zemlja veoma kvalitetna, zbog čega uspijeva mnogo poljoprivrednih kultura. To se ponajviše odnosi na Livade koje imaju odličan geografski položaj, kao i brojne izvore, rječice, bistijerne za natapanje. Takođe, priključenje zajedničkoj vodovodnoj mreži Marezaja još više je pomoglo razvoju poljoprivrede.

Cijepac (dolina sa kvalitetnim zemljištem) M;

Crvenice (vrtača u kojoj ima zemlje crvenice) B;

Dračevica (kamenit i neplodan teren) B;

Dračevica (livada slabo obradiva, dračevita) L;

Čapurica (neplodno zemljište, kamenjar) B;

Jalova dolina (nije plodna, jalova) B;

Kračkovine (plodne njive istočno od Crkovnice) L;

Lučnjak (dolina u kojoj se sadio samo luk) M;

Mulina (zemlja slična pijesku- mulini, krševiti predio) B;

Okrajak (prirodno neplodno zemljište) L;

Okrunjci (plodne njive sve do Kraljičinog oka) L;

Patnje (zaselak, patno mjesto, gdje slabo šta uspijeva) Đ;

Podolje (dolina koja je najplodnija) M;

Prlina (imanje lošeg kvaliteta) M;

Pržina (kamenjar, rudina, ima puno pržine) Ž;

Pustorišta (šume u bezvodnom kraju, zabačene, daleko od ljudi) L;

Sadine (imanje dobrog kvaliteta) Đ;

Trnovača (obradive njive i livada sa malo trnja) L;

Ugara (preorana livada, uzgarena njiva spremna za glavno oranje) L.

Osim primjera *Jalova dolina*, svi ostali su po strukturi jednočlani mikrotoponimi. Za razliku od prethodnog tipa metafora, gdje su preovladali dvočlani nazivi, ovdje je obrnut slučaj. Tumačenje je sljedeće: dok su kod prvih metafora Bandići davali svojoj mašti na volju, oblikujući živopisne, figurativne dvočlane konstrukcije, rukovodeći se prevashodno ljepotom izraza, kod ovih drugih su štedjeli na riječima, pa su tako jednim nazivom – pojmom nastojali što preciznije objasniti njegovu suštinu i značenje.

Nastavkom *-ic*, preko prisvojnog pridjeva i imenice, nastale su: *Dračevica* i *Čapurica*. U osnovi prvog mikrotoponima je riječ *drača*, koja je vrlo česta u upotrebi. Tako su nastali pridjevi *dračan* i *dračev*. „Odatle poimeničen sa – *ica* dračevica, ime biljke, fitonim. Riječ *drača*

potvrđena je i u značenju *dolina, kotlina*.⁵⁴ „Ovo značenje etimološki se vezuje za *drijeti*. Ova riječ predstavlja sveslavenizam.”⁵⁵

Fitonim *Trnovača* „nastao je od riječi *trn* - sveslavenizam i praslavenizam, bez paralela u baltičkoj grupi.”⁵⁶ Radi se o izvedenoj riječi sa fitonimom u osnovi, tj. o sufiksalmom tipu mikrotoponima (pridjev na *-ov*, *trnov* sa sufiksom *-ača*).

Mikrotoponim *Podolje* „ima u osnovi riječ *pod* - sa značenjem padina, zaravan. *Pod*, baltosl., praslav. i staroslav.,- *potok, strop, tavan*. Ova riječ prvobitno je značila *tlo po kojemu se ide*. Upoređenjem u drugim jezicima utvrđeno je da je *pod* etimološki identično sa *-ie*. korijenom *-ped*, u prijevoju *pod - noga*, koji se u *-ie*. značenju očuvao u riječima *pješak, pješice*.⁵⁷

U ovom slučaju, radi se o terenu po kojem se išlo pješice budući da je u pitanju najplodnija dolina u Mokanjima. Dakle, do nje se uvijek lako stizalo, bez muke, zahvaljujući pogodnosti zemljišta. U pitanju je izvedena riječ sa osnovom *pod* i sufiksom *- olje*.

U nazivima *Okrajak, Okrunjci*, kao i *Ugara*, imamo prefiksalmosufiksalmi tip gradnje. „Od praslov. i sveslov.- *kraj, gen.kraja = regio*.⁵⁸

Apelativ je u ovim primjerima osnova mikrotoponima, a pun naziv dobijen je morfološkom dogradnjom – prefiksima i sufiksima: *Okrajak* (o+ kraj+ak), *Okrunjci* (o+ krana +ci), *Ugara* (u+gar+a).

Preko prisvojnog pridjeva na (*-ov*), sufiksom- *ine*, nastao je naziv *Kračkovine*. Sufiksalmi način gradnje imaju mikrotoponimi *Crvenice* i *Sadine* (opisni pridjev *crven* + *ice*; osnova *sad+ine*).

Kod dvočlanog naziva, geografski apelativ *dolina* identifikuje pojam *jalova*, koji ga opisnim pridjevom određuje po nekom svojstvu (besplodna zemlja koja ništa ne rađa).

⁵⁴ Prof.dr. Božidar Šekularac ; Cvetko Pavlović, *Toponimija Opštine Bar*, DANU, Podgorica, 2012.god., strana 65.

⁵⁵ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Knjiga I Zagreb, 1972. god, strana 428.

⁵⁶ P.S. Knjiga III *op.cit*, strana 504, prema Vuku.

⁵⁷ Petar Skok, Knjiga II *op.cit*, strana 693.

⁵⁸ Gavro, Škrivanić, *Imenik geografskih naziva srednjeevokovne Zete*, Titograd, 1959.god., strana 71.

Preciznost imenovanja naročito dolazi do izražaja u primjerima: *Cijepac*, *Lučnjak*, *Patnje*, *Prlina* i *Pustorišta*. Svaki od njih, korijenom riječi, nedvosmisleno upućuje na to o kakvom se zemljištu i lokalitetu radi (dugo i usko zemljište; po luku koji se samo sadi na određenom zemljištu; patno mjesto, od glagola *patiti se*, gdje se ljudi samo muče; loša zemlja, go pristranak; pustolina ili pustolija, nevidbog).

5.3.3. Metafore po namjeni

Osim „naziva s obzirom na oblik, položaj i izgled tla, tzv. *nomina metaforica*,“⁵⁹ bandićki teren poznaje i *mikrotoponime – metafore sa brojnim, različitim namjenama*.

Bible (mjesto vađenja kamena za obradu koju su Milačani namijenili crkvi), M.B.;

Cikva (dolina će se dolazilo, sjedjelo i zabavljalo u igri cikvanja) Đ;

Čumperova glavica (sjedište sela, zborna mjesto okupljenih mještana) M;

Šednici (zborna mjesto će se pravio šednik) Đ;

Grabov šednik (pašnjak će su se čobani okupljali čuvajući stada) B;

Grošeski Kiljan (između plemena se po njemu nekada dijelilo, ljudi se tu svađali oko imanja) M;

Gusarica (tu je nekad živjelo staro bratstvo Gusari) M;

Guvno (mjesto će se vrše raž i pšenica, mještani se tu sakupljali, pričali i šalili) Đ;

Mednik (kamenjar sa kiljanom po kome su ljudi nekada dijelili imanja) Ž;

Klatnica (oblo kameno udubljenje u zemlji će su seljani pekli kamen i pravili klak - kreč) M;

Počivalo (središte sela će čeljad odmaraju, počivaju nakon teškog rada u njivi) L;

Prašnica (mjesto će su preci proizvodili puščani prah u borbi protiv Turaka), Milate B.;

⁵⁹ B.Š. Onomastikon Gonjih Sela, op.cit. strana 14.

Ploča (zborna mjesto sela đe se pričalo o životnim temama i rješavali problemi) Ž;

Prdevare (zaselak đe su mještani zbijali šale i sprdali se jedni drugima) Đ;

Rujevo guvno (mjesto okupljanja seljana uređeno za vršidbu žita) Ž;

Stolovač (kamen namijenjen za šednik)L;

Turanova stolica (tu se odmaralo, a potiče iz doba Malonšića) Ž;

Vasova rupa (udolina obrasla šumom, služila ilegalcima u Drug. svjetskom ratu za sastanke) B;

Vuča prodo (omiljeno mjesto ribolova, pecalo se i odmaralo uz šale i dosjetke) B;

Zbornica (sastajalište kod stare crkve, vodili se zborovi, važni razgovori) Đ.

Kao kod prethodnog tipa, i kod ovog dominaciju imaju jednočlani nad dvočlanim nazivima, kada se razmatra njihova struktura.

Jednočlani mikrotoponimi: Bible (M.B), Cikva (Đ), Guvno (Đ), Šednici (Đ), Gusarica (M), Klatnica (M), Mednik (Ž), Ploča (Ž), Počivalo (L), Prašnica (M.B), Prdevare (Đ), Stolovač (L), Zbornica (Đ).

Dvočlani mikrotoponimi: Čumperova glavica (M), Grabov šednik (B), Grošeski Kiljan (M), Rujevo guvno (Ž), Turanova stolica (Ž), Vasova rupa (B), Vuča prodo (B).

U prvom slučaju, najbrojnija je grupa apelativa na *-ica*, koji su postali mikrotoponimi. Sufiks je postepeno tvorio nova imena od različitih osnova, kao: Zborn-ica, Gusar-ica, Klatn-ica, Prašn-ica. Tako su nastale imenice koje označavaju mjesto (prostor) gdje se nešto vrši ili neko nalazi.

Nazivi: Cikva, Mednik, Stolovač označavaju lekseme iz crnogorskog narodnog govora sa prozirnom motivacijom odnosno sa jasnim konkretnim značenjem. (Vidjeti u *Rečniku govora Zagarača* Draga i Željka Čupića na stranama 225, 464 i 541).

Mikrotoponim *Klatnica* mogao je nastati od riječi *klak* sa značenjem *kreč*, što je više narodni izraz, odnosno od *klača*. (jaram koji nose volovi oko vrata). „Klača je izvedenica od *lat.collum* s pomoću- *acea, kuaso vrat*.”⁶⁰

„*Počivalom* se naziva ravnina pokraj puta na nekoj strmini gdje ljudi obično zastanu da se odmore,”⁶¹ a nastao je od glagola *počinut* (napraviti pauzu u radu, odmoriti). Inače, radi se o vrlo čestom mikro ili makrotoponimu u crnogorskoj onomastičkoj nauci.

Naziv *Guvno*, podrazumijeva imenovanje apelativom, obično geografskim u jednočlanim nazivima. U našem slučaju, taj apelativ vezuje se za čovjekovu djelatnost, privredne, sociološke i vjerske prilike u prošlosti.

U primjerima *Rujevo guvno* i *Grabov šednik*, apelativi identifikuju prvi odredbeni dio, tj. prisvojne pridjeve na *-ev* i *-ov* nastale od fitonimske osnove. Antroponime u formi pridjeva koji, takođe, označavaju pripadnost i vlasništvo, uz geografske i metaforske apelative, imamo u nazivima: *Čumperova glavica*, *Turanova stolica* i *Vasova rupa*; pridjevi na *-ov (-a)*. Zoonim *Vuča* (prodo) čini osnovu posesivnog pridjeva ispred geografskog apelativa koji označava koristu ulegnuće u strani.

Ojkonim sa imenom bandićkog zaseoka *Grošeze* kao prisvojni pridjev na *-ski* diferencira pojam iskazan apelativom – *Grošeski Kiljan*. Inače, leksema *ruj* (*Rujevo guvno*) je „nositelj značenja crvene, crveno – žute i žute boje. Ona je veoma bliska čovjeku, pa je veoma često ime u onomastici, naročito za teren i naselje.”⁶² Jedno žbunasto drvo čije je lišće u jesen zlatno-žute boje, a jede ga sitna stoka nosi naziv *ruj* (*množina - rujevina*). Pošto ga u selu Župi ima ponajviše, po tom fitonimu nosi ime ovaj mikrotoponim.

Ovo poglavlje završavamo konstatacijom da su Bandići, poslije napornog fizičkog rada na svojim imanjima, davali sebi oduška, opušitali se i uživali u priči i pjesmi, a u prilog tome ide upotreba apelativa *stolica* /*stolovač*, *šednik* /*šednici*, dok su *guvna* uglavnom služila za okupljanja (razgovore i šale pošto se završi vršidba žita).

⁶⁰ Prof.dr Božidar Šekularac; Cvetko Pavlović, *Toponimija Opštine Bar*, DANU, Podgorica, 2012.god., strana 69.

⁶¹ Prof.dr Božidar Šekularac, *Onomastikon Gornjih Sela*, P.E.N. Centar, Cetinje, 2008.god, strana 62.

⁶² *Ibid.*strana 36.

5.4. Fitonimi

Nazivi biljaka u toponimiji su *fitonimi* (grč. *phyton*-biljka + *onim* - ime),⁶³ a njihovim proučavanjem bavi se posebna nauka - **fitonimija**. Kako je vegetacija preduslov čovjekovog opstanka svuda, tako i za bandićku teritoriju ona ima presudan značaj. Kao što je ranije rečeno, priroda se ovdje poigrala na najljepši način iznjedrivši i bogatu floru. Naravno, čovjek je i ovdje ponešto mijenjao, protiv volje prirode, ali sve to je još više obogatilo lokalni onomastikon. Stiče se utisak da, gdje god je kročila ljudska noga, nalazimo na po neku biljnu vrstu zanimljivu za proučavanje. I ne zna se što prije putnik namjernik da pogleda: prostrane livade i pašnjake na kojima planduje stado, brojne guste šume sa svakojakim rastinjem, visoka brda, puno cerovine, grabovine, hrastovine, brojna izvorišta i rječice... Jednom riječju, ovdje je i danas netaknuta priroda kakvu je bog darovao Bandićima, iako dinamičan način života i razvoj industrije uzimaju svoj danak.

Prikupljena građa pokazuje da se najčešće radi o geografskim nazivima stvorenim prema imenu neke biljne vrste što je poslužilo kao osnova za izvedenice. Tako smo u naš registar uvrstili drveće (šumsko i rodno) iz čovjekovog okruženja, raznovrsne trave i biljke, voćke (najviše jagodičasto voće), povrće, kao i brojne žitarice koje se koriste u ishrani, a treba pomenuti i neke žbunaste biljke karakteristične za ovo podneblje.

5.4.1. Drveće

5.4.1.1. Šumsko drveće

a) bor (lat. *Pinus silvestris*):

Borovik (B), Borovina (L)

⁶³ B.Š. *op.cit.* str.13.

b) Bukva (lat. *Fagus*):

Bukovica (L), Bukvice (Đ), Bukvička glavica (Đ)

c) košćela (lat. *Celtis australis*):

Košćelov pod (L)

č) cer (lat. *Quercus cerris*):

Cerovače (M), Cerova rupa (M)

ć) hrast (lat. *Quercus*):

Dubrava (Đ), Dubrave (L), Pitomi dub (B)

d) grab (lat. *Carpinus*):

Grabov šednik (B)

dž) u sitnije šumsko rastinje ubrajamo i primjere:

Ruj (lat. *Cótinus*, *Rhus*): *Rujevo guvno (Ž); trn: Trnovača (L)*

O nekadašnjem bogatstvu i tipu flore Bandića obavještavaju nas i mikrotoponimi, kao što su: *Šumarovac (L), Šume (L), Šumoplandište (M)*.

U nekim područjima Crne Gore, kakav je i bandićki kraj, sjećom i krčenjem šuma došlo je do djelimičnog iščezavanja nekih četinarara. To se, u prvom redu, odnosi na crni bor (*Pinus nigra*), koji se tek ponegdje može naći, jer ga potiskuju druge vrste, poput hrasta i jasena.

„Na području kraške Crne Gore (*Banjani, Katunska nahija, Oputna Rudina, Pješivci*), česti su toponimi Bôr i Bôri, izvedeni u različitim oblicima i kombinacijama.”⁶⁴

Slika 9: Fitonimi i zoonimi u toponimiji Crne Gore

⁶⁴ Vukić Pulević, *Crnogorske onomastičke studije*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.god.,strana 51.

(Izvor: Vukić Pulević, *Crnogorske onomastičke studije*, Institut za crnogorski jezik i književnost – Podgorica, 2012.god., strana 116)

Prva dva fitonimska mikrotoponima (leksema *bor* u osnovi) su jednočlane izvedenice nastale od prisvojnog pridjeva i sufiksa – *ina*, *-ik*. Može se pretpostaviti da je na mjestu nekadašnje borove šume, u primjeru Borovina, sada u Livadama obradivo zemljište –njiva. Bandići su, takvo zemljište, neobradivo i pusto, postepeno iskrčili i pretvorili u oranice. Takvih primjera ima puno u Crnoj Gori, pa se može reći da je „impozantan broj toponima koje su registrovali Pulević V. & Samardžić N.(2003:39-51), a koji imaju veoma različite forme imenovanja, kao npr.: *Bor*, *Boričje*, *Borje*, *Borje Kablića*, *Borova brda*, *Borovo brdo*, *Borova glava*, *Borova glavica*, *Borova strana*, *Borova vlaka*, *Borovi pot*, *Borovi rt*, *Borovje*, *Borovik*, *Borovnik*, *Crni bor*, *Jedini bor*, *Krivi bor*, *Sitno borje*, i dr.”⁶⁵

Nazivi mikrotoponima u čijoj je osnovi fitonim *bukva* zastupljeni su u svim slovenskim jezicima. „Ovaj naziv Petar Skok vezuje za dalmato- romanski jezik, a M.Fasmer ga smatra za pozajmicu iz germanskog: slov. *bykŭ*, iz germ.* *bokaz*, rasprostranjeno preko Gota.”⁶⁶ Takođe, moramo imati u vidu da riječ *buk* može označavati korito ili neko udubljenje. Kao i *bor*, *bukva* je potpuno nestala u ovom dijelu Katunske nahije, kao da je nikada ni bilo nije. Dvočlani naziv- *Bukvička glavica* čini geografski apelativ, dok se kao prvi dio odredbene sintagme javlja prisvojni pridjev. U jednočlanim imenima sa istom osnovom imamo prisvojni pridjev na –*ov* od kojeg je nastala izvedena riječ (sufiks-*ica*). Određeni broj mikroobjekata, pored osnovnog, imaju i svoj deminutivni oblik, kakav je primjer *Bukvice* u Đeđezima. „Etimologija ovih naziva je dosta jasna, u osnovi je ime - apelativ na koji se dodaje sufiks koji nosi deminuciju.”⁶⁷

Imenovanje dvočlanim izrazom sa fitonimima – *cer*, *koščela*, koji čini prepoziciju i diferencira pojam, u funkciji prisvojnog pridjeva na – *ov* (*-a*) imamo u primjerima tipa: *Cerova rupa*, *Košćelov pod*. Pridjev stoji ispred apelativa koji označava geografski pojam (*rupa*, *pod*).

⁶⁵ *Ibid*, str. 282-283.

⁶⁶ Prof. dr Božidar Šekularac; Cvetko Pavlović, *op.cit.* strana 62.

⁶⁷ B.Š. *op.cit.* strana 41.

Kao vrsta iz roda hrasta, cer je vrlo zastupljen na ovom području, a osim toga izraza, u narodnoj nomenklaturi poznati su još: *šuma, ranj, dub, strš, bjel, česmin*. „Toponimi izvedeni od imena *cer* takođe su česti i vežu se samo za vrstu *Quercus cerris*. Imaju jasne oblike: *Cerovo, Cerovlje, Cerje, Cerovice, Cerovi* i dr.”⁶⁸ Treba istaći da je rod hrast (*Quercus*) u Crnoj Gori veoma zastupljen (osam vrsta) pa ne čudi ni veliki broj toponima s tim osnovama.

U Bandićima smo registrovali nazive: *Pitomi dub, Dubrava i Dubrave*. „Najčešći je toponim Dubrava koji se srijeće u svim krajevima Crne Gore đe raste bilo koja vrsta iz tog biljnog roda.”⁶⁹ Pridjevsku konstrukciju sa fitonimom u svojstvu apelativa sadrži naziv *Pitomi dub*, gdje je prvi dio determinator kao pokazatelj osobina ili pripadnosti. Inače, fitonimska osnova *dub* (veliko usamljeno drvo, hrast) poslužila je u jednočlanim imenima za apelative u nominativu singulara i plurala.

Kao vrlo prepoznatljivo drvo, kako zbog svoje funkcionalnosti, tako i simbolike (mitovi i legende), „naziv hrast se pod uticajem literature i drugih komunikacija raširio i učvrstio u južnoslovenskim jezicima.”⁷⁰ Vrlo zanimljivo zapažanje iznosi Pešikan, M (1976: 101) koji kaže da „riječ hrast nije karakteristična za Katunsku nahiju.”⁷¹ Zbog svega toga bi, prema njegovom mišljenju, trebalo utvrditi areal fitonima *hrast*, jer ga nema ni u nekim drugim krajevima.

„U Crnoj Gori znatno je veći broj toponima s fitonimskom osnovom *rast i ras* koji imaju široki areal od Primorja do Pljevalja, a istočnije i do Vasojevića.”⁷²

Dvočlane fitotoponime sa apelativima (pod, šednik) i prisvojnim pridjevom na *-ov* imamo u nazivima: *Košćelov pod, Grabov šednik*. „Simonović, D. (1959:105). Karadžićeve fitonime iz Crne Gore „kostilja (Vuk)” i „košćela (Vuk)” ispravno identifikuje s drvenastom vrstom *Celtis australis* L. Biljka je dosta zastupljena u mediteranskome i submediteranskome

⁶⁸ Vukić Pulević, *op.cit.* str. 49-50.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ *Ibid*, strana 322.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibid*, strana 323.

području Crne Gore, o čemu svjedoče i 33 toponima: *Košćela, Košće, Koščelice, Koščelovac, Koščelova prodo* i dr. Plod od košće zove se *koščelica*.⁷³

„Fitonim u osnovi kojega je riječ *grab*, baltoslov. sveslov. i praslov.= *grabr̥* carpinus betulus. Oblik veoma raširen u toponimiji. Pridjev na –ov, grabov. Poimeničen na –ina, grabovina - drvo.”⁷⁴ U selu Župi registrovan je mikrotoponim atraktivnog naziva u čijoj je osnovi leksema *ruj*, koja je nosilac značenja crvene boje sa nijansama žute boje. „Varijante sa starim indoevropskim korijenom imale su značenje: *riđ, rud, ruj, rus, ris, ruš, rut, rdes i rđa*.”⁷⁵ U pitanju je, dakle, fitonim koji označava ukrasnu biljku crvenkaste boje - *rujevinu*. Od njega je nastao prisvojni pridjev na –ev (-o) koji determiniše apelativ po pripadnosti (*Rujevo guvno*). Sufiksom - *ača* nastala je izvedenica Trnovača, sa fitonimom *trn* u osnovi, od koga je dobijen prisvojni pridjev na –ov. Od imenice – fitonima *šuma* nastali su razni oblici i kombinacije: u nominativu množine – Šume; prisvojni pridjev na - ov + sufiks - *ac*, dali su naziv Šumarovac; za razliku od ovih jednočlanih (neizvedenih i izvedenih) riječi, primjer složenice u mikrotoponimiji Bandića imamo u nazivu Šumoplandište. „Pulević, V.& Samardžić, N. (2003:21) zapazili su da se u jednome dijelu Crne Gore drvenasta vrsta *Quercus conferta* imenuje kao *šuma*, što potvrđuje i toponim Remova šuma u Bregovima Mijovića (selo Crnci u Piperima), koji je dobio ime po hrastu *šumi* što monolitno naseljava taj lokalitet. U Nikšićkim Rudinama, Banjanima i Grahovu jednu vrstu hrasta, koju još nijesmo identifikovali, imenuju kao *šuma* i za njega kažu da je bjelji od cera.”⁷⁶

U našem slučaju, *Šume i Šumoplandište* su nazivi koji označavaju šumoviti predio, hrastovu šumu, pa se ovdje radi o imenovanju prostora na kome biljka raste. „ Pojam *šuma* u toponimskim konstrukcijama označava u vegetacijskom značenju kompaktne populacije šumskog drveća (u vrijeme nastajanja toponima). Takvi toponimi izgledaju različito: Šuma, Šume, Šumarak, Šumarci, Ratkušina šuma, Gusta šuma, Crna šuma, Šumanovac, Dubočka šuma

⁷³ *Ibid*, strana 212.

⁷⁴ *Ibid*, strana 68.

⁷⁵ B.Š. *op.cit.* 36.

⁷⁶ Vukić Pulević, *op.cit.* str. 277-278.

i dr. Šumski pokrivač na tim lokalitetima može kasnije antropogeno ili prirodno da se degradira, ali toponimi ostaju kao svjedočanstvo o prvobitnome stanju."⁷⁷

5.4.1.2. Rodno drveće

a) *drijen* (lat. *Cornus*): *Drijenak* (Đ)

b) *jabuka* (lat. *Malus*): *Jabuka* (L)

c) *smokva* (lat. *Ficus carica*): *Smokova ploča* (L)

d) *lijeska* (lat. *Corylus*): *Ljeski do* (L); (M), *Lješeva rupa* (M)

Fitonim *drijen* poslužio je kao osnova za izvedenu riječ sa sufiksom *-ak*. „Pored prijevoja *drênĕ*, koji je sveslavenski i praslavenski, postoji i prijevoj *drn* (Stulić), odatle pridjev *-ov*, *drnov*, poimeničen na *-ina* *drnovina*, na *-ište* *drnovište* i na *-jula* *drnjula*; *drijen* ne spada u vrstu bilja kao *drač*. To je veoma tvrdo šumsko drvo."⁷⁸

Od voćaka čiji je naziv poslužio za izvođenje fitonima, prisutni su : *jabuka* i *smokva*. Tako su nastala imena: *Jabuka* (L), *Smokova ploča* (L). U oba slučaja radi se o imenovanju prostora na kome određena biljka raste. U Livadama je to neobrađivo zemljište – pašnjak gdje je iznikla divlja *jabuka*, dok je kod drugog naziva u pitanju kamena ploča, poznata po divljim *smokvama*. Jednočlani naziv stoji u nominativu jednine, dok fitonim od dva člana ima kombinaciju prisvojnog pridjeva na *-ov* (*-a*) + geografski pojam u svojstvu apelativa. Postoje mnoge semantičke i etimološke nejasnoće kada se radi o toponimima tipa: „*Smokvica*, *Smokovac*, *Smokovnik*, *Smo-*

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, A-J, JAZU, Zagreb, 1971. god., strana 436.

kvine, Smokovlje, Smokva, Smokov krš, Smokov vijenac i sl."⁷⁹ Često se taj naziv odnosi na vode, tj. na hidronime sa osnovom *smočenje* (umakanje, kvašenje), a „neki autori u najnovijoj literaturi takve toponime povezuju s tatarskim bogom Smoka (bog vode i rudišta)."⁸⁰

Dvočlani nazivi sa fitonimom *lijeske* u svojoj osnovi imaju oblike prisvojnih pridjeva na *-ski* i *-ev(-a)* + geografski apelativi (do, rupa). Ovdje mikrotoponimi nose ime po *lijeskama* i *ljeskovini*, tj. po prirodnom staništu ljeskovog stabla.

5.4.2. Jagodičasto i ostalo voće

a) jagoda (lat. *Fragaria*, *F. Vesca*):

Jagoda (M), *Jagode* (L)

b) malina (lat. *Rubus idaeus*, *R. Saxatilis*):

Malina rupa (M)

c) bostan (turcizam):

Bostani (B), *Pitomi bostan* (Đ).

Fitonimski apelativ sa nazivom jagodičastog voća imamo u Livadama i Mokanjima, a radi se o obradivim površinama gdje su se sadile jagode. U pitanju su jednočlane riječi u nominativu jednine ili množine.

⁷⁹ Vukić, Pulević, *op.cit.* str.141-142.

⁸⁰ *Ibidem.*

Inače, *jagoda* je leksema nastala od „baltoslav., sveslav. i praslav. *baca*, -oda u *jagoda* smatra se sufiksom kao u *sloboda*, *lagoda*, *razonoda*, premda u *jagoda* označuje konkretum, ne apstraktum."⁸¹

Takođe, još jedan naziv u Mokanjima nastao je po *malinama* „sveslav. i praslav. naziv za različite jagode, pridjev na -ov, *malinov*, poimeničen u neologizmu *malinovac*, na -in *malinin*; čini se da je najstarije značenje bilo *brusnice*, *airelle*, koje su crne"⁸² Ovdje imamo imeničku konstrukciju sa apelativom geografskog porijekla (rupa), a pridjevsku sa fitonomom *bostan* u svojstvu apelativa, u primjeru *Pitomi bostan* u Đeđezima. „Turcizam perzijskog podrijetla (perz.složenica: *bo* miris i *stan* mjesto; nalazi se i u drugim balkanskim jezicima: *bug.*, *arb.*, *rum.*"⁸³ Iako se naziv odnosi na vrt, voćnjak za dinje i lubenice, ovdje se radi, uglavnom, o malim obradivim površinama dobrog kvaliteta „đe se sadilo povrće, a najviše luk i salata." U nominativu množine imamo naziv mikrotoponima u Braćanima, tj. jednu riječ kao apelativ. Uočljivo je, naročito u Katunskoj nahiji, da se terminom *bostan* najčešće imenuju obradive parcele sa vrlo kvalitetnim humusom (povrtnjaci sa određenim poljoprivrednim kulturama).

5.4.3. Žitarice i povrće

a) konoplja (lat. *Cannabis sativa*):

Konopljište (Đ), *Malo konopište* (L)

b) krtola /krompir (lat. *Solanum tuberosum*):

Krtolišta (B)

⁸¹ Petar Skok, *op.cit.* strana 747.

⁸² *Ibid*, strana 363.

⁸³ *Ibid*, strana 191.

c) zelje / kupus (lat. Brassica):*Zeljevište* (Đ)**č) luk (lat. Allium):***Lučnjak* (M)**ć) raž (lat. Secale cereale):***Ržine* (L)

Ovdje preovlađuju jednočlani nazivi nastali od fitonimske osnove: *Konopljište* (Đ), *Krtolišta* (B), *Lučnjak* (M), *Ržine* (Ž), *Zeljevište* (Đ). Dvočlani mikroobjekt (pridjevska konstrukcija) nalazimo u primjeru Malo konopište (pridjev- determinator + fitonimski apelativ). „Tekstilne biljke *lan* i *konoplja* više se u Crnoj Gori ne uzgajaju, ali je zato ostalo više desetina toponima kao svjedočanstvo nekadašnjeg stanja u poljoprivredi. Najčešći su toponimi tipa *Lanište* i *Konopljište*.⁸⁴ Nastavkom *–ište* od imeničke osnove dobijeni su mikrotoponimi: *Konopljište*, *Krtolišta* i *Zeljevište*. Ovi nazivi podrazumijevaju zemljišta pogodna za gajenje ili preradu onoga što se označava osnovnom imenicom. Nastavkom *–ak* (*Lučnjak*) izvedena je riječ od imeničke osnove - fitonima *luk*.

„*Krumpir* (sinonim krtola) - „balkanska riječ njemačkog podrijetla.”⁸⁵ Zanimljivo je da se naziv *zelje* u crnogorskoj fitonimiji veže za više divljih i uzgajanih vrsta. „Uglavnom se radi o zeljastim jestivim biljkama od čijih se listova pripremaju variva i pite. U velikome dijelu Crne

⁸⁴ Vukić Pulević, *op.cit.* strana 52.

⁸⁵ Petar Skok, *op.cit.* strana 215

Gore (Donja i Gornja Morača, Mojkovac, Uskoci, Drobnjak, Piva i dr.) *zelje* je naziv za koprivu (*Urtica* L). U Crnogorskoj primorju i zaleđu (Crmnica, Cetinje, Katunska nahija i dr.) naziv *zelje* se veže za uzgajane vrste iz roda kupusa (bijeli kupus i raštan). Za tzv. bijeli kupus postoji naziv glavato zelje.⁸⁶

Mikrotoponim sa nazivom Lučnjak označava plodno zemljište, dolinu ograđenu *međom* gdje se sadio jedino luk. Imajući u vidu ljekovita svojstva luka, najvjerovatnije je da je sam termin preuzet iz staroslovenskog jezika.

Fitonim *raž* čini osnovu naziva Ržine u Livadama (jednočlana riječ, izvedenica). „Kara-džić ržanicu označava samo kao ržani hljeb. U Piperima *ržnica*, jednako kao i *raž*, predstavlja narodno ime za biljku *Secale cereale* Linn, poznatu žitaricu.”⁸⁷ Dakle, *rž* - *raž* je vrsta žitarice od čijega se ploda pravi brašno, a Pulević V. i Samardžić N. evidentirali su u Crnoj Gori 38 toponima s osnovom *raž* i više od 80 toponima s osnovom *rž*.

5.4.4. Trave i bilje

a) paprat (lat. *Aspidium*):

Papratina livada (L), *Papratni potok* (L), *Propratnica* (L), *Papratna livada* (Ž)

b) pelin (lat. *Artemisia*, *A.absinthium*):

Pelinova glavica (M)

⁸⁶ Vukić Pulević, *op.cit.* str.301-302.

⁸⁷ V.P., *op.cit.* strana 233.

c) sijeno:

Sjenokos (B), *Šenokos* (M)

č) duvan (tur.*duhan*):

Duvanište (Đ)

ć) lopuh (lat. *Lappa*):

Pod lokanj (L)

d) drača (lat. *Paliurus aculeatus*):

Dračevica (B); *Dračevica* (L)

dž) vrijes (lat. *Calluna vulgaris*):

Frijeska glavica (Ž)

đ) maca (rukovet, manji snop slame, žita, pruća):

Macino oko (Ž)

e) rasad (mlade biljke nikle iz sjemena koje služe za rasađivanje):

Rasadnici (Đ)

f) rastina (jedinka biljke, rastinje, bilje):*Rastina (Đ); Rastine (L)***g) čapur (donji dio posječene biljke omanje debljine, viri nad zemljom):***Čapurica (B)***h) lisnika/ lišnika (osušena grana sa lišćem, grana izvučena iz lista, sa lišćem ili bez njega):***Lišnikovište (M)***i) listošek (površina šume sa koje se može posjeći jedan stog lista):***Lištošek gore (M)*

Iz priloženog se da uočiti bogat i raznovrstan inventar fitonima bandićkog kraja što sve upotpunjuje njegov onomastikon. I ovdje, takođe, sve nazive možemo grupisati u dvočlane i jednočlane. Prvi su brojniji, a to su: *Frijeska glavica (Ž)*, *Macino oko (Ž)*, *Papratina livada (L)*, *Papratni potok (L)*, *Papratna livada (Ž)*, *Pelinova glavica (M)*, *Pod lokanj (L)*, *Lištošek gore (M)*. Ovakav sintagmatski tip mikrotoponima (determinator + apelativ) prepoznamo kao:

a) imeničke i pridjevske konstrukcije sa sufiksima – *ina* (-no, -ni), -ov (-a); b) priloške konstrukcije: *Pod lokanj*. Mikrotoponimi s fitonimskom osnovom *paprat* (narodni naziv) ne mogu se odnositi samo na vrste iz roda *Aspidium*.

Postoji još znatan broj rodova i vrsta, koji mogu imati status apelativa za građenje ovakvih naziva. „Za teritoriju Crne Gore Pulević, V.& Samardžić, N. evidentirali su 174 toponima oblika: *Papradine*, *Papradnice*, *Paprat*, *Papрати*, *Papratine*, *Papратишта*, *Papratljiva dolina*,

Papratnjaci, Papratni dô i dr.”⁸⁸ Fitonim od biljke *paprat*, „gen.-i, baltoslav., sveslav. i praslav.* *pa* (= *por*) port*ĕ*, biljka bujad, *filix*. Pridjevi na *-ĕn* > *an* papratan, toponim Papratni Do, Papratno, poimeničen na – *ica* Papratnica. Biljka je kulturna, jer služi za prostiranje stoci. Posudiše je Madžari *paprád*. Biljka je dobila ime po tome što se lako krši i trusi.”⁸⁹ Ovdje su u pitanju obradive površine, livade na kojima raste ova biljka po kojoj su nazvani mikrotoponimi. „Preciznu identifikaciju fitonima *pelin* preko ubikacije i latinskog naziva biljke, dao je Karadžić, Stef.V.: *pélin*, m. (u C.G.) v. *žalfija*; ima i fitonim *pelen* kojeg veže samo za vrstu *Artemisia absinthium*, ali bez ubikacije, čime sugerše veliki areal naziva.”⁹⁰ Važno je ovdje napomenuti da ne mora svaki toponim (s osnovom *pelin* i *pelim*) odnositi se na biljku *pelin*, pogotovo u brdskim i pretplaninskim predjelima. Međutim, „ono što ide u prilog tvrdnji da su fitonimi *pelin* i *pelim* dominantni u Crnoj Gori, za vrstu *Salvia officinalis* i da se mogu smatrati crnogorskim nazivima, jeste to što se areal toponima (u čijoj su osnovi ti nazivi) poklapa s crnogorskim dijelom areala te markantne biljke.”⁹¹ U Mokanjima, gdje je registrovan naziv Pelinova glavica, nalazi se jedno uzvišenje koje je obraslo pelinom, pa otuda ime.

Leksema *pelin* je „balkanska slavenskog podrijetla, jer je posudiše svi balkanski narodi: rum.*pelin*, arb.*peľín* = *pelim*.”⁹² Pašnjak slabijeg kvaliteta (5. klase) nosi ime Pod lokanj u Livadama gdje se najčešće nalazi neka mala lokva u kojoj ima bilja, služi za pojenje stoke („izvedenice su od dvije osnove: od *lokv* - i *lok* -. Od *lok*- pridjev *lokov*, na uža *lokuža*, na –*ānj*, *lòkānj*, gen.-*ánja mala lokva*.”)⁹³ Naziv dobijen zbog obilja fresine (vrijes - vrsta trave) nosi zaselak u Župi. „U Lici trava koja po vrh Velebita miriše, a po Lici ne, i zove se *vriština*, cf.vrijes, Karadžić, Stef. V.”⁹⁴ Oblik *fresina*, lokalni naziv u Crnoj Gori, tumačimo kao augmentativ od *frijes*. I jedan izvor ispod brda Sađavca, u Župi, dobio je ime po travi – *maci*

⁸⁸ *Ibid*, strana 597.

⁸⁹ Petar Skok, *op.cit.* strana 602.

⁹⁰ Vukić Pulević, *op.cit.* strana 79.

⁹¹ *Ibid*, strana 81.

⁹² Petar Skok, *op.cit.* strana 634.

⁹³ *Ibid*, strana 315.

⁹⁴ Vukić Pulević, *op.cit.*strana 203.

(„slov. máca, deminutivi na –e mäche, na –ić, mächic, mačkic, na –ica, mächica, mäckica, augmentativi na –ina, mačkina.”⁹⁵ Posebno interesantni su *onimi* poput Lištoček gore u Mokanjima, kojima su „označavana mjesta đe je bran list za zimsku ishranu stoke. Radnja se sastojala od sasijecanja ili kresanja grana s određenih vrsta drveta (jasen, zanovijet, dub i dr.) koje su se nakon sušenja sadijevale (đenule) u tzv. listove. Toponimi: Lisnjak, Lišnjak, List, Listovi, Listošek i dr.”⁹⁶

Jednočlani nazivi: *Čapurica* (B), *Duvanište* (Đ), *Dračevica* (L), *Dračevica* (Ž), *Propratnica* (L), *Sjenokos* (B), *Šenokos* (M), *Rasadnici* (Đ), *Rastine* (L), *Rastina* (Đ), *Lišnikovište* (M). Oblike nominativa jednine i množine nose *onimi*: Rastina / Rastine. „Pod pojmom *rast* u Crnoj Gori često se označava i gusto sklopljeno žbunje, bez obzira na to od kojih je vrsta biljaka izgrađeno. Moguće je da je među navedenim toponimima, usljed morfološke konvergencije, sakriven i neki oblik s drugim apelativom i semantikom.”⁹⁷ Sa druge strane, navedeni nazivi (jedinina i množina) mogu poticati od fitonimske osnove hrast/ rast od čega je nastao veliki broj toponima na prostoru Crne Gore. Kao ilustraciju, navodimo primjere: Rastovina, Rasnik, Rasova, Rasovač, Rasovi, Rastovica, Rastovina, Rastovi vrh, Raščenska glavica i dr. Po otkosima sijena, na ravnim dijelovima bandićkih imanja, vlasništvo neke porodice, imamo i dvije varijante istog apelativa u nominativu jednine: Sjenokos u Braćanima, Šenokos u Mokanjima. Inače, u Crnoj Gori, registrovano je „110 toponima tipa: *Šenokos*, *Šenokosi*, *Šenjak*, *Šenoša*, *Šeništa*, *Šenjaci*, *Šenožeta* i dr.”⁹⁸ Izvedene riječi, u kojima su najviše zastupljeni sufixi – *ište*, – *ica*, – *ina*, sadrže nazivi: *Čapurica*, *Dračevica*, *Duvanište*, *Rasadnici*, *Rastina*, *Lisnikovište*, *Propratnica*. Mjesto gdje se sadio duvan nosi ime Duvanište (Đedezi), i to je obično bila plodna dolina ili njiva; – *duhan*, balkanski turcizam arapskog podrijetla.”⁹⁹ Kamenit i neplodan teren, livadu punu drača najbolje odslikavaju nazivi tipa *Dračevica* u čijoj osnovi je fitonim *drač*;

⁹⁵ Petar Skok, *op.cit.* strana 344.

⁹⁶ Vukić Pulević, *op.cit.* strana 284.

⁹⁷ *Ibid*, strana 50.

⁹⁸ *Ibid*, strana 58.

⁹⁹ Petar Skok, *op.cit.* strana 454.

„sinonim *čalija*, pored *drača*, istog značenja, *drače* - riblje kosti. Naš izraz *drač* potvrđen je u brojnim toponimima, jer biljka ovog imena, u raznim varijantama imena raste na cijelom Jadranskom primorju i zaleđu; drugim riječima, to je grm od trnja; ovo je sveslavenska riječ.”¹⁰⁰

Registrovani i u ovom radu navedeni fitotoponimi pružaju jasnu sliku o raskoši biljnog svijeta (flore), raznovrsnosti biljnih vrsta, kako onih običnih, tako i markantnih primjeraka što sve svjedoči o neponovljivoj prirodnoj ljepoti bandićkog onomastikona.

5.5. Zoonimi

„Nazivi nastali od imena životinja predstavljaju zoonime (*grč. zoon-životinja + onim-ime*).”¹⁰¹ Prikupljena građa jasno pokazuje da toponimi zoonimskog porijekla nijesu brojni kao oni sa fitonimskom osnovom. Takođe, primjetno je da u sastavu imena ovog tipa nalazimo češće imena divljih životinja ili ptica, nego imena domaćih životinja i vodozemaca. Dakle, najzastupljenije je upravo imenovanje prema nekoj divljoj životinjskoj vrsti što nije samo slučaj bandićkog onomastikona. I druga područja Crne Gore, a pogotovo Katunske nahije, zbog svog specifičnog brdskog terena ima faunu sa raznim vrstama divljači. Tako ćemo evidentirane nazive podijeliti odnosno grupisati u sljedećih nekoliko vrsta:

a) *onimi nastali prema nekoj divljoj životinjskoj vrsti (lisica, vuk, zec, medvjed):*

Lisičija luka (L), Međedova prodo (Ž), Vuča prodo (B), Vučje rupe (L), Vučji krš (Đ), Vučji krši (M); Vuči studenac (B), Zečevina (L)

¹⁰⁰ P.S: op.cit. I, *Ibid*, strana 428.

¹⁰¹ B.Š. op.cit. strana 14.

b) onimi nastali prema nekoj domaćoj životinji (konj, ovca, prase):

Jagnjila (L), Jagnjila (M) Jagnjilo (B), Konjeva šuma (L), Pastuhovina (B), Praševići krš (B)

c) onimi nastali prema nekoj vrsti ptica (golub, jarebica, labud, orao, soko):

Golubača (Đ), Golubova rupa (Đ), Golubovine (L), Jarebički krši (L), Labudov rog (L), Orlovina (B), Orlovine (L), Sokolov krš (B)

d) onimi nastali prema nekom vodozemcu (žaba, pijavica):

Pijavičino oko (L), Žablja ulica (M).

Nazivi divljih i domaćih životinja (sisara) su *dvočlani i jednočlani* (izvedeni). Kao dvočlani mikrotoponimi, gdje je prvi član – determinator zoonimskog porijekla, a drugi – apelativ, neki geografski pojam, registrovani su:

Konjeva šuma (L), Lisičija luka (L), Međedova prodo (Ž), Praševići krš (B), Vuča prodo (B), Vučje rupe (L), Vučji krš (Đ), Vučji krši (M), Vuči studenac (B).

Prisvojni pridjevi nastali od imenica ovdje se javljaju sa sufiksima – *ov/-ev, -ji, -je, -ija, -ći*. Apelativi koji uz njih stoje imaju oblike nominativa singulara (*luka, prodo, studenac, krš, šuma*), kao i nominativ plurala (*rupe, krši*). Najfrekventniji determinator u ovim nazivima je onaj sa osnovom *vuk* u različitim varijantama: *Vučje / Vuča / Vučji*. Ovaj posljednji čak tri puta, ima oblik muškog roda, a javlja se uz imenice jednine i množine. „Baltoslav, sveslav. i pras-

lav.v5lk5: kurjak, vuk, lupus. Veoma raširena riječ u antroponimiji u imenima muškim i ženskim, a odatle u izvedenim hipokoristicima i prezimenima: Vukić, Vukac, Vukan itd."¹⁰²

„Lis, pridjev (narodne poslovice), sveslav. i praslav. (**lys5*), bez paralela u baltičkoj grupi, *calvus*, *ćelav*, *plješljiv*, biljka na – *ičina*, lisičina (može biti i od lisica, jer se danas ne može fonetski razlikovati praslav. *i* i *y*). Lis m(18.v., Vuk) prema – *lisica* (Vuk). Oblik lisac je hrvatsko-srpska kreacija *lisica* sveslavenska. Pridjevi na –*j*- *lisičji*, na –*in*, *lisičin*, *lisin*, poimeničena na –*jak*, *lisičnjak*."¹⁰³

U osnovi mikrotoponima Međedova prodo u Župi (prvi član) nalazi se zoonim medvjed (međed „sveslavenska i praslavenska složenica od osnove u deklinaciji u *medv* – i *jed*. u štokavskim narječjima mjesto osnove –*medv*- dolazi –*med*- međed, prema – *na-ica*, *medvjedica*. Pridjevi na –*ov*, *medvjedov*."¹⁰⁴

„Toponimi s osnovom *međed*, *mečka*, *medo* javljaju se u raznim oblicima i značenjima. Dosada je u Crnoj Gori evidentirano blizu 200, na raznim terenima, od obale mora do vrhova najviših planina. Toponimi s tom osnovom mogu označavati lokalitete na kojima je viđan međed ili će je međed zaklao neku domaću životinju (*Međedi brlog*, *Mečkina rupa*)."¹⁰⁵ Mikroobjekat u Župi nazvan je Međedova prodo „*po ubijenom međedu*." Dakle, ovakvi i slični nazivi nastajali su uglavnom, kako po prirodnom staništu obje životinjske vrste (domaće i divlje), tako i po raznim životnim situacijama u kojima su se životinje nalazile. Većinom se radilo o teškom, nepristupačnom terenu, okruženim kompleksom crnih stijena, šumotivim rupčagama, što je predstavljalo idealno sklonište za životinje.

Zoonim *konj* u obliku prisvojnog pridjeva *Konjeva* (šuma) je „sveslav. i praslav. riječ. Izvedenice su od svakog naziva posebice. Od *konj*: pridjevi na –*ev*, *kònjev*, poimeničen *Konjević* (prezime, toponim)."¹⁰⁶

¹⁰² P.Skok, *Etimologijski rječnik*, III, str. 635.

¹⁰³ *Ibid*, str.306-307.

¹⁰⁴ *Ibid*, strana 398.

¹⁰⁵ Vukić, Pulević, u dj.str. 56-57.

¹⁰⁶ *Ibid*, str.142-143.

U jednočlane mikrotoponime - zoonime ubrajamo:

Golubača (Đ), Golubovine (L), Jagnjila (M), Jagnjila (L), Jagnjilo (B), Orlovina (B), Orlovine (L), Pastuhovina (B), Zečevina (L).

Navedeni primjeri javljaju se kao izvedeni i to sufiksadni tip mikrotoponima (-*ina, ine, -ila, -ilo, -ača*). Posebno frekventan je zoonim osnove *jagnje* (mladunče ovce), u dvojnom obliku, tj. u nominativu jednine i množine: *Jagnjilo /Jagnjila*. Inače, ta leksema u gen. glasi *jagnjeta* = *jänje agnus*. Dalja asimilacija te grupe u -*nj*- nije ograničena na ovu riječ. Sufiks -*e*- je kao u *tele, štene, magare, kljuse* itd. Označava mlado. Mjesto *jagnjenja* na -*ilo*: *jagnjilo* pored *jagnjivo*. Riječ je *ie.*ōguhnuo*, sveslav. i praslav. (**agne*). Nije potvrđena za baltoslavensku zajednicu, kao ni u azijskim jezicima. Možda pripada protoevropskom supstratu."¹⁰⁷

Naziv *Golubovine* u *Livadama* (pašnjak i livada) ima u osnovi zoonim *golub*, „prema golubica, sveslo. i praslav.osnova na -*i*- * *golombi*, danas na -*o*-, *columba*. Apstraktnim za oznaku boje na -*ilo*- *golubilo*, Šulekova je kreacija, isto tako i *golubovina, golubinje meso*."¹⁰⁸

I nazivi tipa – *Orlovina / Orlovine* imaju oblike nominativa jednine i množine, a prvi se odnosi na kamenjar i po gustoj šumi je dobilo ime (tu su se nekada skupljali orlovi: *ōrāo*, - gen.*ōrla* (*Vuk*), gen.*orla* (*Kosmet*), baltoslav., sveslav. i praslav.**orblb*."¹⁰⁹ Ime *Pastuhovina* (neuštrojeni, neuškopljani konj ili magarac- pastuh) nastalo po okupljanju, nekada davno, konja-pastuva kraj izvora, a odnosi se na pašnjak i livadu. U nazive sa osnovom čiji je zoonim vrsta ptice (jarebica, labud, soko, golub) ubrajamo i ove dvočlane konstrukcije: *Golubova rupa (Đ), Jarebički krši (L), Labudov rog (L), Sokolov krš (B)*, dvočlani su i nazivi (prema vodozemcu), tipa: *Pijavičino oko, Žablja ulica*. Kao što se uočava, i ovdje prisvojni pridjevi na -*ov* (- *a*), -*ino*-, -*čki*- imaju ulogu odredbi onoga što stoji u apelativu geografskog pojma.

¹⁰⁷ Petar, Skok, *op.cit.* strana 746.

¹⁰⁸ *Ibid*, strana 587.

¹⁰⁹ *Ibid*, strana 563.

„Jarebica (Vuk), ptica bolje poznata u deminutivu na –ica = (sa ja > je kao u jasen > jesen) jerebica, baltoslav., sveslav i praslav.(*erebŭ*). Toponim. Odatle ponovni deminutiv na –ica : jerèbičica."¹¹⁰

Läbūd m (Vuk) = läbūt (Dubrovčani) = lëbūt, *cygnus*, prema labudica (Vuk),ženka, sveslav i praslav.* *olbodŭ* (prvobitno po deklinaciji - e)."¹¹¹ Inače, u leksikonu, po brojnosti, izrazito dominiraju toponimi vezani, osim fitonima, za životinje: vuk, medved, kao i ptice: soko, golub, čavka i dr. U primjeru Žablja ulica, „leksema *ulica* ovdje označava seoski put sa obje strane ograđen živicom, tj.dračom, šipkovinom i sl. Najčešće su to žive ograde."¹¹²

5.6. Kulturni toponimi

U posebnu grupu toponima ulaze i oni nazivi koji su odraz ili slika čovjekovog života i rada, a koje možemo nazvati kulturnim toponimima. Oduvijek je čovjek imao potrebu da mijenja prirodu i prilagođava je svojim životnim potrebama, olakšavajući sebi opstanak. Boreći se svakodnevno protiv raznih prirodnih stihija, trudio se da te svoje napore i rezultate rada imenuje na pravi način. Tako se, znajući precizno o kakvoj djelatnosti je riječ, lakše snalazio u vremenu i prostoru, kao i u komunikaciji sa okruženjem. „Dobro je poznato da upravo onomastika pruža najvjerodostojnija svedočanstva o privrednoj prošlosti ispitivanog područja."¹¹³ Bandićko područje, kao što je ranije istaknuto, ima sve preduslove za razvoj poljoprivrede (stočarstva, ratarstva, voćarstva, vinogradarstva). Stoga, najstariji Bandići i danas dobro pamte kako se nekada radilo na oranicama, gdje se čuvalo bijelo stado, znaju svaku stopu šuma, branjevina.... Iako su ekonomske i političke promjene, brzi tempo života, migracije stanovništva, dovele do nestanka većine kulturnih toponima, neki nazivi, na svu sreću, još uvijek odolijevaju zubu

¹¹⁰ *Ibid*, strana 758.

¹¹¹ *Ibid*, strana 256.

¹¹² Ćupić, Drago; Ćupić, Željko, *Rečnik govora Zagarača*, Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga XLIV, SANU, Institut za srpski jezik, Beograd, 1997.god., strana 590.

¹¹³ Radojka Cicmil- Remetić, *Toponimija Pivske planine*, SANU, Beograd, 2010., str.110-111.

vremena. Za mještane ovog dijela Katunske nahije, može se s pravom reći da imaju „istorijsko pamćenje” kada je onomastika u pitanju. Nažalost, nije mali broj nekadašnjih plodnih njiva koje su vremenom postale zapuštene, a danas su pune gustog žbunja, drače ili su pretvorene u nekošene livade. I krčenje šumskih površina zarad obradivog zemljišta, „zatro” je svaki trag ovakvim toponimima. Inače, važno je pomenuti da je upravo ovaj jezički sloj prepoznatljiv po svojoj postojanosti, što je od izuzetnog značaja za lingvistiku. U odnosu na druge, ovi *onimi* se sporije mijenjaju, imaju prozirnu motivaciju (najčešće prema vizuelno - kvalitativnim osobinama određenog predjela nose ime). Takođe, u registrovanim nazivima, skrivene su i mnoge karakteristike poljoprivrednog, društvenog i duševnog života čovjeka. Na osnovu njih, saznajemo kako se nekad davno živjelo i bitisalo, što je bio predmet čovjekove pažnje i interesovanja, u šta je vjerovao i koje mitove je volio. **Riječju „pod kulturne toponime podvodimo sve rezultate svesnog ljudskog napora da prirodu i njene resurse stavi u funkciju svojih potreba.”¹¹⁴**

Tako ćemo, iz praktičnih razloga, ove toponime podijeliti u nekoliko grupa vezanih za stočarstvo, poljoprivredu i ostale zanate, kao i druge građene objekte. Kada se radi o stočarstvu, onda su to najčešće adekvatni objekti i druga pomagala za uzgajanje stoke, za njihov smještaj i boravak na terenu sela i katuna, pašnjaka i planine. U lokalni onomastikon su ušli, pored imenovanja njiva, i sami proizvodi (žitarice i povrće).

5.6.1. Mikrotoponimi u vezi sa uzgojem i smještajem stoke

U ovu skupinu mikrotoponima uključeni su svi oni *onimi* stvoreni ljudskom rukom, u prvom redu nazivi prirodnih lokaliteta imenovanih po obitavanju domaćih životinja (katunište), zatim brojne lokve, ublovi i bistijerne, vještački stvorene za napajanje stoke, kao i sve ono što je

¹¹⁴ *Ibid*, strana 111.

vezano sa sijeno (košenje i sadijevanje). Svi ovi *onimi* imaju najčešće prozirnu motivaciju o čemu svjedoče sljedeći primjeri :

Bujkin uba (Ž), Jagnjila (L), Jagnjila (M), Jagnjilo (B), Lokve (B), Konjeva šuma (L), Lišnikovište (M), Lištošek gore (M), Male bistijerne (L), Mokaanske kamenice (M), Pastuhovina (B), Prašeci krš (B), Simonovo katunište (Ž), Sjenokos (B), Šenokos (M), Stogovište (M), Šumoplandište (M), Zavišino katunište (L).

Većina naziva je već ranije pomenuta u okviru poglavlja koja se odnose na hidronime, fitonime i zoonime, ali su morala biti uvrštena u ovu grupu pošto joj u potpunosti odgovaraju. Po strukturi, dominiraju jednočlani nazivi (10) nad dvočlanim (8).

Jednočlani: *Jagnjila (L), Jagnjila (M), Jagnjilo (B), Lišnikovište (M), Lokve (B), Pastuhovina (B), Sjenokos (B), Šenokos (M), Stogovište (M) i Šumoplandište (M).*

„Pojmovi *šenokos* i *šenokosa* označavaju svaku kosnu livadu, s koje se, naročito u pasivnim krajevima dobija dragocjeno sijeno. Kako Crna Gora ima specifičan reljef i izlomljenu orografiju s krečnjakom i silikatnom strukturom, tj. s brdskim i planinskim reljefom, to po pravilu kosne livade imaju male površine. U takvim slučajevima toponimi tipa *Šenokos* i *Šenokosa* mogu se okarakterisati kao lokalni ili mikrotoponimi, ali samo uslovno, ako se posmatraju izolovano i pojedinačno.”¹¹⁵

„Apelativi Lokve i Stogovište imaju korijene: - *lok*, - *stog*. Prva leksema je nastala od južnoslav., praslav. (*loky*).”¹¹⁶ Druga riječ (*stog*) označava kupastu hrpu sijena ili slame koje je sadjeveno pa tako i mjesto sadijevanja dobi svoj naziv – Stogovište. I u ovim nazivima, morfološki posmatrano, najviše su zastupljeni sufixi - *ište*, -*ina*, -*ila*, -*ilo*.

¹¹⁵ Vukić Pulević, *op.cit.* strana 182.

¹¹⁶ P.S. *op.cit.* strana 315.

Dvočlani: *Bujkin uba (Ž), Konjeva šuma (L), Listošek gore (M), Mokańjske kamenice (M), Prašeći krš (B), Simonovo katunište (Ž).*

Ovdje imamo više determinatora koji, zajedno sa apelativom, grade *onime* sintagmatskog tipa:

- a) **pridjevske (opisni i prisvojni) konstrukcije:** *Bujkin uba, Konjeva šuma, Male bistijerne, Mokańjske kamenice, Simonovo katunište, Prašeći krš, Zavišino katunište.*

Neke od pomenutih naziva (primjeri broj 1, 5 i 7) možemo svrstati u:

- b) **determinatore nastale od ličnih imena, tj. antroponimske konstrukcije:** *Bujkin uba, Simonovo katunište i Zavišino katunište.*
- c) **imeničke konstrukcije:** *Listošek gore.*

Prisvojni pridjevi na –ov, –in (– o) nastali su od ličnih imena, kazuju ime vlasnika onoga što stoji u apelativu (katunište, uba). Zanimljiva je etimologija leksema *kamenica* i *katunište*. Po Skoku, „kamen u sveslav.deklinaciji u : *kamy*, –gen. *kamene*, –ak. kamenb prenijet analogijom u nom. sveslav. i praslav.: izvedenice od kamenb: na – *ār*, *kāmenār*, na –*ica*: *kāmenica*, prirodno udubljenje u kamenu vapnencu gdje se nakupi voda od kiše."¹¹⁷

Katunište je naziv koji obično označava mjesto gdje su nekada bili katuni- „balkanska riječ najvjerojatnije arbanaškog podrijetla iz oblasti terminologije naselja: *rum. Cătun-* zaselak, *bug. Katun*. Najuvjerljivije je objašnjenje dao Jokl koji je *katun* doveo u vezu s arb. *katund* –i, *ljebikt, Dorf, Stadt*, odatle na –*ar* *katundar- katunar*."¹¹⁸

¹¹⁷ *Ibid*, str.26-27.

¹¹⁸ *Ibid*, strana 64.

5.6.2. Mikrotoponimi u vezi sa obradom zemlje, uzgojem žitarica i drugih povrtarskih kultura

Značajno mjesto u bandićkom onomastikonu svakako zauzimaju i mikroobjekti vezani za osnovno zanimanje mještana – zemljoradnju. Pretvaranje neobradivih površina ovoga kraja u plodne njive, doline, livade, bio je jedan od najvažnijih prioriteta za normalan život i opstanak. Sadilo se puno, od brojnih i raznovrsnih žitarica do povrća svih vrsta. Zahvaljujući idealnoj klimi, suncu, bujnoj vegetaciji, ali i velikom radu ratara, uspijevale su mnoge poljoprivredne kulture. U prilog tome, svjedoče i nazivi tipa:

Adžovo guvno (Đ), Bostani (B), Duga njiva (B), Duga njiva (L), Guvno (Đ), Guvno (M), Jagode (L), Jagoda (M), Konopljište (Đ), Krive njive (L), Krtolišta (B), Lazina (M), Lučnjak (M), Malina rupa (M), Malo konopište (L), Mlinište Vranića (L), Njiva pod džadom (L), Pitomi bostan (Đ), Podolje iz Nikole (B), Poljane (L), Ržine (L), Rujevo guvno (Ž), Rasadnici (Đ), Sadine (Đ), Podolje (M), Šćepan njiva (L), Ugara (Ž), Ugara (L), Velja njiva (L), Vodno guvno (M), Zeljevište (Đ).

Osim jednočlanih i dvočlanih, ovdje imamo i tročlane jezičke konstrukcije : *Njiva pod džadom u Livadama, kao i naziv Podolje iz Nikole u Braćanima.*

U prvom nazivu iza apelativa *njiva* stoji priloška konstrukcija *pod džadom*, pod kojom se određuje mjesto (lokacija) obradive površine. Predložku konstrukciju kojom se naglašava porijeklo i poticanje (ablativni genitiv) ima drugi mikrotoponim. „Džada, sinonim: drum, cesta.. Balkanski turcizam arapskog podrijetla iz oblasti saobraćaja.”¹¹⁹ Iz pobrojanih naziva primjetno je i da je konfiguracija terena poslužila kao motiv za imenovanje. Tako ovdje možemo izvršiti nekoliko diferencijacija:

¹¹⁹ *Ibid*, strana 469.

a) **po nekoj karakteristici** (obliku, izgledu, veličini): *Duga njiva* (B), *Duga njiva* (L), *Krive njive* (L), *Malo konopište* (L), *Pitomi bostan* (Đ), *Velja njiva* (L), *Vodno guvno* (M);

b) **po fitonimskoj osnovi prvog člana (determinatora)** u dvočlanim konstrukcijama ili jednočlanim nazivima – apelativima: *Bostani* (B), *Jagoda* (M), *Jagode* (L), *Lučnjak* (M), *Konopljište* (Đ), *Krtolišta* (B), *Malina rupa* (M), *Rasadnici* (Đ), *Ržine* (L), *Rujevo guvno* (Ž), *Zeljevište* (Đ);

c) **po onome kome nešto pripada (vlasništvo)**, a što je označeno apelativom: *Adžovo guvno* (Đ), *Mlinište Vranića* (L), *Šćepan njiva* (L).

„Njiva *f*, sveslav. i praslav., riječ, bez paralela u baltičkoj grupi, oranica, Grund, Flur, Konsonant - *nj* stoji mjesto – *n*, kako je u bug; ukr. i rus. Istog je postanja kao –*lj* mjesto – *l* u *šljiva*, *gljiva* (v.), palatalizacijom koju je izazvao –*i*.“¹²⁰

U primjeru Mlinište Vranića (dvočlani naziv) antroponimu Vranića (genitivna forma sa posesivnom funkcijom) zamijenjeno je mjesto, tj. dolazi iza apelativa što je neuobičajena kombinacija u sintagmama ovog tipa. Interesantan je naziv *Lazina* u Mokanjima zbog svoje semantičke i etimološke strane. „Od *laz* staza divljih šumskih životinja, koju one probijaju kada idu na vodopoj. U svim slav. jezicima sa istim značenjem.“¹²¹ Naime, to je jedna šumovita zaravan od koje seljani, primjenjujući poseban postupak, naprave plodno zemljište, na kome posiju određene žitarice, najčešće raž ili ječam. Postupak se sastoji u tome što se takva šumovita i nepristupačna zaravan prekrije posječenom gorom koja se zapali da bi se od plodnog gara i pepela, dobila obradiva površina. „Mlinac, gen. *mlinca*, m. hrv.- kajk. i slov. *mlinec*; u hrvatskim gradovima obično u pl. *mlinci*, gen.-*aca* = *mlinci*, deminutiv na –*bc* > *ac* (također slov., češ., polj., oba luž.-srp.) od *mlin*. Od *ie. baze* * *melēi* * *mlī*. (ništični stepen), potvrđene samo u slavinama, sa formantom- *no*, v. *mljeti*.“¹²²

¹²⁰ *Ibid*, strana 530.

¹²¹ B.Š. *op.cit.* 60.

¹²² P.S. *op.cit.* strana 633.

Neki jednočlani nazivi podrazumijevaju imenovanje apelativom i to geografskim:

Poljane u nom.množine; *Guvno* u nominativu jednine; inače, radi se o veoma frekventnom apelativu (Đ i M), koji se javlja i kao drugi član u sintagmama: Rujevo *guvno*, Adžovo *guvno*, Vodno *guvno*. „Gumno n.(Vuk, 13.v.) = *guvno*, mn < vn, kao u vnogi za mnogi, sveslav. i praslav., bez paralela u baltičkoj grupi i u ie.jezicima: gumbno ravno mjesto na tvrdom travnatom tlu (betonirano ili starije popločano) na kojem se vrhlo žito; sinonim: turcizam *harman*.”¹²³ Naziv *Podolje* u Mokanjima označava najplodniju dolinu, pogodnu za sve vrste poljoprivrednih kultura, sa vrlo kvalitetnom zemljom. To je predloška konstrukcija u kojoj se predlog - *po*, javlja u prefiksnoj poziciji i stapa se sa oblikom – *dolje*. „Do, gen. *dola*, inače u danom značenju u augmentativnoj izvedenici na – *ina*, dolina. Veoma čest toponim, sam i u vezi s pridjevima kao u složenicama *Suhodol*, *Mrkodol*. Riječ *dolina* je i geografski termin za formaciju krša (krasa= karsta). Od hipokoristika *dolja* f bolje je potvrđena *doljača* f podulja dolina. Lik *dol* dolazi veoma često kao prilog u vezi s prijedlozima i u starom lokativu *dolě* i na –*u* dolu (18.v., također stcslav. i rus.).”¹²⁴ Mikrotoponim *Ugara* u Livadama i Župi odnosi se na jaru dolinu i njivu gdje se izjutra oralo, kao i na uzgarenu oranicu koja je bila spremna za glavno oranje. Ovaj *onim* nastao je prefiksalsosufikslnim tipom gradnje: predlog -*u* + *gar* + *a*(sufiks). Od imenice *gar*, (*garež*, čađ), imamo *garenje*, gl. im. od *garit*- „, orati poslije skidanja usjeva radi lakšeg oranja, pri sijanju, kako bi se zemlja prirodno više dubrila.”¹²⁵

Dakle, krčenjem šuma dobijale su se manje plodne parcele ili pašnjaci, što se u Bandićima kao i drugim područjima Katunske nahije, sprovodilo dugi niz godina. Isti naziv se srijeće i u prvom bandićkom selu – Livadama, pa ćemo ove *onime* svrstati u mikrotoponime koji nazivom upućuju na kultivisanje tla, tj. na antropogene aktivnosti kojima je dio zemljišta dobio novu namjenu. Naravno, promjena izgleda zemljišta, bila ona trajna ili privremena, neminovno dovodi do izmjena u sferi imenovanja. Međutim, krčenje šuma je imalo kako svoje dobre tako i

¹²³ P.S. *op.cit.* strana 419.

¹²⁴ Drago Ćupić; Željko Ćupić, *op.cit.* strana 55.

¹²⁵ B.Š.*op.cit.* strana 60.

loše strane. Taj proces je bio neminovan u Bandićima, pogotovo u dva pomenuta sela, zbog sve većeg naseljavanja stanovništva i uvećanja stočnog fonda. Sa druge strane, nesagledive posljedice takvih čovjekovih aktivnosti jesu i uništenje šumskog pokrivača, a sa njime i nekih rijetkih i dragocjenih biljnih vrsta.

5.6.3. Ostali kulturni mikrotoponimi

Osim pomenutih, imamo i grupu kulturnih mikroobjekata nastalih kao :

- odraz nekadašnjeg suživota ljudi ovoga kraja i plemenske aktivnosti;
- kao rezultat određenog privređivanja;
- oni koji su nastali migracijom stanovništva iz jedne sredine u drugu;
- onimi koji svjedoče o gradnji, ostacima nekadašnjih utvrđenja, zidina, trajnim ili privremenim građevinama;
- određeni etničkim elementima i rodbinskim vezama;
- imena povezana sa crkvom i crkvenim imanjima (agionimi).

Iz te bogate i raznovrsne riznice imenoslova bandićkog onomastikona navodimo sljedeće reprezentе:

a) Adžovo guvno (Đ), Barjaka (M), Borovik (B), Čumperova glavica (M), Grabov šednik (B), Grošeski Kiljan (M), Guvno (M), Guvno (Đ), Labudov rog (L), Mednik (Ž), Milati Bandićki (M), Ploča (Ž), Počivalo (L), Prdevare (Đ), Stolovač (B), Šednici (Đ), Ševeruša (M), Vasova rupa (B), Vučji studenac (B), Turanova stolica (Ž), Zbornica (Đ).

Jednočlani nazivi: Barjaka (M), Borovik (B), Guvno (Đ), Guvno (M), Mednik (Ž), Ploča (Ž), Počivalo (L), Prdevare (Đ), Stolovač (L), Šednici (Đ), Ševeruša (M), Zbornica (Đ).

Od imeničke osnove, nastavkom – ica dobili smo naziv Zbornica u Đeđezima, mjesto gdje su se nekada okupljali mještani. Istu funkciju ima i apelativ Guvno (osim vršidbe žitarica, bilo je omiljeno mjesto Bandića gdje se šalilo, raspravljalo o nekim životnim temama, često i razgovaralo da prođe vrijeme „dok se odvajalo zrnevlje žita od slame“). Dakle, može se slobodno reći da je „guvno“ bilo i ostalo simbol zajedništva, plemenskog života, rada, tj. nešto što je imalo neprocjenjiv etički, historijski i sociološki značaj. Često je i neki veliki kamen bio dovoljan za „šednik“ i predah od težačkog posla kakav je i primjer naziv *Stolovač* u Livadama. Izvedenica nastala od pridjeva na – ov i sufiksa – ač. Imenica *ploča* poslužila je kao apelativ za imenovanje zbornog mjesta sela Župe (osnovna, neizvedena riječ). „Ploča f. južnoslav., 1° lamina, 2° kamen, Quader, 3° opeka, crijep, ćeremida, 4° (školska ploča), tabla, 5° toponim u sing. Ploča“¹²⁶

Dvočlani nazivi: Adžovo guvno(Đ), Čumperova glavica (M), Grošeski Kiljan (M), Grabov šednik (B), Labudov rog (L), Milati Bandićki (M), Turanova stolica (Ž), Vasova rupa (B), Vučji studenac (B).

Od imena zaseoka – *Grošeza*, nastao je pridjev na –ski, koji determiniše leksemu u apelativu (*Kiljan*). Prisvojne pridjeve na – ov (-a, -o) u svojstvu prvog člana, koji određuje čije je ono što stoji u drugom članu (pripadnost) imaju primjeri: 1., 2., 4., 5., 7 i 8. U nazivu *Milati Bandićki* dvočlanu konstrukciju čine imenica i pridjev na – čki, a njima se imenuje nekadašnje, prvo naselje predaka – *Milati bandićki* (danas gotovo opustošeno, raseljeno).

b) Bible (M.B), Crveni uba (M), Doljani (Ž), Džada (M), Klatnica (M), Mašćenova glavica (L), Mlinište Vranića (L), Mulina (B), Prašnica (M. B), Razboj (B), Razboji (Ž), Razboj

¹²⁶ P.S., op.cit.strana 686.

(Đ), *Lišnikovište* / *Lisnište* (M), *Lištoček gore* (M), *Vuča prodo* (B), *Zavišino katunište* (L), *Žablja ulica* (M).

Brojniji su jednočlani nazivi u odnosu na dvočlane, a imenovani su apelativima nastalim po nekoj čovjekovoj privrednoj aktivnosti. Apelativ *Razboj* (nominativ jednine) ima i oblik nominativa množine – *Razboji*, i odnosi se na, kako mu ime kaže, razbijanje ili krčenje šumskih površina, kako bi se od njih dobile plodne njive i pašnjaci.

Ime *Klatnica* u Mokanjima govori da je čovjek putem drveta pekao kamen, kako bi se dobio *klak* - *kreč* koji se koristio za razne potrebe. Otuda i drugi naziv za *krečanu-klačnica*, pridjev *klačnik*, koji je rađen pomoću *kreča* i *maltera*. „Klak m vapno gašeno, kreč = (sa $a > e$), *klek* (Šibenik) kupovno vapno = *klak* (ŽK), smjesa od *ilovače* i *isjeckane slame* za pravljenje peći. Na rom. sufiks – *ina* : *klačina* f (Vuk, Krtole, Crna Gora, Crmnica). Slog *kla-* nastao je po pravilu likvidne metateze. Stoji u vezi sa posuđenicama iz graditeljske terminologije za kamene gradnje koje Praslaveni nisu poznavali."¹²⁷

Izvedene riječi nastale od imenica dodavanjem nastavaka –*ica*, –*ište*: *Klatnica*, *Lišnikovište*, *Prašnica*. Kao rezultat ljudskih napora da stočnom „blagu“ obezbijedi hranu siječenjem i slaganjem šume, sadijevanjem listova i sušenjem grana nastali su *onimi* tipa: *Lišnikovište* / *Lisnište* i *Lištoček gore* u Mokanjima. Dakle, to su sva ona mjesta gdje je bran list za ishranu stoke preko zime, a kresanje grana bilo je, najčešće, s određenih vrsta drveta (dub, jasen, zanovijet i dr.). Po sitnom pijesku (*mulini*) nastao je mikrotoponim *Mulina* koji označava kameniti predio iz koga se vadila pjeskovita zemlja potrebna za izgradnju kuća. Imamo ovdje i dva *onima* koji su vezani za potrebu seljana za izgradnjom puteva, ulica, kao što su: *Džada* (M) i *Žablja ulica* (M). U dvočlanim imenima determinator je opisni ili prisvojni pridjev na –*ov* (-*a*), –*in* (-*o*). Poseban izazov za istraživača je etimologija naziva *Bible* u Milatama. Pošto se radilo o lokalitetu gdje se vadio poseban, kvalitetan kamen za obradu, a za potrebe crkve na Bijeloj Rudini, Bandići su ga i nazvali neobičnim imenom. Korijen riječi navodi na leksemu *biblija*,

¹²⁷ P.S. *op.cit.* strana 88.

sveto pismo „složenica *biblioteka* f od gr.-lat. složenica, pridjev na *-bn*, bibliotečni, radna imenica na *-ar*, bibliotekar, -gen.-*ara*. Prema tal. *bibbia* > *bibija* f (16.v.)."¹²⁸

c) Nazivi koji upućuju na pomjerenje stanovništva, seljenja i sl.: *Cuce (M)*, *Donji Braćani (B)*, *Gusarice (M)*, *Selišta (L)*.

Prosta riječ - *Cuce* odnosi se na imenovanje prvog naselja Bandića mlađe generacije, a sada je to imanje svojina Begovića. Izvedenice (na *-išta*, *-ice*) imaju primjeri: *Gusarice*, *Selišta*. Dvočlani mikrotoponim Donji Braćani je pridjevska konstrukcija kojom se ukazuje na položaj tog dijela bandićkog sela. Mještani posvećuju veliku pažnju uzgoju vinove loze, to im je jedna od omiljenijih djelatnosti u kojoj naprosto uživaju. Proizvodi se vrhunsko crno i bijelo vino, pa otuda i etimološko pojašnjenje imena „braćeni- u osnovi naziva nalazi se riječ *braće*, gen. *braća*. Na Crnogorskom primorju ova riječ označava trop, vinovu kominu."¹²⁹

č) Imena koja govore o postojanju nekadašnjih građevina, bedema ili utvrđenja, raznih zidina, nije veliki broj u bandićkim selima. To su sljedeći nazivi: *Babin grad (Đ)*, *Bijela greda (Đ)*, *Gomila (L)*, *Kulina Makovića (M.B)*, *Mlinište Vranića (L)*, *Mogomile (Ž)*, *Tvrdoš (Đ)*, *Val (Ž)*, *Velja gomila (L)*, *Velja gomila (M)*.

Gomila je stara crkvena ruševina, udaljena od Kraljičinog oka, oko 100 metara prema Banovoj gomili. Pored toga što jedno predanje dokazuje da je iz doba Nemanjića (zadužbina kraljice Jelene), drugo, manje vjerovatnije, kaže da može biti i iz doba Duklje i cara Dioklecijana. To potvrđuju temelji ruševine na kojoj se i sada raspoznaju mjesta (temelji) dva oltara, na istoku i zapadu ruševine, što bi značilo da je podizana prije diobe crkava na istočnu i zapadnu (1054.godina).

¹²⁸ *Ibid*, strana 145.

¹²⁹ *Ibid*, strana 195.

Dvočlani nazivi: *Babin grad* (Đ), *Bijela greda* (Đ), *Kulina Makovića* (M.B), *Mlinište Vranića* (L), *Velja gomila* (L), *Velja gomila* (M).

Kao što se dâ uočiti, apelativ *gomila* je posebno frekventan i u istom obliku, u pridjevskoj konstrukciji, sa opisnim pridjevom kao determinatorom, služi za imenovanje mikroobjekata u Livadama i Mokanjima (nominativ jednine). Obično se radi o nekoj velikoj gomili kamenja, nabačenoj na vrhu brda, a to mogu biti ostaci kakve stare građevine, zidine ili ostaci seoskog groblja. (Mokanje). U Livadama, to su ostaci (šančevi) vojnog utvrđenja od kamena iz kojega se puca ili gdje su se nekada vojnici nalazili prije napada.

Interesantan je i *onim* Babin grad koji izgledom podsjeća na ono što označava apelativ, od koga je danas ostala samo jedna pećina opasana zidinom. I monolitne stijene mogu često ukazivati na tragove nekadašnjih civilizacija (spomenik, stub ili bilo kakav drugi objekat). Takvu semantiku, svakako, nosi mikrotoponim *Bijela greda* u Đeđezima. U ovu skupinu ubrajamo i stara kućišta – *Kulinu Makovića*, kao dokaz da je tu davno živjela porodica Dragutinovića, ogranka Makovića. Apelativ *kulina* je augmentativ lekseme *kula*, dvor, kuća od kamena, turska riječ arapskog porijekla; genitivna forma antroponima sa prisvojnomo funkcijom. Inače, lekseme grad (varoš) i *greda* (balvan; stijena u brdu) potiču iz indoevropskog, baltoslav., sveslav. i praslav. jezika.

Jednočlani nazivi: *Gomila* (L), *Mogomile* (Ž), *Tvrdoš* (Đ), *Val* (Ž).

I ovdje imamo imenovanje lokaliteta istim apelativom – *gomila*, ali ne u svojstvu drugog člana u sintagmi. Onim *Val* krije u sebi neobičnu semantiku, a radi se o ogromnom kamenu oblog oblika, visine i širine 10 metara koji obrazuje kamenjar. Vjerovatno je svojom impozantnošću asocirao Župljane na ogroman morski talas koji se od bure uzdigne, pa otuda i takvo ime. Prozirnu motivaciju ima *onim* Tvrdoš u Đeđezima, koji u osnovi ima pridjev *tvrd* (od kamena, kamenjar). Posebnu pažnju zaslužuje lokalitet čudnog imena - *Mogomile* u Župi, uto-liko više što i njegova druga varijanta (mogila) pobuđuje istraživački duh, a nalazi se svuda po

Crnoj Gori. To su obično ogromne količine nabacanog kamenja, pa podsjećaju na grobnice bez tijela, a imaju kupast oblik, sa zupčastim vrhom i kružnom osnovom.

U crkvenoslov. i sveslov. *mogila* označava humku, brežuljak. *Mogile* ili *Gomile* smatraju se svojevrsnim kulturnim spomenicima, mjestima koje obavija veo tajanstvenosti antičkih epoha.

ć) Imamo i nazive koji upućuju na etničke i rodbinske elemente, kao što su: *Babina dolina* (B), *Babin grad* (Đ), *Bulin studenac* (Ž), *Tetkine rupe* (Đ).

Svi primjeri su dvočlani sa prisvojnim pridjevom na – *in* (-a, -e) i apelativom geografskog pojma. „*Bula* f žena Turkinja nižeg staleža prema *hanuma* (v.) *kada* = *kaduna* koje su otmjenije žene. Opći balkanski turcizam iz oblasti turskog porodičnog života.”¹³⁰

d) Imena vezana za vjerske objekte, imanja i sve u vezi sakralnog: *Crkvište* (Ž), *Crkvina* (M), *Crkvine* (M.B).

Izvedene riječi sa nastavcima – *ina* (-e), *-ište* sa osnovom „*crkva* f opći štokavski crkveni termin (Vuk), sveslavenska riječ, ali nije praslavenska, jer kao što kršćanstvo ne ide u praslavensko doba, tako ni slavenska crkvena terminologija.”¹³¹ *Crkvina* /*Crkvine* /*Crkvište* (prva dva imena označavaju mjesto gdje je nekada bila crkva – mikrotoponim; treći naziv se odnosi najčešće na lokalitet sa tim imenom ili na ostatke crkve i groblje starinaca).

I na kraju ovog poglavlja o kulturnim mikrotoponimima, treba pomenuti i naziv *Vilina pećina* koji je usamljen u lokalnom onomastikonu. Možemo ga dovesti u vezu sa *onimima* koji su plod narodne mašte i legendi. O njoj legenda govori „da je u neko prastaro doba u toj pećini živjela vila. Niže, u ravnici, imala je svoju livadu. Jedne godine zakasni sa ručkom kosačima, koji su joj kosili. Kosači joj bez pitanja zakolju tele, koje je bilo u dotičnoj staji. Zbog toga se vila na njih naljuti i riješi da ih strogo kazni. Kako se pored pećine nalazio jedan veliki i nestabilni kamen, ona u njega jače udari kuđeljom (preslicom), od kojeg se udara kamen prevali i uz tutnjavu munjevito ovalja niz Prisoje, dok se najzad na livadu do 100 metara od brda ustavi, kada i kosače popršti.”

¹³⁰ *Ibid*, str.232-233.

¹³¹ *Ibid*, strana 275.

6. MIKROTOPONIMI OBRAZOVANI OD ANTROPONIMA

Još od biblijskih vremena, sa postankom civilizovanog društva, imena ljudi žive i opstaju. Postojali su posebni rituali prilikom davanja imena, a pogotovo tek rođenoj djeci. Znalo se da će lijepo ili ružno ime „pratiti” osobu cijelog života i biti njena kob ili znamenje. Tako je često neko ime u potpunosti odgovaralo osobinama (fizičkim i duhovnim) onoga ko ga nosi, što je stvaralo prvi i najvažniji utisak o toj ličnosti. Stiče se utisak da svako milozvučno i lako pamtljivo ime, koje odiše ljepotom i svjetlošću, otvara sva vrata onome ko kuca. Dakle, imena su neizbrisiv trag o životu *homo sapiensa* i žive u sjećanjima njegovih potomaka, a stara su koliko i jezik. To su drevni i neuništivi jezički spomenici, svjedoci duhovnosti jednog naroda.

„Dio onomastike koji označava antroponime, zakone nastanka, razvitka i funkcionisanja ličnih imena naziva se *antroponomija*. Antroponim predstavlja svako vlastito ime koje može imati čovjek: lično ime, prezime, nadimak, pseudonim, kriptonim, patronim i andronim. Grčki: *antropos* – čovjek + *onim*- ime.”¹³² Međutim, za razliku od vlastitog imena „prezime se obično izvodi iz imena oca, deda, prađeda, iz hipokoristika, nadimka, zanimanja, a vrlo rijetko iz majčinog ili babinog imena (...). Slovenski onomastikon je u pogledu složenica nastavak indoevropskog stanja (...). Jedna od značajnih osobina ovog tipa naših ličnih imena jeste da su ona skoro sva u narodu i tvorbeno i semantički objašnjena.”¹³³ Uvidom u registar prikupljenih bandićkih antroponima, možemo konstatovati da je upravo ovaj dio toponomastičkog materijala još više obogatio i učinio zanimljivijim lokalni onomastikon. Veliki je broj geografskih lokaliteta kod kojih se nastanak naziva vezuje za antroponim, a ima ih nekoliko tipova, u zavisnosti od toga da li je mikrotoponim izveden prema ličnom imenu, prezimenu, ličnom odnosno porodičnom nadimku, kao i prema vlasništvu zemljišta. Međutim, kako se nazivi nerijetko mijenjaju usljed privrednih i društvenih aktivnosti čovjeka, često se dešavalo da, u slučaju promjene vlasništva, posjed bude na ime prodavca, darodavca, kao i osobe za koju je

¹³² B.Š., *Onomastikon Gornjih Sela*, op.cit. strana 16.

¹³³ Draško Došljak, *Stara lična imena*, Bijeli Pavle, Danilovgrad, 2010.god., str.9-14.

vezano kultivisanje zemljišta. Rijetke su bile one situacije kada bi se uzimalo ime novog vlasnika. Najveća je, svakako, grupa *onima* nastalih od naših ličnih narodnih imena mada ima i primjesa onih stranog (turskog) porijekla. Takva imena su svjedočanstvo o nepoželjnom prisustvu drugog ili drugih naroda na ovim prostorima. Puno je mikrolokacija čiji nazivi upućuju na posesivni odnos ljudi prema prostoru, kao i onih situacija kada je čovjek, igrom sudbine ili nekim srećnim okolnostima, uspijeva da savlada neki nepristupačan teren i izbori se za egzistenciju. Bandići su, inače, prepoznatljivi kao oni Katunjani koji se, bilo gdje da odu, uvijek vraćaju svome „ognjištu.” To se naročito odnosi na starosjedioce, starince, koji će radije živjeti i u težim uslovima nego što će napustiti postojbinu svojih predaka. Bilo gdje da rade i žive, mislima i srcem vezani su neraskidivo za rodni kraj. Miliji im je čak i „pedalj” svoga krša ili „stopa” prline nego sve „tuđe,” jer kako često kažu, „svoje je najmilije” ili, „samo svoja muka.” Bogatu gradu podijelićemo ovdje u više skupina ili tipova antroponima:

a) Antroponim u funkciji i formi prisvojnog pridjeva :

Adžovo guvno (Đ), Bajov krš (L), Begova lazina (Đ), Bogojev do (B), Bojanova ploča (Đ), Bojanove Lazine (L), Bunjski do (Ž), Bujkin uba (Ž), Dragojev krš (Đ), Čakova ploča (L), Čeklin do (Đ), Čeklina pećina(Đ), Čumperov do (M), Čumperova glavica(M), Garova lazina (Ž), Gojkova glavica (L),Gojkova glavica (Ž), Golubova rupa (Đ), Grljev kuk (Ž), Jaskova prodo(L), Kalinove rupe (L), Kažin most (L), Kojova glavica (M), Markova dolina (L), Milutinova lazina(Ž), Nikolina dolina (L), Ober Jozov (B), Omanov do Đ), Pavićeva lazina (Ž), Pavlove kamenice (L), Pekova rupa (Đ), Perkova rupa (L), Pujov do (L), Redžove rupe (L), Savičina glavica (B), Simonovo katunište (Ž), Todorova dolina (B), Todorove doline (L), Tripova rupa (L), Turanova stolica (Ž), Vasova rupa (B), Velova rupa (L), Vraškeš Velov (L), Vukićev brijeg (Đ), Vuletina dolina (L), Zavišino katunište (L).

Zabilježeni primjeri po strukturi su dvočlani. To su nazivi zemljišta nastali od apelativa (geografskog termina) i antroponima. Lako je uočiti da su ovako formirani *onimi* najbrojniji upravo u prvom bandićkom selu – *Livadama* (19 naziva).

Dakle, ovakve jezičke konstrukcije imaju lično ime u posesivnoj formi, a iza njega obično apelativ. Ovo je, inače, jedna od nekoliko kategorija građenja mikrotoponima nastalih na osnovu ličnog imena. To su sljedeća vlastita imena koja su poslužila za oblikovanje prisvojnih pridjeva na: - ov (-a, -e, -o), -in (-a, -o), -ev (-a), - ski: *Adžo, Bajo, Bego, Bogoje, Bojan, Bujko, Bunjko, Ćako, Ćekla, Čumper, Garo, Dragoje, Gojko, Golub, Grga, Jasko, Kalin, Kažin, Kojo, Marko, Milutin, Nikola, Pavle, Perko, Pujo, Redžo, Jozo, Savica, Pavić, Simon, Oman, Peko, Todor, Tripo, Turan, Vaso, Vele, Vukić, Vuleta, Zaviša*. Kako se iz priloženog vidi, pored starijih imena, koja vremenom iščezavaju (*Bego, Bogoje, Bujko, Bunjko, Ćako, Ćekla, Kojo, Savica, Pujo, Todor, Tripo, Vuleta, Zaviša*), imamo i ona imena koja su karakteristična za ovo područje kakva su: *Gojko, Jozo, Marko, Milutin, Nikola, Pavle, Pavić, Simon, Vaso, Vukić*. U nizu ovih imena, imamo i neke primjere, kao recimo *Bajo (Blagota)* koji može označavati i nadimak.

„Hipokoristici su kratki ili proizvodni nadimci, imena iz milja ili deminutivi (grč. hypo koricon).”¹³⁴ Slični su i ovi primjeri: *Bego (Novak), Grga (Grigorije), Kojo (Nikola), Jasko (Jasmin), Peko (Perivoje), Perko (Perivoje), Redžo (Redžep), Vaso (Vasilije), Vele (Velimir)*. U bandićkoj antroponimiji hipokoristici su, možemo reći, popularna i omiljena kategorija. Naime, oduvijek su ljudi ovoga kraja voljeli davati nadimke (lijepe i kratke hipokoristike) jedni drugima, da bi po njima bili i prepoznatljivi. Inače, nadimci obično imenuju kakve osobine određene osobe, bilo stalne ili privremene, pa lako nastaju i nestaju. Malo je slučajeva da jedan nadimak ostaje trajno, a treba istaći da mnogi od njih imaju uopštenije značenje, tj. odnose se na više osoba – istog ili različitog imena, istih ili različitih osobina. Takođe, hipokoristici su i praktični i funkcionalni, zbog čega im ljudi pribjegavaju, zbog lakoće i brzine izgovaranja, zvučnosti, pogotovo kod onih složenijih, dužih imena (muških i ženskih, arhaičnijih, koja se više i ne koriste ili su sasvim nestala). Imamo i nekoliko muslimanskih imena – hipokoristika, kao što su:

¹³⁴ B.Š., Onomastikon Gornjih Sela, *op.cit.* strana 16.

Adžo, Jasko (Jasmin), Redžo (Redžep), čija je etimologija vrlo zagonetna. Tu možemo imati više varijanti i tumačenja:

- naziv je postao od „muškog hipokoristika *Ado* (od imena *Adem, Adis, Adnan*).”¹³⁵
- drugo tumačenje bi moglo biti od prezimena *Adžović* ili *Agović*.

„Neki antroponimi, ovdje navedeni, imaju „skrivenu” motivaciju, poput: *Čumperov (do)*, *Čumperova (glavica)*, *Kalinove (rupe)*, *Kažin (most)*, *Omanov (do)*, *Turanova (stolica)*.

b) lično ime u osnovi (antroponim) i sufiks kao nastavak, bila bi druga kategorija građenja ovakvih mikrotoponima. Primjeri: *Bogdanovina (B)*, *Kojovina (M)*, *Maršovine (Ž)*, *Muratovina (L)*, *Pavlovina (B)*, *Perovine (L)*, *Srdovina (B)*, *Velevine (L)*, *Vojinovine (L)*.

Kao što se vidi, svugdje je lično ime osnova mikrotoponima, a nastavci su – *ina/e*. Tako su izvedenice nastale od muških i hipokorističnih imena: *Bogdan*, *Kojo*, *Maršo*, *Murat*, *Pavle*, *Pero*, *Srdo*, *Vele* i *Vojin*.

c) Mikrotoponim jednak po formi prezimenu, u pluralu, označavao bi treću kategoriju građenja: *Lukovići (B)*, *Ljukovići (L)*.

Ovdje su, vjerovatno, u pitanju dvije varijante prezimena. U susjednom Zagaraču (*Onomastika Zagarača- D. i Ž. Čupića*), nije registrovan *onim* sa ovim prezimenom u pregledu datih prezimena. Moguće je da su se doselili u Bandiće iz nekog sjevernog područja. „*Luković (Lukovići)*, 4 kuće. Porijeklom su iz sela Jara kod Plava. Neki žive u Peći, Beogradu ...Informator Haljim Luković (1931).”¹³⁶ U Braćanima, ovaj antroponim se odnosi na imanja *Vukadinovića* obrasla šumom, a nekada davno su bila svojina *Lukovića*, po kojima nose ime.

¹³⁵ Alija Džogović, *Onomastika plavsko-gusinjske dijalekatske oblasti*, Almanah, Podgorica, 2009.godine, strana 197.

¹³⁶ *Ibid*, strana 264.

č) Posebnu kategoriju antroponima čine nazivi sa prezimenom u genitivu singulara sa posesivnom funkcijom, ponekad i sa imenom u nominativu singulara, iza kojeg stoji apelativ. To su sljedeći primjeri:

Ivanovića rupa (L), Jovanovića bistijerna (B), Jovanovića rupe (M), Mujovića rupa (L), Nikolića dolina (L), Šćepan njiva (L), Vujovića zgrada (L), Vučkaljevića ždrijelo (Ž), Zevinića rupa (L)

ć) Registrovani su i oni nazivi u kojima apelativ dolazi ispred genitiva singulara prezimena:
Kulina Makovića (M.B), Mlinište Vranića (L)

d) Posebnu kategoriju čine mikrotoponimi tipa apelativ + konstrukcija ablativni genitiv sa predlogom –iz od ličnog imena:

Podolje iz Nikole (B)

dž) Mikrotoponimi koji sastavom upućuju na etničke tragove:

Bulin studenac (Ž)

„Imena povezana s imenima naroda, nacionalnosti, plemena i etničkih grupa su **etnonimi**, od kojih se obrazuju **etnotoponimi**, a s nazivima rodova i bratstava – **genonimi**, grade se **genotoponimi**.”¹³⁷ Inače, prezime je, u bandićkom kraju, prilično zastarjela, patronimijska kategorija, ostatak tzv. *očinstva*. Ne radi se, dakle, o *ustaljenom porodičnom prezimenu*, već je to prezime po ocu, samo za muške potomke. Nakon Drugog svjetskog rata, uporedo sa *prezimenom* – *očinstvom*, javlja se i pridjevsko imenovanje: *Pavle Slavkov, Slavko Miloradov*, itd.

¹³⁷ B.Š. *op.cit.* strana 16.

*„Prezimana su svojevrsan ljetopis iz koga se čitaju istorijska razdoblja urezana u pamćenje naroda.”*¹³⁸ Danas je, u Bandićima, malo živih ljudi (starosjedilaca) koji se imenuju prema očinstvu, jer savremeno doba diktira svoja pravila, radi lakše i brže komunikacije i administracije. *„Prezimana su nastala od ličnih imena, kao rezultat feudalnog perioda ili od socijalnopolitičkih termina.”*¹³⁹

Iz priloženog materijala dominiraju u dvočlanim antroponimskim konstrukcijama, sljedeći frekventni apelativi: rupa (x12); do, dolina (x12); glavica (x5); lazina (x5); ploča (x2); pećina, brijeg....

Prikupljena toponomastička građa koja se odnosi na poglavlje onih antroponima čiji nazivi su izvedeni prema ličnom imenu, dokazuje da je prvi tip (antroponim kao prvi član u svojstvu prisvojnog pridjeva) najrašireniji u bandićkom onomastikonu. Toliki njihov broj, prouzrokovao je, prije svega, porastom nataliteta, koji je za sobom povlačio i parcelisanje imanja, cijepanje pojedinih parcela, što je rezultiralo novim imenovanjima. Sa druge strane, konfiguracija zemljišta i nekadašnja gusta naseljenost, dovele su do neminovnog bogaćenja onomastičkog inventara.

¹³⁸ Prof.dr Božidar Šekularac, *Pomoćne istorijske nauke*, Priština, 1997.godine, str. 455-456.

¹³⁹ *Ibid*, strana 16.

7. OJKONIMI

Društvene promjene, razvoj novih tehnologija, industrijalizacija koja „guta” sve pred sobom, natjerale su čovjeka sa ovih prostora da se snalazi kako zna i umije. Borio se sa brojnim nedaćama, i istrajavao u svemu. Takva pomjeranja stanovništva iz jednog miljea u drugi, oscilacije u broju novorođenih i mortaliteta, posebno se reflektovalo u oblasti ojkonima.

Naseljena mjesta, nazivi „malih prirodnih formacija (*pećine, litice, špilje, škrape, bezdani i sl.*) te imena spomenika jesu ojkonimi (*grč.ojkos* - stan,kuća, prebivalište + *onim-ime*).¹⁴⁰ Kako je ovo vrlo osjetljiva onomastička kategorija, pokušaćemo da budemo što precizniji u njihovom klasifikovanju. Međutim, stanje na terenu često zna da promijeni „uramljenu” fotografiju ojkonima, a dva su uzroka tome. Prvi, brojni ojkonimi, usljed odlaska stanovništva sa određenog prostora poprimaju status mikrotoponima. Drugi, stalna gradnja kuća i pomoćnih objekata zbog doseljavanja stanovništva, kupovine placeva, dovodi do prelaska nekih mikrotoponima u ojkonime. Treba svakako pomenuti da teritorija Bandića, iz dana u dan, postaje „mamac” za ulagače, investitore koji otvaraju brojne fabrike za prehrambenu proizvodnju, kao i za one koji žele pobjeći od gradske vreve i „*skrasiti se*” u bogomdanom raju na zemlji.

Pregled ojkonima daćemo onim redoslijedom kako smo ranije nabrajali bandićka sela:

1. Livade

Zaselak: Bolandžina livada, Crni ober, Mašćenova glavica, Počivalo, Prisoje, Selišta.

2. Braćani

Čumuri, Doljani, Donji Braćani, Gornji Braćani.

¹⁴⁰ B.Š, *Onomastikon Gornjih Sela, op.cit.* strana 13.

3. Župa

Bunjski do, Frijeska glavica, Gojkova glavica, Lošor, Podkuk, Riječki do.

4. Dedezi

Gavrilačka glavica, Goli ober, Gropa, Patnje, Prokaplje, Prdevare, Rupe Siljevičke, Vukićev brijeg.

5. Mokanje

Bijela rudina, Grabovičke rupe, Grošeza, Kojova glavica, Krmbus, Laka, Lješeva rupa, Mokanji, Pusterišta, Škam, Vodna glavica.

6. Milate Bandićke

Nema zaselaka, jer je danas gotovo pusto, ali se pominje naziv Milati Bandićki, kao prvo naselje predaka u Mokanjima.

Iz priloženog se dâ uočiti da su nazivi sela i zaselaka, po strukturi, jednočlani i dvočlani. Prvi, osim imena pet bandićkih sela, obuhvataju i ove primjere:

Čumuri, Doljani, Gropa, Grošeza, Krmbus, Laka, Lošor, Mokanji, Patnje, Počivalo, Prisoje, Podkuk, Prdevare, Prokaplje, Pusterišta, Selišta, Škam.

Sufiksom – *išta* (*Selišta, Pusterišta*) grade se imenice koje označavaju mjesto (prostor) gdje se nešto vrši ili nalazi. Dakle, u pitanju su izvedene riječi koje se ovdje odnose na zaseoke sa dolinama, pašnjacima i kamenjarom dok se Selišta nalaze ispod brda Sađavca (nekadašnje

staro naselje po kome nose ime). „*Pust*, f baltoslav., sveslav. i praslav. pridjev; toponomastički pridjev (u vezi s apelativima, tip *Pusto selo*, *Puste njive*, *Pustopolje*).”¹⁴¹

„Selo *n* (Vuk), sveslav.i praslav.; toponim (u sing. i pl., samo ili u vezi s toponomastičkim pridjevima); od sintagme za *selom*, *zaselak* i *zaseoce*. Na –*ište*, selišće = sèlišće n 1° gdje je bilo nekada selo; 2° vrsta dobre zemlje (Vučitrn), 3° toponim (u sing. i pl.).”¹⁴² Prefiksalni tip gradnje ima upravo naziv *Podkuk* (pod + kuk). To je, dakle, primjer priloške konstrukcije koja je stapanjem dvije riječi dovela do jednočlanog *onima*. Prefiks koji stoji ispred apelativa naglašava njegovu poziciju, položaj, tj. „površje sela.” *Gropa* je naziv neslovenskog porijekla, koji može svjedočiti o ostacima starih naroda koji su u ovom kraju boravili.

Skrivenu motivaciju imaju *onimi*: *Čumuri*, *Grošeza*, *Krmbus*, *Lošor*, *Škam*. Za drugi mikrotoponim možemo pretpostaviti da je nastao od osnove *groš*: 1. bakren novac određene vrijednosti, put novčića; 2. novac uopće. Nalazi se još u slav. *gròš*, *gen.* *gróša*, *grošek*.”¹⁴³

Još jedan tip prefiksalne tvorbe je mikrotoponim *Prokaplje* (prefiks: *pro*+ *kaplje*, oblik množine imenice ženskog roda *kaplja*).

Dvočlani nazivi su, svakako, znatno brojniji, a to su: *Bolandžina livada*, *Bijela rudina*, *Bunjski do*, *Crni ober*, *Donji Braćani*, *Frijeska glavica*, *Gavrilovačka glavica*, *Gojkova glavica*, *Goli ober*, *Gornji Braćani*, *Grabovičke rupe*, *Kojova glavica*, *Lješeva rupa*, *Mašćenova glavica*, *Milati bandićki*, *Riječki do*, *Rupe Siljevičke*, *Vodna glavica*, *Vukićev brijeg*. Prva riječ dvočlanih konstrukcija je prisvojni pridjev na – *ov* (-a), – *ev* (-a), – *in* (-a), npr. *Bolandžina Mašćenova*, *Gojkova*, *Lješeva*, *Vukićev*; ili pridjevi na – *ski* (-a), *čki*, *čki* (-a, -e): *Bunjski*, *Bandićki*, *Riječki*, *Frijeska*, *Gavrilačka*, *Grabovičke*, *Siljevičke*; kao i opisni pridjevi (*Bijela*, *Crni*, *Donji*, *Goli*, *Gornji*, *Vodna*). Frekventni apelativi (geografski pojam) u ovim primjerima su: *do*, *glavica*, *ober*, *rupa*, pa tek po jedan *onim* sa *brijeg* i *rudina*. „*Bolandžina* l. 1° bolanča f. novac *Bijela*, *Boka*; bolânčā, *Prćanj*; 2° vaga sa dvije zdjele, *kantar* = bòlandžā (sa sonoriziranjem poslije

¹⁴¹ P.S. *op.cit.* strana 82.

¹⁴² *Ibid*, strana 218.

¹⁴³ P.S. *op.cit.*I, strana 624.

n).¹⁴⁴ *Glavica* je deminutiv od *glava*, a „imena tipa *glava* rasprostranjena su kod svih Južnih Slovena. Odgovarajuće oblike nalazimo u grčkim i albanskim spomenicima: grčki- *kefalnia*, alb.*krue*.¹⁴⁵ Apelativ *ober* koji ima značenje *obor* je njemačkog (graničarskog) porijekla. To je imenički prefiks zamijenjen prevedenicom – *nad*. Takođe, u primjerima tipa – *Gornji*, *Donji* (*Bračani*), opozicija gornji: donji obrazuje paralelizme. Ista situacija se javlja u nazivima (dvočlanim) sa apelativom – ojkonomom *pečina*: *Gornja pečina* (Ž), „veća, u njoj može stati 50 druga“; *Donja pečina* (Ž), manja, „20 kvadrata, u podnožju.“ U ojkonime, takođe, možemo uvrstiti još dva naziva: *Babin grad* (Đ), *Ćeklina pečina* (Đ).

8. ORONIMI

„Imena geografskih oblika na površini - *oronimi* (*horonim*), *grč.oros* - brdo, gora, planina, kraj + *onim* – ime), planine, vrhovi, gore, prevoji, ravnice, doline, ostrva itd.¹⁴⁶ Ovdje ubrajamo administrativne (rejoni, oblasti, krajevi, države i sl.) i gradske oronime ili urbanonime (imena gradova, dijelova grada, kvartova, parkova). Ovdje navedene mikrotoponime po strukturi dijelimo na jednočlane i dvočlane.

Jednočlani: *Banda* (M), *Bukvice* (Đ), *Drijenak* (Đ), *Čapurica* (B), *Čuka* (M), *Glavica* (M), *Gusarice* (M), *Jagnjila* (M), *Kanješi* (L), *Krmbus* (M), *Lonci* (M), *Mednik* (Ž), *Međubrežje* (Đ), *Mogomile* (Ž), *Ober* (M), *Orlovina* (B), *Pločice* (Đ), *Prisoje* (L), *Pusterišta* (M), *Pržina* (Ž), *Selišta* (L), *Škrbina* (Đ), *Tvrdoš* (Đ), *Val* (Ž).

Dvočlani: *Bukvička glavica* (Đ), *Dragojev krš* (Đ), *Čumperova glavica* (M), *Gojkova glavica* (L), *Goli ober* (Đ), *Grljev kuk* (Ž), *Jarebički krši* (L), *Kojova glavica* (M), *Mašćenova*

¹⁴⁴ *Ibid*, strana 186.

¹⁴⁵ B.Š., *Onomastikon Gornjih Sela*, op.cit. strana 45.

¹⁴⁶ B.Š. op.cit. strana 13.

glavica (L), Obaljeni kamen (Ž), Ober Jozov (B), Pelinova glavica (M), Prašeći krš (B), Prokapska glavica (Đ), Rojevi ober (L), Savičina glavica (B), Sokolov krš (B), Tropske glavice (Đ), Vučji krš (Đ), Živi mramor (Đ), Šuplji kam (B), Velja gomila (M), Velja gomila (L), Vučji krši (M).

U jednočlanim nazivima, apelativi *Prisoje* i *Glavica* su veoma frekventni te se radi o čestim mikrotoponimima. Apelativ *Ober* označava „kraj, okrajak zemljišta ili sela, obično na neravnom zemljištu.”¹⁴⁷

Navedene dvočlane mikrotoponime možemo svrstati na sljedeći način:

a) Naziv oronima prema antroponimu:

Čumperova glavica (M), Dragojev krš (Đ), Gojkova glavica (L), Grljev kuk (Ž), Kojova glavica (M), Ober Jozov (B), Savičina glavica (B)

Iz ovih primjera vidimo da oronim nastaje kao kombinacija prisvojnog pridjeva antroponimske osnove na *-ov (-a)*, koji su najbrojniji, zatim na *-ev* i *-ina*, kao prvog člana i apelativa – geografskog pojma u svojstvu drugog člana.

b) nazive sa zoonimom u osnovi iz kojeg je izveden prisvojni pridjev koji određuje jedan geografski apelativ (krš / krši):

Jarebički krši (L), Prašeći krš (B), Sokolov krš (B), Vučji krš (Đ) i Vučji krši (M)

¹⁴⁷ Drago Ćupić ; Željko Ćupić, *Rečnik govora Zagarača*, op.cit. strana 273.

c) nazive pridjevskog oblika koji izražavaju veličinu ili druge osobine apelativa uz koje stoje:
Goli ober (Đ), Obaljeni kamen (Ž), Rojevi ober (L), Šuplji kam (B), Tropske glavice (Đ), Velja gomila (L), Velja gomila (M), Živi mramor (Đ)

č) nazive sa ojkonomom iz kojih je izveden prisvojni pridjev ispred geografskog apelativa:
Mašćenova glavica (L), Prokapska glavica (Đ)

ć) nazive sa fitonomom u obliku prisvojnog pridjeva i apelativa geografskog porijekla:
Bukvička glavica (Đ), Pelinova glavica (M)

d) naziv oronima prema spoljašnjem izgledu mjesta i kvalitetu tla:

Frijeska glavica (Ž), Goli ober (Đ), Pelinova glavica (M), Tropske glavice (Đ), Vodna glavica (L), Šuplji kam (L), Šuplji kam (B)

dž) naziv oronima prema ulozi u tadašnjem poljoprivrednom i društvenom životu plemena:

Grošeski Kiljan (M), Lišnikovište (M), Mednik (Ž), Mogomile (Ž), Ploča (Ž), Šednici (Đ), Stolovač (L), Velja gomila (M)

đ) naziv oronima prema položaju u odnosu na druge mikrotoponime:

Bojanova ploča (Đ), Crni ober (L), Grošeza (Đ), Savičina glavica (L), Prokapska glavica (Đ), Škrbina (Đ), Tvrdoš (Đ), Velja gomila (L)

Kao što je ranije pomenuto, Bandići su dio Katunske nahije, sa prepoznatljivim kako ravničarskim tako i brdskim geografskim odlikama, sa specifičnom konfiguracijom terena. Sve to je, naravno, uslovalo postojanje brojnih naziva za uzvišenja, brda i planine. Evidentirani prim-

jeri bandićkog toponomastikona potvrđuju više modusa za kreiranje naziva, leksičko – semantičku osobenost i funkcionalno stilsku naglašenost dobijenih toponima. Time se, bez sumnje, može objasniti pravo bogatstvo jezika ovoga kraja koji je nepresušno vrelo za istraživački rad naučnika raznih profila, a naročito lingvista.

9. ZAKLJUČAK

Sistematsko prikupljanje i obrada mikrotoponimije bandićkog onomastikona bili su od višestruke koristi. Kao prvo, veliki broj onomastičkih jedinica pouzdano svjedoči o vjekovnom življenju na ovim prostorima, kao i materijalni dokazi kojih ima svuda. Još od antičkih vremena do naših dana, na ovim prostorima je bilo prožimanja i smjenjivanja civilizacija, njihovih kultura i jezika. Takvi tragovi su neizbrisivi, trajni, a čovjekova potreba da svemu da ime, da ništa ne zaboravi, tj. da ima „istorijsko pamćenje,"svojstveni su Bandićima. „Potvrđuje se da bogata crnogorska toponomastička leksika otkriva čovjekovu vezanost za tlo na kojem živi i njegovu potrebu da imenuje svaku stopu i svaki okrajak zemlje."¹⁴⁸ Na osnovu toponimijskih podataka, vjerno se može rekonstruisati kako materijalna, tako i duhovna kultura, bar jednim dijelom, što je od neprocjenjive vrijednosti za nauku.

Nastojali smo, u drugoj i trećoj cjelini, da prikazemo sve geografske specifičnosti i istorijat bandićkog plemena. Tako smo, uz glavni jezički dio, predstavili ovo područje na reprezentativan način, kako dolikuje njegovom etnosu, slavnoj prošlosti i kulturi. Posebno crnogorskom jeziku starog zetskolovčenskog tipa, prepoznatljive fonetsko- morfološke strukture i akcentuacije. Tako je npr. fonema – *ś* registrovana u Đeđezima (*Śednici*) i Mokanjima (*Śenokos*, *Śenopadno mjesto*, *Śeveruša* / *Śeverska rupa*), a puno je zastupljena u narodnom govoru mještana, u svakodnevnoj komunikaciji.

Četvrto poglavlje obuhvata Rječnik sa 376 akcentovanih onomastičkih jedinica koje su prezentovane abecednim redom, sa iscrpnim semantičkim pojašnjenjima uz odrednice o kakvom se mikrotoponimu radi.

Analiza sakupljene onomastičke građe do koje smo došli, ispitujući teritoriju šest bandićkih sela, dovela nas je, najprije do geografskih termina u toponimiji, koji se odnose na izgled i kvalitet zemljišta. Tu smo uočili mnogo naziva sa dvočlanim jezičkim konstrukcijama

¹⁴⁸ Rajka Glušica, *Simbolika toponima u Lelejskoj gori*, Zbornik radova br.85, OU knj.27, CANU, Podgorica, 2008.god, strana 176.

tipa - prisvojni pridjev + apelativ geografskog pojma. Najbrojniji su bili *onimi* koji se odnose na ravno i ulegnuto tlo, a kojih je ponajviše u Livadama. U Donjim Braćanima, Župi, Đeđezima i Mokanjima ih je znatno manje, a samo jedan u opustjelim Milatima Bandićkim.

Zanimljivu sliku nudi bandićka hidronimija gdje se srijeće veći broj naziva vezanih za *ubao, studenac, kamenicu, lokanj i lokvu*. Neobični „vodeni biseri“ svakako su nazivi poput Crnog i Modrog oka. Ovdje se apelativom *oko* naglašava ljepota rječice i izvora čije su boje prepoznatljive kao „oko djevojke.“

Pravi izazov za istraživača predstavljale su toponomastičke metafore koje su „ukras bandićkog onomastikona“ zbog figurativnosti izraza, tj. neobične leksike i ljepote zvučnosti. Uočljivo je da je specifičan bandićki teren izrodio znatan broj toponomastičkih metafora. Dvočlanih naziva je, svakako, najviše sa prisvojnim pridjevima i sufiksima – ov (-a, -o), -en (-a), -in (-a), koji su pretežno antroponimskog porijekla. Kod metafora po kvalitetu zemljišta i namjeni dominantni su jednočlani nazivi sa vrlo prozirnou motivacijom. Ipak, činjenica je da, kada se radi o ovakvim tipovima *onima*, nije uvijek lako i moguće uočiti granicu, tj. šta je po čemu imenovano što podrazumijeva odlično poznavanje terena i pouzdane informatore. Često, jedan naziv može biti nosilac više značenja, pa istraživač mora biti veoma oprezan prilikom klasifikacije.

Imajući u vidu prethodno navedeno, to se, svakako, ponajviše može odnositi na oblast fitonimije koja predstavlja pravo bogatstvo i nepresušno vrelo istraživanja zbog brojnih i raznovrsnih biljnih vrsta koje ukrašavaju bandićku teritoriju. Za fitonime je od posebnog značaja proučavanje sinonimnih i homonimnih relacija utoliko više što strane riječi (tuđice), potiskuju domaće termine. Izuzeci su npr. fitonimi *pelin / pelim, koščela, paprat, frijes*, koji su toliko odomaćeni na ovim prostorima, u svakodnevnom govoru mještana, da ih je gotovo nemoguće iskorijeniti ili zamijeniti drugim, savremenim. To potvrđuju i lokaliteti sa tim osnovama u svom nazivu (Pelinova glavica, Koščelov pod, Papratna livada, Frijeska glavica). I ovdje se uočavaju, morfološki gledano, jednočlane i dvočlane lekseme. Kod prvih, izvedenih, imamo sufiksalni način gradnje, dok u drugim, prisvojni pridjev determiniše apelativ nekog geografskog pojma.

I naredna cjelina – nazivi sa zoonimom u osnovi ili kao samostalni apelativi, pokazuje da je bandićko područje bilo pogodno za imenovanja kako prema domaćoj, tako i prema divljoj

životinjskoj vrsti. Imena su, uglavnom, nastajala prema njihovim staništima (jazbinama) gdje su se često skrivale, kao i po nekom događaju ili zgodi vezanoj za određenu životinju. Tu smo, takođe, registrovali identičan način tvorbe, kao i u prethodnim slučajevima, kada se radi o leksemama sa jednim ili dva člana.

Jezički sloj, koji je više od svih drugih, uspio sačuvati gro naziva vezanih za čovjekov život i djelatnost jesu kulturni toponimi. Takvi *onimi* nam najbolje svjedoče da su se Bandići oduvijek bavili poljoprivredom, u prvom redu zemljoradnjom i stočarstvom, zahvaljujući odličnoj klimi i geografskom položaju. Vrijednost takvih naziva je nemjerljiva sa više aspekata (socijalnog, istorijskog, kulturnog, etničkog i etičkog), jer je većina takvih „kulturnih dragulja“ sačuvala patinu prohujalih vremena, bitisanja na ovim prostorima, tradicije.

Veliki izazov i radoznalost kod istraživača pobuđuju mikrotoponimi u čijoj osnovi je neki antroponim (ime, prezime, nadimak), a kojima obiluje bandićki imenoslov. Neka starija muška imena (Todor, Simon, Zaviša, Dragoje, Gavriilo) baštini veći broj mikroobjekata „pričajući“ o bandićkim precima koji su za sobom ostavili „pisane tragove“ po kojima ih i potomci pamte. Dvočlane konstrukcije, sa ličnim imenom u osnovi, bile su najzastupljenije, a nešto manje nazivi sa prezimenom kao prvim članom ili apelativom. Inače, jedna od želja autorke ovog rada je da se, u budućnosti, detaljnije bavi upravo antroponimijom i time doprinese upotpunjavanju lokalnog i šire, crnogorskog onomastikona. Antroponimija je vrlo inspirativan leksički segment koji prosto „tjera“ da se dublje zađe u njegovu semantiku i etimologiju.

Posljednja dva poglavlja (ojkonimi i oronimi) daju zaokružen geografski reljef sa bandićkim brdsko - ravničarskim pejzažom. U imenima zaselaka imamo, po strukturi, malo više dvočlanih sintagmi u odnosu na jednočlane lekseme. To se odnosi i na oronime koji ponajviše idu sa apelativima nekog geografskog termina.

Analizom prikupljene onomastičke građe dolazimo do zaključka da je primarni sloj upravo slovenski sa primjesama predslovenskog (nazivi orijentalnog, ilirskog, romanskog, grčkog, arbanaškog porijekla). Uzorak mikrolokacija koje smo ovdje predložili ukazuje na bogatu bandićku mikrotoponimiju. Međutim, potrebno je ovdje ukazati i na neke poteškoće u toku rada na terenu. Naime, obilazeći pomenuta sela, nailazila sam mahom na napuštena imanja čiji su vla-

snici nevoljno morali odseliti sa svojih „ognjišta." Dva su razloga za to: migracija i potraga za boljim životom koja ih je odvela u pojedine djelove Srbije (Beograd), Vojvodine (Vrbas, Crvenka, Novi Sad), Hrvatske, a ima i onih koji su „uhljebljenje" našli u Americi i dalekoj Australiji. Očekivala sam da dođu potomci odseljenih, za vrijeme godišnjih odmora, ali ih se mali broj vraća svom zavičaju. To su, uglavnom, mlađi ljudi rođeni u drugoj sredini, pa su i priče predaka o Bandićima poprilično zaboravili. Zato sam se oslonila na kazivanja njihovih rođaka i komšija što ne može biti ni blizu „informacijama iz prve ruke." Ipak, zahvaljujući dobroj volji, ljubaznosti i predusretljivosti „angažovanih" informatora, terenska istraživanja su privedena kraju i krunisana raskošnim Rječnikom koji je krasnopisom ispisao „najljepšu istoriju jednog regiona." Informatori, čija je pomoć bila vrlo dragocjena, uglavnom su starije dobi, rođeni u Bandićima. Pojedini žive u Podgorici i okolnim mjestima, ali održavaju veze sa zavičajem tako što redovno dolaze, čiste imanja, kontaktiraju sa rođacima i ispunjavaju sve seoske obaveze.

I na kraju, autorka ovih redova, želi posebno naglasiti da joj je glavni motiv u odabiru ove teme bio otrgnuti od zaborava riznicu autentičnih „prahom vremena" posutih imena neponovljivog bandićkog areala. Nada se da će ovaj rad dati skroman doprinos daljem razvoju lingvistike, istorije jezika, dijalektologije sa akcentologijom i biti podsticaj za buduća istraživanja u tom pravcu, jer nema pouzdanijeg „hroničara" od onomastike koja slijedi tragove, „bilježi i pamti" sve događaje.

LITERATURA

- Cicmil - Remetić Radojka, *Toponimija Pivske planine*, Beograd, 2010.god.
- Ćupić, Drago, *Onomastička istraživanja u Crnoj Gori*, CANU, Naučni skupovi, Knjiga 2, Titograd, 1976.god.
- Ćupić, Drago, *Govor Bjelopavlića*, Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga XXIII, Beograd, 1977.god.
- Ćupić, Drago ; Ćupić, Željko, *Rečnik govora Zagarača*, Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga XLIV, SANU, Institut za srpski jezik, Beograd, 1997.god.
- Dojčinović, Biljana, *Knjiga imena*, Kreativni centar, Beograd, 2002.god.
- Došljak, Draško, *Stara lična imena*, Bijeli Pavle, Danilovgrad, 2010.god.
- Džogović, Alija, *Onomastika plavsko-gusinjske dijalekatske oblasti*, Almanah, Podgorica, 2009.god.
- Đuranović, Jovan, *Bandići kroz istoriju i predanja*, Mjesna zajednica Bandići i Štamparija Obod a.d. Cetinje, Bandići, 2011.god.
- Dr Erdeljanović, Jovan, *Naselja i porijeklo stanovništva, Stara Crna Gora*, Beograd, 1926. god.
- Dr. Erdeljanović, Jovan, *Zaostavština Jovana Erdeljanovića*, Arhiv SANU, E-468-6(56), Beograd.
- Glušica, Rajka, *Simbolika toponima u Lelejskoj gori*, Zbornik radova br.85, OU knj.27, CANU, Podgorica, 2008.godine.
- Kleut, Marija, *Naučno delo od istraživanja do štampe*, Treće izdanje, Akademska knjiga, Novi Sad, 2010.god.
- Frančić, Anđela: *Rečka mikrotoponimija*, Raspr. Inst. hrvat. jez.jezikosl., knj.29, Filozofski fakultet, Zagreb, 2003.god.
- Mišić, Siniša, *Toponomastika kao izvor za istorijsku geografiju*, Glasnik Zavičajnog muzeja, Knjiga 2, Beograd, 2001.god.

- Pavlović, Zvezdana, *O metonimiji u onomastici* (hidronim- ojkonomim), Južnoslovenski filolog, LIV, Beograd, januar 1998.god.
- Pejović, P. Milovan, *Pleme Komani (Bandići - Bezdanovići-Radulovići) kroz vjekove*, Cetinje, 1976.god.
- Pešikan, Mitar, *Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori*, Srpski dijalektološki zbornik, Knjiga XV, Beograd, 1965.god.
- Pešikan, Mitar, *Zetsko - Humsko- Raška imena na početku turskog doba*, Onomatološki prilozi IV Beograd: SANU, Odjeljenje jezika i književnosti; Odbor za onomastiku, BG, 1983.god.
- Pešikan, Mitar, *Značaj praćenja jezičkih elemenata koji se ponavljaju u mikrotoponimiji*, CANU, Knjiga 2, Titograd, 1976.god.
- Pulević, Vukić, *Crnogorske onomastičke studije*, Institut za crnogorski jezik i književnost, Podgorica, 2012.god.
- Pop Radulović, (Krstov) Rade, *Ostavština*, Komanska sela (etnografski, geografski i toponomastički podaci).
- Dr Radusinović, S. Pavle, *Naselja Stare Crne Gore*, Posebni dio, Beograd, 1985.god.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, A-J, JAZU, Zagreb, 1971.god.
- Skok, Petar, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb, 1972.god.
- Prof.dr Šekularac, Božidar, *Onomastikon Gornjih Sela*, Crnogorski P.E.N. Centar, Cetinje, 2008.god.
- Prof.dr Šekularac, Božidar, *Pomoćne istorijske nauke*, Priština, 1997.god.
- Prof.dr Šekularac, Božidar ; Pavlović, Cvetko, *Toponimija Opštine Bar*, DANU, Podgorica, 2012.god.
- Škrivanić, Gavro, *Imenik geografskih naziva srednjevekovne Zete*, Titograd, 1959.god.
- Šobajić, Petar, *Bjelopavlići i Pješivci*, Spomenik, XLVII, CID, Podgorica, 1996.god.
- Vujaklija, Milan, *Leksikon stranih reči i izraza*, Beograd, 1980.god.

*****Prilozi *****

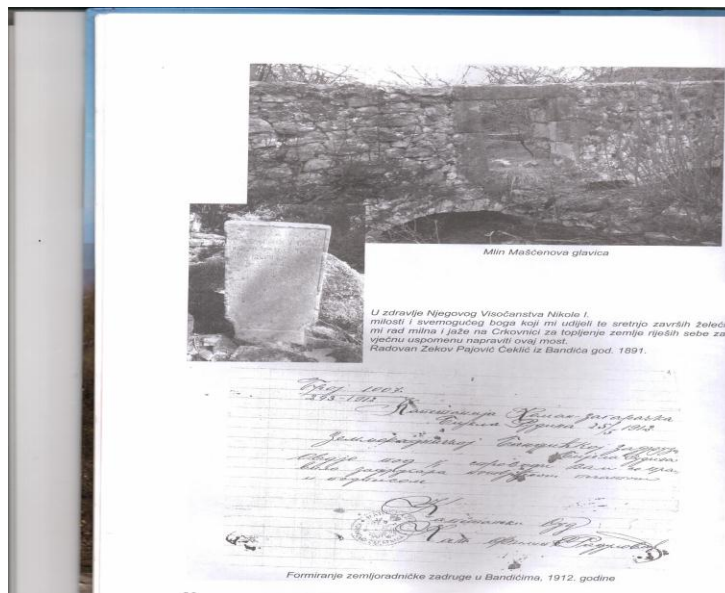
Slika 1. Rječica Kulendrija

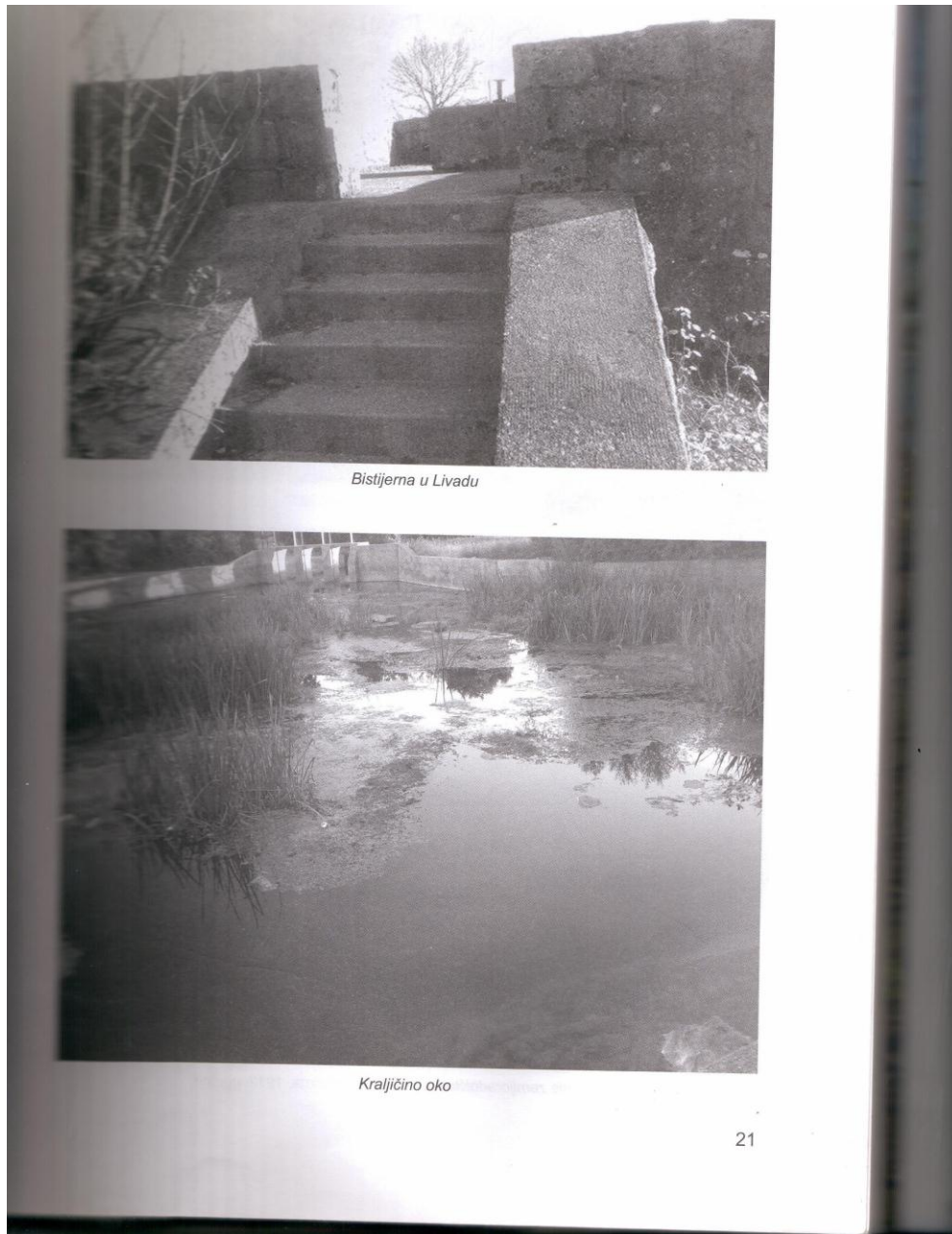
Slika 2. Pjevčina

Slika 3. Crkva Sv.Apostola Petra i Pavla u Milate

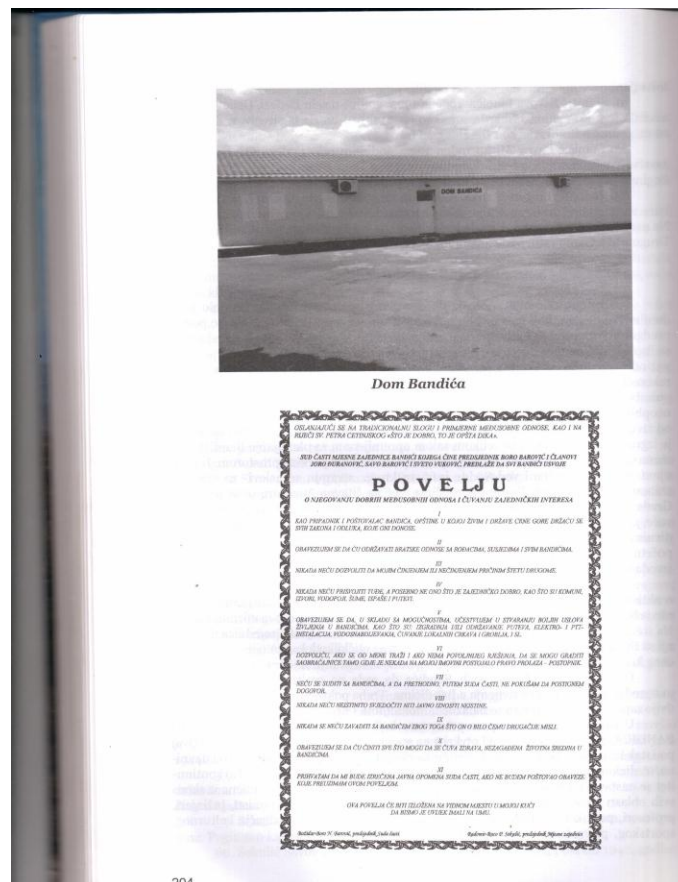
Slika 4. Maščenova glavica

Slika 5 i 6. Bistijerna u Livadu i Kraljičino oko

Slika 7. Mokańjske kamenice

Slika 8. Dom Bandića